

MINNEBRIEVEN

DOOR

MULTATULI

ZESDE DRUK

AMSTERDAM -- G. L. FUNKE

1875

Aan den Heer . . . . .
Doctor in de Letteren.

Waarde Heer!

Ik noem u „Waarde Heer" omdat ge een zonderling mensch zyt. De reden dat ik u dit bundeltje opdraag, ligt in het gevoel myner verplichting u ten-toon te stellen, wat ik dan ook doe door de verklaring dat ik u hoogacht.

Hoe, ge zyt maar der letteren Doctor . . . ge bezit niet den minsten kruienierswinkel . . . nooit waart ge minister of tabakskontraktant . . . en gy verstout u wèl te doen?

Dat roept om wraak!

In naam der geschonden rechten van al wat ryk en machtig
is en gedreven door een onoverwinnelyke *jalouzie de metier*, straf
ik u voor die uitmiddelpuntigheid, door deze openlyke betuiging
myner sympathie.

Maar . . . koop nu 'n revolver, schaf en trek u 'n wambuis aan,
van staaldraad, want denk er aan:

„*Charitas odium parit!*”

Amsterdam, 8 Juni 1861.

MULTATULI.

Z'n rok was kaal, maar dit schein hy niet te weten. Wie denkt aan eigen rok, by zooveel ellende van anderen?

Zoo zeggen de boeken.

Maar in de wereld is 't zoo niet. Waarachtig, het is zoo niet! Er bestaan inderdaad menschen die 'n hevigen tegenzin hebben in kale rokken, als ze niet hangen om de schouders van 'n ander. Geen rampen zyn lichter te dragen dan de rampen van 'n buurman. Alleen brand en pokken maken 'n uitzondering: die dingen slaan soms over!

Ik had wel lust 'n boek te schryven over al de leugens die men in boeken vindt. Maar ten-eerste zou 't wat lang duren vóór ik klaar was, en ten-tweede zou dan 'n ander, om myn ongelyk te bewyzen, weer zeggen dat het bewys myner stelling in m'n eigen boek lag . . . juist als 't zekeren Kretenser ging, die beweerde dat alle Kretensers leugenaars waren.

Ook zou 't jammer zyn, het publiek in den waan te brengen dat *alles* wat men schryft, onwaar is. Och, laten wy het kaf sparen om 't koren!

Z'n rok dan was kaal, en hy klopte aan de deur. . .

Hy had al vaak geklopt aan andere deuren, maar altyd zonder baat! Zou 't nu lukken, *nu*?

Daar binnen zat iemand te schryven, die haastig „Ja!" riep, als waren ze nog te-veel, de twee letters die wat wegstalen van z'n indrukken.

Hierop volgde een gesprek dat niemand begrypen zal. Toch zal ik 't u meedeelen. Misschien begrypt men 't later.

De man in de kamer zei eenvoudig dat hy geen geld had, en dat hy verliefd was.

Was de bezoeker 'n schuldeischer?

Ditmaal niet, en wel by uitzondering.

-- Ik kan waarachtig niet helpen! geld heb ik niet, en geen tyd ook. Ik schryf aan FANCY, en dus . . .

-- FANCY?

-- FANCY of *fancy*... fancy van de varkens in *de Tijdspiegel*... *fancy* of FANCY, al naar ge wilt! 't Is iemand die ik liefheb . . . ze ligt in 'n koffer te Laeken . . . ik kan haar niet hier laten komen . . . dan wordt ze betast door de douanen . . . dit duld ik niet . . . want ge begrypt dat ze schuw is. En halen kan ik haar ook niet, omdat ik geen geld heb voor de reis. Maar hier woont ze op de Leliegracht . . . geloof ik. Zie eens, ze heeft my 'n langen brief geschreven. Ik moet haar antwoorden. Ze vraagt of ze my mag liefhebben? Wel zeker! Mag ze niet? TINE zegt dat het heel goed is. En gy?

Wat de aangesprokene dacht? Wèl, hy dacht dat de man in de kamer gek was.

En dit dachten veel menschen.

Maar voor de bezoeker z'n onbeleefde meening uitte, kwam hy terug op de reden zyner komst.

-- Er moet hulp zyn, vóór elf Juni! Die man is radeloos . . . . hy heeft aan alles gebrek. Z'n vrouw en kinderen . . .

-- Kinderen ook? *Kinderen*? O, dat is hard! Een *vrouw* is niets. Maar . . . *kinderen*, zegt ge? Ja, dat is verschrikkelyk! En de man in de kamer stond op, en demonstreerde met veel vuur, dat 'n vrouw „niets" was.

~~~~~

-- Een kind is wreed, m'nheer! O, ik ken de barbaars . . .

Ik weet waarachtig niet hoe ik 't woord spellen moet, dat hy uitsprak zonder den minsten c. h.

. . . o, ik ken de barbaarsheid, waarmee 'n kind vraagt:
 „maar vader, waarom zyt gy ook niet ryk, als oom, die draai-
 banken koopt voor zyn kinderen?" „Hoe moet men doen, vader,
 om 'n koets te hebben, als de *Duchesse de Brabant*?" „Vader!
 is het kindje dat zy gister op den schoot had, zoeter dan NONNI?
 „Mogen wy nooit uitryden met onze mama, zoo als dät kindje?”
 „Zou dat meisjen alle dagen vleesch eten, vader, even als de kin-
 deren by oom?” „Wat hebt ge toch gedaan, vader, dat men ons
 zoo arm laat blyven?” Ziet ge, dat wondt! Want aan 'n kind
 kan men zoo alles niet uitleggen: *cet âge est sans pitié!* Ja zelfs
 er is veel, dat men niet kan uitleggen aan groote menschen die
 veelal kind blyven op dät punt . . . zoodra hun belang 't niet be-
 grypen meebrengt.

Maar . . . 'n vrouw! O, dät steunt, dät verheft, dät adelt!

Hebt gy een vrouw?

-- Neen, maar . . .

-- Nu, dan kunt ge 't niet weten; anders . . . foei, m'nheer, zeg
 dat die man lydt om z'n *kinderen*, maar haal niet de *vrouw* daar-
 by, als ware ook zy 'n lastpost op de begrooting zyner ellende!
 Helpt ze hem niet? Troost ze hem niet? Zou hy sterker
 wezen zonder haar?

Wat drommel, waarom trouwde ze 'm dan? Ze moet toch eens
 „ja" gezegd hebben, toen hy haar vraagde of ze lief en *leed* met
 hem deelen wou?

O, die vervloekte tweede en derde ban der schuttery! Ja, ja,
 ik weet het wel: officieel zelfs, is de vrouw 'n certificaat van on-
 bruikbaarheid! 't land is in nood . . . voorwaarts! Hoe noemen
 ze 't ook, als alles naar de grens loopt? Alles? Wel neen, de man
 die 'n *vrouw* heeft, blyft thuis, voorloopig! De vrouw staat op het
 lystje van vrystellende ziekten . . . tusschen kanker en impotentie
 zeker! De man is onbekwaam tot heldenmoed en geweerpoetsen . . .
 tot nader order! Tot nader order, als de jongens òp zyn, de
 jongens, die vóórgaan!

Dat was anders in Troje . . . zie maar dat afscheid van HEKTOR

en ANDROMACHE . . . 't hoeveelste boek weet ik niet. De kleine jongen wordt bang voor HEKTORS pluim . . . maar HEKTOR gaat!
-- 't Staat in 't zesde boek, zei de bezoeker die doctor in de Letteren was:

oos eipon, on paidos oregato phaidimos extor
aph d o pais

-- Goed, maar HEKTOR *gaat!*
-- Ja, maar ANDROMACHE wilde dat hy *niet* zou gaan.
-- Dat was infaam van ANDROMACHE! En als 't *my* gebeurd was. . . maar zóó-iets gebeurt my *niet!* Zie hier. . .

Hy toonde z'n bezoeker een brief. . . een brief van *zyn* ANDROMACHE! Zoo-iets droomde HOMERUS niet. Ja, daar stond het:

„Ik ben woedend! Men durft zulke voorstellen doen aan U! En men spekuleert op 't gebrek-lyden onzer kinderen? Ik verbied u, aan my, aan ons, te denken. Liever bedel ik myn brood van deur tot deur, dan gevoed te worden tot zulken prys! Weiger, weiger ruw en barsch, zóó dat men 't nooit weer vraagt. Zeg dat ik u verachten zou, als ge uit nood en om onzent-wille, uw denkbeelden, uw styl, uw ziel verkocht. Vraag geld, leen -- 't komt er niet op aan van wien, honderdvoud zult ge 't weer geven -- maar buig niet onder de eischen van hen, die u willen gebruiken voor hun doel. En kunt ge ons niet langer voeden, Max, dan sterven wy . . . maar nòg geen nood! Ik heb nog voor drie dagen . . .

-- Myn god, van wie is die brief? vraagde de bezoeker.
-- Wel, van TINE! Begrypt ge dàt niet? Wie anders zou zóó schryven? Zie eens, hoe slordig! Ze schryft niet altyd zoo slordig, maar ze was driftig toen ze dàt schreef . . .
-- Wat had men u voorgesteld?
-- Den heer DUYMAER VAN TWIST te sparen, die in de Tweede-Kamer meespreekt over Vryen-arbeid, en den heer ROCHUSSEN aantevallen. Ik toon u den brief niet, waarin dit staat: hoe schandelyk ook van inhoud -- dàt noemen ze politiek! -- die brief was geschreven met zekere vertrouwelykheid . . .
-- Door den heer v. H.?
-- Neen! Zelfs ben ik overtuigd dat deze niet bekend was met den vryen arbeid, dien men my wilde opleggen voor wat loon.

~~~~~

En wèlk loon? 't Loon dat de apen in *Artis* krygen . . . *voor den kost!* En die hoeven daarvoor geen leugens te schryven: gelukkige apen! Ze hebben alles te danken aan hun staart. Zonder dat ding zou men ze ook dwingen tot vryen arbeid . . .

Maar ziet ge wel, m'nheer, dat een vrouw *niets* is? Niets by de optelling van lasten, maar veel, oneindig veel, ja *alles*, zoodra er spraak is van hulp en steun? Ik zou volstrekt geen plezier hebben in gebrek-lyden, als ik m'n vrouw niet had . . .

De bezoeker vond dit een vreemd plezier, al was er dan ook 'n vrouw by.

-- O, ge weet niet hoe 'n vrouw lief heeft . . . ge kunt niet begrypen met hoe groote woekerwinst zy den man de indrukken weergeeft, die hy neerschreef in haar ziel! Kunnen de vrouwen het helpen, dat zoo vele mannen daarin niets wisten neer te schryven? Kon men oogst verwachten waar niet gezaaid is . . . baring, zonder bevruchting?

Ja, ja, er is iets schoons in die tweeslachtigheid van de liefde! Stof en ziel! *Ziel*, zeg ik by wyze van spreken . . . alles zal wel stof wezen, goed! Ik bedoel dan met dat woord die werking der stof, welke door velen voor onstoffelyk wordt aangezien, uit hoogmoed of ter bekorting . . . weet *ik* het? Over woorden stryd ik niet. Welnu, zie eens hoe heerlyk symmetrisch de lieve Natuur alles gemaakt heeft. Liefde is neiging tot geven en uitstorten aan den eenen kant, tot ontvangen aan de andere zyde! De grove uitlegging -- neen, ook die zaak is niet grof! *Ze maken* haar grof, zy die alles scheppen of omscheppen naar hun beeld! -- *die* uitlegging spaar ik u, om nu alleen acht te geven op de andere. Liefde is drang tot geven en ontvangen . . . tot bevruchten en baren. Wat ik weet -- o, 't is bitter weinig, kan *ik* dat helpen? -- wat ik weet, begryp, gevoel, droom . . . zie, dat alles geef ik háár!

-- Aan uw vrouw!

-- Wel neen, aan FANCY, . . . dat is m'n vrouw!

-- Ik begryp er niets van.

-- Juist! Weinigen begrypen wat liefde is. Ik geef haar m'n ziel, onverdeeld, zonder de minste terughouding. Ik plant m'n denkbeelden in haar gemoed, en als dan 't oogenblik der voldragen-

heid gekomen is, dan legt ze my het reuzekind in de armen . . .

De bezoeker dacht met medelyden aan het reuzekind, behebt met zulke ouders, en hy nam zich voor, te vertrekken terstond na het Q. E. D. van de gedreigde demonstratie dat 'n vrouw „niets" was.

-- Ja, als de tyd dáár is, dan vind ik 'n boomstam, waar ik 'n zaadje uitstrooide. Er vloeit 'n stroom, waar ik 'n drup gaf. En waar ik 'n steentje neerlegde, vind ik 'n rots weer. Schooner, krachtiger, edeler, geheel volwassen, vind ik dan de denkbeelden terug, die ik toevertrouwd aan den vruchtbaren bodem van haar hart. Ik vraag, als HAYDN, by 't ondergaan *zyner* schepping, toen men zyn „*Schepping*" uitvoerde: Myn god, heb *ik* dat gemaakt? Begrypt ge dit?

-- Neen, zeide de bezoeker.

-- Welnu -- want de man in de kamer had „ja" verstaan, omdat hy luisterde naar den weerklank zyner woorden in z'n eigen hart -- welnu, zóó geeft de vrouw met oneindigen woeker terug, wat de man *die haar liefhad*, zaaide in hare ziel. En als er dan geleden wordt, *veel* geleden, want menschen, die zóó *liefhebben*, *moeten lyden* . . . begrypt ge dit?

-- Neen.

-- Juist, zulke menschen *moeten* lyden! Als dan de gure noordewind van 't lot door de reten blaast van de kale woning . . . als er wond op wond wordt geslagen door de ruwe hand van . . . 't doet er niet toe van wien! Ik scheld niet graag op menschen . . . ik ben ook 'n mensch, en heb veel fouten: *nil humani* . . .

-- *Me alienum puto*, zei de doctor in de letteren.

-- Ja, ja, zoo is het! Nu, als er zulke diepe wonden worden geslagen door de . . . NOODZAKELYKHEID, dat is: GOD . . . als men diep neergebogen door smart, op het punt staat te vergaan in wanhoop, dan treedt de *vrouw* op, en toont u den oogst van haar huwelyk. Glimlachend zegt ze:

„Waarom weent ge? Hebt ge my niet 'n schat te bewaren gegeven? Zie, hoe ik gewoekerd heb met het talent dat ge neerlaagt in myn schoot. Wy zyn ryk, ryk in liefde, ryk in adel! *Ik* heb bewaard wat gy weggaaft! *Ik* heb gespaard en uitgezet met groote

winst, wat door u werd verkwist! *Ik* ben uw *huishoudster* geweest, ja, de huishoudster uwer *ziel!*

„Wat deert u? Lydt ge aan eierzucht? *Ik* maak u koning, *ik* kroon u! Acht ge my minder dan 'n paus?

„Wat deert u? Drukt u de laster? *Ik* noem u groot, *ik* noem u edel, *ik* die alléén u ken, en de armen beklaag die u niet kennen!

„Wat deert u? Armoede? Leugen! Ryk zyn we, schatryk! Zie onze kinderen met hun dichterhartjes! Met hun zucht tot weten, tot begrypen, tot geven, tot liefhebben! Ryk zyn we, Max, schatryk! Zie de boomen, hoe groen! Zie 't veld, hoe bont! Zie de heele lieve Natuur, die . . . vrywillig arbeidt zonder 't minste stelsel van kultuur . . . O, ik wist wel dat ik u zou doen glimlachen!

„Wat deert u? Angst, vrees? Angst, voor wat? Welke vrees? Zyn we niet reeds over de helft van 't leven? Hebben we niet eerlang aanspraak op rust? Ge weet niets van die rust? Ik ook niet... maar gyzelf hebt gezegd: *er is geen God, of hy moet goed zyn!* *)

„Dan moet hy òns liefhebben, MAX!

„Wat deert u? Zorg voor heden, voor morgen? Heden hebben de kinderen gespysd . . . ook voor morgen heb ik nog 't noodige, MAX, MAX, moogt gy minder vertrouwend zyn dan de Christenen, die *voorgeven* te berusten in Gods wil? Minder kalm en gelaten dan de Mohamedaan, die inderdaad *berust* in de beschikking van 't lot? MAX, geloof me, het doet geen pyn . . .

-- Hoe heette zy?

-- Ik erken dat ik in de war ben. TINE, of . . . FANCY, of . . .

-- Neen, lang geleden?

-- PORCIA, antwoordde de doctor in de Letteren. †)

-- Goed, PORCIA! Maar ziet ge nu wel, dat 'n vrouw „niets" is by de optelling van lasten? O, die vervloekte tweede en derde ban van de schuttery!

Maar -- dit is waar! -- niet alle vrouwen zyn vruchtbaar, zegt men. Ik geloof dat deze onvruchtbaarheid in 't zedelyke, meestal moet worden toegeschreven aan 'n zeer onzedelyke onmacht der mannen . . . die in suiker of koffi doen, God betere 't!

-----

*) *Gebed van den onwetende*, opgenomen in de *Verspreide Stukken*.

Amst., by G. L. FUNKE.

†) Misschien had hy ARRIA moeten raden.

-- Maar . . . mag men dan geen suiker of koffi verkoopen?

-- Wel zeker! Maar de kultuur der vrouw moet vóórgaan.

En dit is in de wereld zoo *niet!* Wilt ge 'n klein bewys . . . één uit de velen? Prezenteer 'n glas bitter aan iemand die naar de beurs gaat, of madera of zoo-iets . . . hy zal weigeren, want hy is stipt op z'n *zaken!* Nooit gebruikt hy iets in *zaken*. O, hy zou zich onteerd achten als 'n *principaal*, 'n vriend -- „vriend” wil zeggen: iemand met wien men *zaken* doet, *style commis-voyageur*-- als zoo'n vriend bemerkte dat hy iets *gebruikt* had, zoo-als ze dat noemen.

Goed, kom dan na de beurs!

Na de beurs is hy uw man. Wel zeker! Dan wachten hem geen *zaken!* Dan wachten hem maar 'n vrouw en 'n paar kinderen die geboren werden tegen hun wil! Die vrouw is geen *principaal*, die kinderen zyn geen *vrienden*. Zy mogen 't wel weten dat hy iets „gebruikt” heeft! Zy mogen 't wel merken dat papa riekt als 'n koetsier of stalknecht! Hier doet het er weinig toe, of z'n taal òòk riekt naar bok of stal. De kus die hy hààr of hùn geeft mag verpest wezen . . . *never mind!* Daardoor immers zal geen *zaak* afspringen! Als de kinderen maar stil zyn, en niet lastig, en als 't eten maar goed is, en als papa maar alles naar z'n zin heeft! Papa is moe, moe van gort, stroop, Oostenrykers en assurantie. Moe van koffihuispraat en beursgedrang. Moe vooral van *Bonekamp*, en de vele „halfjes” waarvan er maar anderhalf op 'n heel gaan . . .

Wat plant zóó'n man in de ziel zyner vrouw? Jenever! Mag hy zich beklagen, als die besproeijing later blykt alle vrucht te hebben gedood? Is de vrouw onvruchtbaar, die niet baart na *zulke* bevruchting?

En, ook zonder dien noodlottigen drank, wat *geeft* de man aan de vrouw, die hy zegt lief te hebben? Een sjaal, 'n *étagère*, *wat kleeren* en *de kost?* O, geef méér aan de uwe, als ge trouwt . . . geef iets anders! Maak uw vrouw tot 'n spaarbank uwer denkbeelden, tot 'n levensverzekering van uw gemoed! Als dan de kwade dagen komen, zult ge inzien dat ik gelyk heb . . . waarachtig, 'n vrouw is niets!

Maar nu, laat my alleen: ik schryf aan FANCY, en heb veel te doen!

~~~~~

De bezoeker stond op, reikte de hand met hartelykheid of . . . medelyden; dit wist hyzelf niet. Want hy begreep niet recht, of de man in de kamer boven of beneden anderen stond, al voelde hy dat er geen spraak kon zyn van gelykheid. Als post-scriptum van z'n bezoek, herhaalde hy weggaande de reeds vaak gemompelde woorden:

-- Die arme man!

Ik weet weer niet, of hy ditmaal hiermee bedoelde den man in de kamer, of de persoon die voor 11 Juni moest worden geholpen met wat geld, om niet reddeloos verloren te gaan met vrouw en kinderen. Misschien dacht hy aan beiden.

Maar de man in de kamer dacht nooit aan zichzelf, als er gesproken werd over arme menschen, schoon hy toch, wel beschouwd, niet zeer ryk was.

Op straffe van op-nieuw me schuldig te maken aan de verregaande tuchteloosheid, die de heer BUYS my ten-rechte verwytt in de *Wetenschappelyke Bladen*, moet ik hier 'n opmerking inlasschen, om u te bewyzen, lezer, dat ik altyd de waarheid zeg, vooral waar ik beweert, dat er zooveel leugens verteld worden in de boeken. Ik zal u daarom bewyzen, dat alles wat ik u verhaalde, gelogen is.

Die man in de kamer was arm. De bezoeker moest dit weten, daar ieder het weet. Hy had voor z'n beschermeling overal tevergeefs hulp gevraagd, Prins *die* had bedankt voor de eer, en v. B. was naar buiten. De ryke C. had *juist* geen geld -- treffende juistheid! -- en Mevrouw H. wou graag helpen, maar moest eerst weten of de man die in nood verkeerde, misschien eenmaal iets verkeerd had gedaan? Dàn hielp zy natuurlyk niet, want „men mag niet styven in verkeerdheid." Dat is 'n vast principe van alle brave menschen die nooit iets verkeerd deden. Kort-om, de man met den kalen rok die zich zooveel moeite gaf voor 't wanhopig gezin, was overal afgewezen, overal . . .

Nu vraag ik u, of 't *waarschynlyk*, of 't *mogelyk*, of 't *waar* kan wezen, dat hy, na dit alles, op het denkbeeld kon komen, hulp te vragen aan iemand:

Primo: Die zelf dood-arm is. (Van publieke bekendheid.)

Secundo: Die gek is. (Dit zal terstond blyken.)

Tertio: Die een slecht sujet is. Te informeeren by allen die hem kennen, liefst by z'n naaste betrekkingen, die 't precies weten, en die het niet zeggen zouden, als 't niet waar was.)

Quarto: Die, als getrouwd man, minnebrieven schryft. (Ge hebt die in handen, lieve, brave onberispelyke lezer!)

en *Quinto:* Nog-eens: by iemand die dood-arm is? (Als dit toch niet zoo ware, kwam de rest er minder op aan.)

Is dit mogelyk? Neen. Zulke leugens gelooft men eerst als ze achttienhonderd jaar oud zyn!

De reden dat ik die leugens vertel, is deze. Ik wil ditmaal tien vel volschryven, en ik zie geen kans het te doen met waarheid. Dit immers zou 'n te korte geschiedenis wezen:

„DE JAVAAN WORDT MISHANDELD.”

„IK ZAL DAARAAN EEN EIND MAKEN.”

Nu weer leugens:

-- Die arme man! had de bezoeker gezegd. En de ander:
-- 't Is toch verdrietig . . . ik kan u niet zóó laten vertrekken:
ik heb niets. Als ik 't niet zoo druk had met m'n liefde, zou ik u voorslaan voor dat gezin iets te schryven, maar . . . o, 'n idee!

De dwaas wreef zich de handen by zyn idee.

-- Wacht 'n oogenblik! Elf Juni, zegt ge? Heden den achtsten? Ga weer zitten.

De bezoeker nam weer de plaats in, die hy zoo even vry troosteloos verliet. De dwaas schreef 'n kort briefje, dat hy 't venster uitwierp.

-- Wacht nu even, zeide hy, rondstarende als zou er iets zeer vreemds gebeuren, vreemd voor den ander althans.

En 't was ook vreemd! Het pas weggeworpen briefje vloog het raam in, dat gesloten was. Er was iets bygeschreven.

-- Zie hier, zei de arme dwaas, zy zegt dat het goed is!

De bezoeker las:

~~~~~  
 „Lieve FANCY. *Er is een gezin in nood, mag ik onze brieven verkoopen?*”

En daaronder stond:

„Ja. Maar niet die van den . . . van den . . .  
 En hierop volgde 'n reeks van datums, ter aanduiding van brieven, die *niet* mochten verkocht worden.

De man in de kamer schreef daarop de volgende acceptatie, die hy niet het raam uitwierp, maar ter-hand stelde aan z'n bezoeker:

„Goed voor wat geschryf.”

-- Diskompteer dat!

De vreemde wreef zich de oogen uit.

-- Diskompteer dat! Maar hoor eens . . . is Prins *die* 'n braaf man?

-- Voorzeker!

-- Ga dan niet by hem: hy zal niet diskompteeren. Is v. B. die „naar buiten is” weldadig?

-- Zeer weldadig! Er zyn hofjes voor oude vrouwen die zyn naam dragen . . . de hofjes.

-- Ga dan niet naar v. B. hy zal niet diskompteeren. Heeft C. 'n goed hart?

-- Als 'n juweel! Z'n dochters breien wintersokjes voor negerkinderen.

-- Ga dan niet naar C: hy zal niet diskompteeren. Is die Mevrouw H. godsdienstig?

-- Zéér godsdienstig! Zondags laat ze 't eten komen van den kok, om de keukenmeid tyd te laten tot oefening met de knechts.

-- Ga dan niet naar Mevrouw H: ze zal niet diskompteeren.

Ga naar . . . naar . . . 't is toch wel verdrietig dat alle menschen zoo braaf zyn! Kent ge geen enkel *slecht* mensch? 't Is waar, ge bezoekt de beurs niet . . .

-- Een *slecht* mensch?

-- Ja! Iemand die alle fatsoen met voeten schopt, 'n vyand van deugd en goede zeden! Een soort van antichrist, iemand die . . . ik bèn er!

Z'n oog viel op *de Dageraad*, 't verfoeielyk tydschrift dat op z'n tafel lag.

-- Ik bèn er! Zie, daar staat het! Wat drommel, 't is juist als Jan Luyken zei: wat nabij is, zoekt men vèr! Wel beschouwd, had ik liever iemand die 'n kind had opgegeten, maar by-gebrek dááaraan, raad ik u naar den uitgever van *de Dageraad* te gaan. Zie, 't nummer staat er by, G 301. . . dat treft! Die GÜNST staat zeer ongunstig bekend -- ge begrypt dat deze geestige woordspeling niet van my is: ik hoorde ze van 'n Dominé -- die ongunstig bekende GÜNST zal helpen, als hy kan. Hy zal discompteeren! \*) En als deze niet mocht kunnen helpen, ga dan by MEYER op den Vygendam, waar VOLTAIRE te koop ligt, en 't *Gebed van den Onwetende* van den krankzinnigen MULTATULI, en veel ander zedeloos geschryf. By zulk volk moet ge wezen!

De doctor in de letteren ging den trap af. Het warrelde hem. Echtbreuk, minnebrieven, VOLTAIRE, 'n meisje, dat niet mocht betast worden door de douanen, en dat op de Leliegracht woonde, schoon ze te Laeken in 'n koffer logeerde? Brieven, die 't gesloten raam invlogen? Reuzekinderen? Een vrouw die meer was dan de paus, schoon ze maar eten had voor drie dagen? Een man, die plezier vond in gebrek lyden. . .

-- Ga van-tyd tot-tyd eens kyken naar dien heer op nummer zes, zeide hy, beneden komende, tot 'n bediende.

En gy lezer?

Dwaas, niet waar? Schandelyk, gruwelyk, infaam, onfatsoenlyk en vooral onbegrypelyk . . . niet waar?

Koop, publiek, koop! O, ge *zult* koopen: ik ken u! Ge hebt geld te-veel, als er schandaal geveild wordt, gy, die den brave laat verhongeren, wanneer-i geen geloof heeft als gy!

Koop, publiek, koop! Gy, die uw profeten laat leven, om ze langer te martelen! Men lastert u door te zeggen dat ge den Christus zoudt gekruist hebben, als de joden: ge hadt hem loopjongen gemaakt in 'n kruidenierswinkel . . . nietwaar? Ge zoudt gewacht hebben tot hy vrouw en kind had, om die te laten hongeren. . . dat hy 't zou aanzien, en buigen voor u! Dit treft

-----

\*) De eerste uitgaaf van dit werk is inderdaad verschenen by den Uitgever GÜNST die geen bezwaar maakte de acceptatie te honoreeren

~~~~~

zekerder, niet waar? Ge zoudt den deurwaarder hebben belast met uw antwoord op zyn: *wee u, Jeruzalem!* opdat-i moedeloos en geknakt, z'n *wee* terugname, by 't veilen van de kleertjes zyner kinderen, dat hard is te aanschouwen voor 'n vader! Dat treft wissel, dieper, dat pynigt langer, niet waar, dan slechts een paar uur sterven!

Koop, publiek, koop, gy die LUTHER en CAMBRONNE 'n liedje laat fluiten voor *den kost!* Gy die 'n menuet eischt voor wat kanariezaad aan CURTIUS en d'ASSAS! *)

Koop, publiek, koop, er zyn aandoeningen te krygen voor wat geld! Ik heb de macht u te streelen en te kittelen, tot ge zoo gek wordt dat ge den prys uwer koffi vergeet, gy die anders zoo hard zyt van huid, dat de zweep er van kermt!

Koopt, Nederlanders, Christenen -- ouwerwetsche en moderne! -- koopt, teekent in, betaalt, strooit geld neer voor wat minneliedjes en wat geest!

Koopt, gy die spoorwegen bouwt van gestolen geld, en tot betaling den bestolene bedwelmt met opium, Evangelie en Jenever!

Koopt en betaalt, gy allen! Ik heb genoeg geleden om den toon te uiten, dien ge zoo gaarne hoort! Ge hebt my genoeg belogen, gelasterd en gemarteld, om wat terug te eischen voor uw gemartel voor uwen laster en voor uw leugens!

En als ge dan te vreden zyt met de toonhoogte van den gil dien ge me trapt uit de borst. . .

Zeg dan als gister, als eergister, als vroeger:

Wat schryft die man aardig! Vrindje, ik geef je zóóveel voor 't vel, zóóveel voor 't liedje! Zing nog wat! Schryf nog wat! Praat nog wat!

Publiek, ik veracht u met groote innigheid.

-----
*) Zie de parabel van den goudmaker aan 't slot van IDEE 527.

A A N F A N C Y .

Myn lief kind, wie zyt gy eigenlyk? Hoe heet gy? Waar woont ge?

Moet ik u noemen met namen uit het Hooglied, u, de donkerkleurige Sulamite? Zyt gy de lelie van Saron, of de narcis in het dal?

Moet ik uwen hals omvatten met den linkerarm, om u te streelen met m'n rechterhand?

Moet ik poëzie scheppen uit uwen blik? Moet ik rymen op de kleur uwer haren?

Zal ik u heden zien, of morgen . . . of wanneer? Zal ik u zien na mynen dood, voor het eerst?

Zyt gy de glorie? Of de deugd? Of de wellust? Of 't genie?
Zyt gy de onsterfelykheid? De rust? De geschiedenis? De toekomst? Een engel, een daemon, of 'n spook?

Profetes, vestale, wichelaarster, sybille, EGÉRIA of RAFAELS zuster, waar zyt ge, waar woont gy?

~~~~~  
Moet ik u zoeken in de wolken, of in de straten eener stad?

Moet ik vragen aan de schildwachten die de poort bewaken:  
hebt gy gezien wat myne ziel lief heeft?

Moet ik 'n tooverspreuk uitvinden, om u te doen neerdalen  
van omhoog? Om u optezweren uit de diepte?

Woont ge op 'n ster die stof is? Draait en slingert uwe wo-  
ning als de myne, die onder heeft noch boven?

Kunt gy de zon zien, FANCY?

Of, FANCY, zyt gy de zon?

Zyt ge 't middelpunt van de aarde, dat alles aantrekt . . .

Maar, FANCY, dan is elke regendrop 'n boodschap aan u!  
Dan is elke bliksemstraal die wegschiet in den grond, een min-  
nebrief aan u!

Ja, ja, ik zal dezen brief neerwerpen op de straten, en de  
voorbyganger zal meenen dat er onderschepping mogelyk is, door  
'n koperstuk te geven voor de bladzy . . . maar hy zal zich ver-  
gissen: de bliksem zal 't niet toelaten . . .

Schryf my of hy terecht gekomen is! En zend my 'n lok uwer  
haren, FANCY . . . wanneer ge haren hebt, als anderen . . . wat ik  
niet hoop!

~~~~~

A A N T I N E .

Lieve beste TINE, myn TINE! Ik ben verliefd, en heb haast u
dit te zeggen. Ik weet niet waar ze woont, maar m'n brief zal
terecht komen. . . want TINE: ik heb haar geschreven. Neen,
vleesch voor de kinderen behoeft niet alle dagen . . . de kinderen
in 't Burgerweeshuis zien er heerlyk uit, schoon zy zelden vleesch
eten. En ze hebben toch niet eens 'n wei voor 't huis, met bloe-
men en koeien er in, zooals onze kinderen.

Een idee! Ik hoop dat FANCY niet antwoordt. Dan heb ik 'n

ongelukkige liefde, die ik beschryven zal voor wat biefstuk. HEINE deed dit ook. Hy leefde 'n rond jaar van de hartziekte die hem) doodde.

Ik hoop dat ze niet antwoordt. Dag, myn TINE!

~~~~~

VAN FANCY.

Ja, haren heb ik wel, maar ik woon -- neen ik woon niet. M'n ouders wonen, en ik ben by hen. Doe in 't vervolg 'n postzegel op uw brieven. Ik ben somwylen schraal by kas, en ge begrypt dat er op onze begrooting geen gelden worden toegestaan voor port aan minnebrieven. Ook willen ze niet, dat ik ontvang van 'n getrouwd man. De heele wereld weet dat gy getrouwd zyt. Ook zegt men, dat ge nog 'n andere vrouw hebt -- in Amerika, geloof ik -- die ge alle dagen slaat. Is dit zoo? Ieder zegt het. Ieder is boos op u. Ieder verklaart u voor 'n ellendeling. Maar ik heb u zeer lief, en als „ieder" bezig is u naarbeneden te halen, denk ik altijd aan den jager van TOLLENS:

„Hoe bespot en uitgefloten,
Ik had hem graag aan 't hart gesloten!"

Dien jager vindt „ieder" lief. Doch 't is omdat het historietje maar in 'n boek staat. Ik geloof niet dat „ieder" zoo tevreden zou) wezen, als „ieder" gerekend had op 'n boutje van dat ongescho- ten hert in „ieders" keuken. O, die „ieder!"

Ik geloof, dat „ieder" ook *U* lief zou vinden, wanneer ge alleen bestondt in 'n boek, en overigens de groote verdienste hadt van dood te zyn! Nu is 't moeielyk, dit begrypt ge!

Ik neem les in vormleer en vaderlandsche geschiedenis. 't Eerste leert my niets, maar uit het andere zie ik dat men overal party trekt voor de twee DE WITTEN die vermoord zyn. Dit kost niets. Maar als zy nog leefden, zou men 'n handje mee moeten uitsteken, en dit is lastig! Hierom vind ik voor u maar goed, dat ge wacht wacht tot na uw dood. Maar ik wil u liefhebben vóór dien tyd, al al maken ze 't my moeielyk. Zeg me, wat gy na uw dood zult te

doen hebben, en of *ik* dat voor u doen kan? Ik verlang er zeer naar.

Zeg, HAMLET, moet ik in 'n klooster gaan, als OPHELIA?
Moet ik sekondante worden, om onderwys te geven in de vormleer?
Kan ik afwerken, wat gy onvoltooid liet? Wàt kan ik voor u doen?

Ik schryf 'n goede hand, dit ziet ge. Ook kan ik schermen en zwemmen, maar dit komt zoo zelden voor.

Ik heb weinig, en weet weinig. Maar wat ik ben, kan of bezit, geef ik u. Veel is 't niet . . .

Ja tòch, ik heb geest, hart en wil . . . kunt ge hiervan iets gebruiken?

P. S. In haast, want wy zyn aan de wasch. Ik heb nooit begrepen, welk nut het heeft, zoo te trekken aan beddelakens, die lang genoeg zyn. *Rekken* noemen ze dat. Als men de dingen nu terstond 'n half duim langer en breeder had gemaakt, kon dat gerek wegblyven, en ik kon *denken* in dien tyd. Van rekken gesproken. *Le Désespoir* van LAMARTINE is veel te lang, en . . .te mooi. 't Is de *désespoir* van 'n verzemaker, 'n wanhoop in kρινoline. Wanhoop moet 'n punt zyn, en geen lyn met krullen, niet waar? Een haarlok kan ik nu niet zenden. Al m'n haren zyn geteld. Wacht tot volle maan, dan word ik geknipt. Waarom vraagt ge een haarlok? Wist gy. . . ik word geroepen.

~~~~~

AAN FANCY.

FANCY, ik breek met u. Moet *ik* wachten tot ge geknipt zyt?
Moet *ik* achterstaan voor die beddelakens?

Ik konkurreer niet met uw huishoudery! Ge zyt niet waard dat ik uw naam noem.

Maak zuurkool in, trouw, veeg de vloer, klop 'n tapyt uit!

Nooit zal ik weer uw naam uitspreken of schryven. . .

O, FANCY, FANCY, myn FANCY . . .

Wees vervloekt!

~~~~~

AAN TINE.

M'n hart is diep gewond, en, als altyd, klaag ik myn nood
aan u. Ze is 'n meisje. Zy woont in 'n huis, en rekt beddelakens.
En ze heeft haren die geteld zyn!

Zeker draagt ze ook schoenen. Godbewaarme . . . misschien heeft
ze likdoorns!

Ik dacht aan haar, en wachtte 'n aardbeving die my haar
brief zou brengen. De aardbeving was 'n kruier die 'n dubbeltje
vroeg. Ik ben bitter bedroefd.

Ge begrypt dat het nu uit is, geheel uit! Hieraan is niets te
doen. Tracht niet my met haar te verzoenen. 't Is onmogelyk!
Ik wil niet, zelfs als gy het begeert.

Ik heb er om geschreid, maar nu niet meer.

O, die arme HEINE! Wat was dat vleesch duur!

Wees gerust, TINE, onze kinderen zullen 'n blos krygen, zoo-
als die tweekleurige weezen. Maar terstond kan ik niet. Terstond
niet! Eerst moet ik wat rondloopen.

Gisteravond trad ik 'n huis binnen, waar muziek gemaakt werd.
Maar 't was laat. De laatste toon stierf weg toen ik binnentrad.
Voor wien men gespeeld had, weet ik niet: er was niemand in
de zaal. *Ik* was Publiek. . . ge begrypt dat ik schaamte voelde.

Ik was zoo krank van hart, dat ik muziek noodig had. Ik
vraagde of men wat zingen en spelen wou voor my alleen? 't Is
voor 'n zieke, zei ik.

Men nam de viool weer uit de kast. De meisjes deden de rin-
gen van *straks* en den glimlach weer aan, die ze hadden afge-
legd omdat Publiek er niet was.

-- Heeft. . . *m'nheer* verkiezing? vraagde iemand die daar ge-
zag scheen te voeren.

Hy draalde met dat woord: *m'nheer*. Ik begreep het wel.

-- *Das Lied der Thräne*, antwoordde ik.

-- Zeer goed, riep de man, met 'n buiging.

~~~~~

En de meisjes zongen toen heel wat anders. Maar ze hebben my beloofd het tranenlied te leeren, en ook dat van de twee nachtegalen, dat ik zoo gaarne hoor.

Maar betalen kon ik niet, en ik zei dat ik geen geld had.

-- Maar . . . m'nheer, ik dacht dat u 'n prins was . . .

-- Dit ben ik ook . . . maar onttroond voor 't moment, ik ben: prins in buitengewonen dienst . . .

-- Zou 't de koning van Napels wezen? fluisterden de meisjes die gezongen hadden.

Ik gaf 'n bon op de schatkist van Insulinde.

Daarop ging ik naar huis, en verdiepte my in 't volgend voorstel:

*„Welke waarschylykheid is er, dat 'n geworpen bal een be-
paald punt zal treffen op 'n muur, die. . .*

O, die waarschylykheid! Hadt gy 't voor waarschylyk gehouden, dat zy 'n meisje was? Had LOBATTO dat kunnen berekenen? Ik zal *hem* 'n voorstel opgeven:

„Gegeven iets dat op mij die indruk maakt, welke waarschylykheid is er, dat dit „iets" lakens uit elkander trekt?"

Kunt gy dat uitrekenen, beste TINE? Kus MAX en NONNI, en zend me tien franken, als gy die hebt.

P.S. Ik kryg daar weer 'n brief van haar. . . weer door 'n kruier, die 't bekende dubbeltje vraagt. Ik wil niet lezen wat ze schryft. Duld geen poëzie in MAX. *A is A. . . B is B. . .* wat daarboven ligt, of daarbuiten, is uit den booze.

Och, ze is 'n meisje! Ik zal voortaan u alleen liefhebben, als 't u niet te lastig is.

Ik zend u haar brief, ongeopend. Lees, als ge wilt, maar zeg er me niets van. 't Is uit, onherroepelyk uit!

~~~~~

V A N T I N E .

Hierby tien franken, en FANCY's brief dien ik gelezen heb.

Ga tot haar, en vraag vergeving. Dit *moet* ge doen, dit *zult*

ge doen. Gy kunt niet leven zonder FANCY. Haar afwyzen is zelfmoord, MAX!

Ik maak haast om de tien franken. Geef die aan de meisjes, die voor u gezongen hebben, en laat ze den bon op *Insulinde* maar houden bovendien.

O, DE PENE heeft gelyk. . . *c'est un emploi assez difficile que d'être la femme d'un poète!* *)

Want tòch zyt ge een dichter, MAX, al wilt ge 't niet weten! Nu, nu, ik klaag niet, en ik zal 't niemand zeggen. Wanneer komt ge eens weer hier, om me te slaan? Maar FANCY gaat vóór, dit beken ik. Zonder my zoudt ge kunnen leven, zonder haar . . . *nooit!*

Dag lieve, dwaze, ondeugende dichter!

~~~~~

V A N F A N C Y .

MAX ik heb u lief! Uw schryven heeft me diep gewond, maar ik wil de uwe zyn . . . geheel-en-al!

Toen ik uw geschiedenis las -- o, nu weet ik dat het maar 'n klein deel was van uw geschiedenis -- toen trilde my het hart, en ik vloekte 't lot dat me veroordeelde tot twintig jaren meisje, en levenslang onder 't opzicht van 'n man!

Want ik *ben* 'n meisje!

En wanneer ik dit betreur, dan is 't niet als gy, die me maken wilt tot 'n ideaal, neen, ik wilde een *man* zyn om te kunnen handelen, om te kunnen optreden als uw kampioen. Ik vraag waarom die mannen zich alles toeëigenen, zich alles aanmatigen? Waarom ze wetten maken in hun voordeel? Waarom ze zich hoofden noemen van 't menschelyk geslacht? En waarom ze lafhartig wegschuilen; zoodra er iets te doen valt, wat men gewoon is -- alweer onrecht! -- *mannelyk* te noemen.

Eerst wondde my uw brief zoo diep, dat ik vreesde te bezwyken.

-----

*) Motto van den *Havelaar*.

~~~~~

Ge zyt bitter, ge zyt scherp, ge zyt onrechtvaardig! Maar ik heb u lief, en de liefde overwint alle dingen.

Als gy eenmaal u hebt vertrouwd gemaakt met het denkbeeld dat ik niet zweef, zult ge u misschien verzoenen met de honderd ponden stof die me nu zoo verachtelyk maken in uw oogen . . . en die er heel lief uitzien.

Luister. Ge vraagdet om *antwoord* in uw brief aan Ds. FRANCKEN. Ge zegt daar:

„KONING VAN NEDERLAND, DOE UITSPRAAK TUSSCHEN DIE
„MENSCHEN EN MAX HAVELAAR!

en

„NEDERLANDSCHE NATIE, STA OP, GA TOT HEM, EN VRAAG:
IS HET WAAR, O KONING, DAT DEZE DINGEN GESCHIEDEN IN
UW RYK, IN UW PRACHTIG RYK VAN INSULINDE?"

Er is niemand opgestaan om dit te vragen aan den Koning.

Natuurlyk, het nageslacht is nog niet geboren.

En die Koning heeft geen uitspraak gedaan.

Welnu, *Ik* zal opstaan, ik zal die uitspraak doen! Ik, FANCY!

Want ik heb u lief, u en uw zaak.

Te-vergeefs hebt ge u beroepen op staatslieden en koningen. Te vergeefs op Christenen en menschelykheid. Koningen houden zich bezig met de gesp van de buikbanden hunner officieren. Koningen hebben geen tyd u te hooren.

Staatslieden dryven handel in stemmen van Kamerleden, en maken verhandelingen, waarin zy zich de vryheid veroorloven, zich deze of gene vryheid te veroorloven." *) Staatslieden hebben geen tyd u te hooren.

Christenen zyn aan 't twisten over het geloof. Christenen hebben geen tyd u te hooren.

En de menschelykheid! Eilieve, schryf eens 'n brief aan die menschelykheid, en zie of hy te-recht komt als uw schryven aan my, met het eenvoudige opschrift: FANCY! O, 't is niet *altyd*

-----

*) FANCY citeert.

nadeel, vleesch en been en bestaan te hebben! Het ware voor u te wenschen, dat de menschelykheid ponderabel ware, en adreselyk als ik!

Ik zal opstaan. Ik zal tot den koning gaan. Ik zal u antwoorden
Ik zal u aanhangen. Ik zal u doen overwinnen.

En de kracht tot dit alles? Wacht tot volle maan, MAX, dan word ik geknipt. . .

Maar vergeef my intusschen dat ik maar 'n meisje ben, en leer my een-en-ander, als het waar is ten-minste, dat ge meer weet dan ik. Ik weet zeer weinig, en dit is natuurlyk . . . door al die beddelakens.

Is het waar dat kousenweven is uitgevonden door de liefde? Hebt ge my niet lief genoeg om 'n machine uit-te-denken die *huishoudt*?

Ach, m'n moeder is dood! Er is geen poëzie in ons huis. Alles is dor en droog en fatsoenlyk en vervelend. Ik heb veel te weinig geleerd. Leer my wat. . . maar geen vormleer, die ken ik al. Als 't noodig is, zal ik voor u sterven, maar dit komt nog minder voor dan schermen en zwemmen. 't Is wèl vervelend!

Ik ben geestig, maar ik kan hier niets uitvoeren met m'n geest. 't Oude kabinet kon ook de deur niet in, toen we hier kwamen wonen. 't Staat nu te wachten by 'n uitdrager, tot we grooter „behuisd" zyn. En m'n hart is overkompleet. Ik geef het u „tot ik grooter behuisd ben, maar . . . leer me wat, intusschen!

Sedert lang bemerkte ik dat er veel zaken zyn, die men niet zegt aan vrouwen. Ik heb 'n oom die altyd spreekt van „de" vrouw: „dit of dat dient niet aan de vrouw!" „Dat behoort niet tot het gebied der vrouw!" „Dat zegt men niet aan *de* vrouw!

Is „de" vrouw 'n *mensch* of is ze *geen* mensch? Dat eeuwige „de" intrigeert me. Het doet me denken aan 'n zoölogische verhandeling over den jakhals. . . ik „leer" m'n examen voor sekondante, dit merkt ge.

„De" jakhals leeft van den afval *des* leeuws. Het wyfje werpt . . .

~~~~~

Wat zoo'n wyfje werpt, gaat me niet aan, maar dit vraag ik u: leeft *de* vrouw van den afval *des* mans?

Nu *moet* ge me wel antwoorden! Ik vraag u, me wat te leeren, opdat ik niet als 'n jakhals den leeuw hoef natelopen, om te soupeeren van zyn diner.

Wacht overigens geduldig tot volle maan. Wist ge dat m'n haren . . . ik word weer geroepen.

~~~~~

AAN FANCY.

Ze schryft dat ik my met u moet verzoenen. En al schreef ze dat niet, ik kàn niet anders!

Maar toch ben ik bedroefd. Iets leeren aan *U*! *Ik* aan *U* iets *leeren*? O, ik honderdvoudige dwaas die meende dat ge bestondt, toen Jehovah de fondamenten legde der wereld! Ik, die geloofde dat gy het wist, hoe de rechtheid der aarde was gemeten met 'n koord, en hoe de melodie klonk van het lied dat de sterren zongen ter verheuging, den dag nadat zy gemaakt waren!

Ik, die dacht dat gy gebod hadt over den nacht, en den morgenstond z'n plaats aanweest!

Zyt gy 't dan niet, die kracht geeft aan het paard, en die den Behemoth leidt met uwen vinger? Weet ge niet hoe zich de stralen van het licht splitsen, en kunt ge niet uitspreken het getal luchtgloben die ronddansen in den orkaan? Vouwt ge niet bliksemen saam als halmen, en voert ge niet heerschappy over de weerlichten, dat zy zich verzamelen voor uwen voet, demoe-dig geknakt zeggende: hier zyn wy?

Maar FANCY, ik heb u toch lief . . . waarom heb ik u dan zoo lief, FANCY? Ik die niet tevreden ben met minder dan dat alles?

U iets leeren? Wat zal ik u leeren? Ik weet niets.

Ik ben gegaan tot myn vriend die in wysheid handelt. „Ze wil iets leeren, zei ik bedroefd, leen my iets uit uwen voorraad." Hy bracht my in de binnenkamer van z'n huis, en toonde my

de schatten van kennis die hy verzameld had. Ik zag daar veel zwarte letteren, saemgevoegd op wit papier dat geel was. Ik hoorde daar de gesprekken der wyzen van alle eeuwen, en werd niet wyzer dan zy allen schynen geweest te zyn, want de meesten erkenden dat zy niets wisten, als ik. En die 't niet erkenden, zagen er dommer uit dan de anderen.

Daar waren er, die in dikke boeken 'n god gemaakt hebben . . . 'n god in Hebreuwsch en Grieksch . . . 'n god . . . kom-aan, ik zal 't u vertellen.

Maar FANCY, ik doe dit niet om u te leeren wat *is*, ik doe het om u -- als gy 't inderdaad niet weet, wat ik nog altyd niet gelooven kan -- te leeren wat *niet* is.

Er was eens niets! *Was* komt van *wezen, zyn, bestaan*. „Er was niets" beduidt dus: er bestond iets dat niet bestond.

En God, of de god . . . begrypt ge dit woord? 't Is verwant met *weten!* *) Dat hebben die ouden goed genaamd! Zoo is er meer dat, wèl bedoeld, verkeerd uitviel, en dit is veelal de schuld van de dominees -- indische, egyptische, joodsche, dordsche en moderne -- die zelden dichters verstaan.

Die god dan maakte 'n zandkorl met wat gedierte er op, iets grooter dan 't gedierte op de stofjes die wy afslaan van onze schoenen, als wy samen gewandeld hebben.

Wanneer zal ik met u wandelen, FANCY?

Onder dat gedierte was veel verschil. Er waren er, die staarten hadden, en gras aten. Anderen spraken kwaad, en bezaten eigenliefde. Sommigen behoefden veel lucht. Eenigen, water. Enkelen, rauw vleesch. En weer anderen konden niet leven zonder heerschappy. Deze laatsten hebben zelf gezegd -- in 't dikke boek

-----
*) God, goden = woden, *Wodan*. De *g* en *w* worden herhaaldelyk verwisseld. Etymologisch staat het woord *God* nader aan *weten*, dan *dies* aan *jour*, dat er toch van af komt: *dies, diurnus, djur, djour*. In den Sanskrit-wortel van ons woord *weten* ligt de beteekenis van heiligheid, het *goddelyk weten, het weten van goddelyke zaken*. Er is veel te leeren uit etymologie, maar de schoolmeesters hebben 't moeielyk gemaakt.

~~~~~

dat ik u zenden zal -- dat zy heer en meester zyn over alles wat bestaat. Ten hunnen behoefte bestond de visch, de vogel, de leeuw, de sprinkhaan, alles!

Maar niet alleen de overige diersoorten moesten onderdanig zyn aan de dieren die dat dikke boek maakten, ook de andere zandkorlen -- want er waren er meer, en daaronder velen die toch eigenlyk grooter en belangrijker waren -- dienden alleen om die kleine korl te vermaken. 't Geen ze deden, door er om heen te draaien.

Ik heb 'n muis gekend, FANCY! die in 'n Edammer kaas woonde. Ik kon dat beestje maar niet uit het kopje praten, dat het heele kaasmagazyn was opgericht, om hem te voorzien van 'n behoorlyk verblyf.

De dieren die baas-speelden over de kleine zandkorl, noemden zich *Menschen*, 'n woord dat zeker iets zeer schoons aanduidde, maar waarvan in dit geval de beteekenis op alle manieren is verloren gegaan. Ik zal den wortel opzoeken, en u vertellen wat ik er van vind. Dit weet ik nu al, 't is 'n indisch woord. Ik zal 't verder nasporen by m'n vriend den boekverkoper. *)

Menschen dus! Straks zal ik u uitleggen hoe ook onder hen veel onderscheid heerschte, dat alweer nederkwam op verschil in gezag. Dit onderwerp ligt me na aan het hart.

Maar eerst wil ik u mededeelen wat men van dien god gemaakt heeft. Kort na het scheppen van den *mensch*, liet hy dezen in 'n val loopen, en om nu den *mensch* te straffen voor *zyn* -- namelyk: voor *Gods* -- arglistigheid, veroordeelde hy hem tot allerlei dingen, die deels *niet* gebeurden, en deels tòch zouden gebeurd zyn, als de mensch den strik was misgelopen, dien de god hem gelegd had. De straf zou duren „ten eeuwige dage" dit wil zeggen, dat zy eenmaal zou ophouden, en wel zoodra er iemand kwam die de schuld overnam. Vierduizend jaar wachtte de misdadiger, die zich had schuldig gemaakt aan de kwaadaardigheid van den god, te-vergeefs op de toegezegde verlossing. Als ik zeg dat hy wachtte, is dit weer onjuist gesproken, maar 't

-----

*) *Mensch* komt van de Sanskrit-wortel *man* = denken.

is heel moeielyk zich juist uit te drukken als men onjuiste dingen vertelt. De misdadiger wachtte eigenlyk volstrekt niet, want hy was in die vierduizend jaar reeds 100 of 120 malen verdoemd gestorven, en vervangen door anderen die ook weer verdoemd stierven. Ten-laatste zond God 'n persoon: „die de zonden der wereld zou dragen". Toen was op-eenmaal alles goed! De slangen kregen vleugels, en 't kraambed werd 'n ware uitspanning. Ook zweette men niet meer. Dit alles is zeer duidelyk, en wie 't niet begrypt, is verdoemd.

Ziedaar 'n kort begrip van de leer der zaligheid.

Ik erken dat ik hier-en-daar wat heb overgeslagen, omdat ik 't onfatsoenlyk vind alles te schryven aan 'n meisje. . . zoo-als ge zyt, helaas!

Maar als ge dit alles toch wilt weten -- meisjes zyn zoo -- dan kunt ge 't nalezen in het dikke boek dat ik u zend, en waaruit veel kan geleerd worden door iemand die weten wil wat niet waar is. Is 't u nu en dan om waarheid te doen, lees dan „BERNSTEIN, *boven lucht en wolken*," of koop werken van STROOTMAN, DE GELDER of VAN SWINDEN, schoon ge ook met *die* heeren voorzichtig moet zyn. Want het is *niet* waar dat een rechte lyn de kortste afstand is tusschen twee punten, zooals ze leerden aan my toen ik 'n kleine jongen was, en nog niet mocht tegen spreken. . .

-- Dáár staat het! zeide men: *Gezag!*

-- Een kind vraagt niet naar oorzaak of reden: *Gezag!*

-- Een kind gehoorzaamt! *Gezag!*

Hierop nu wil ik terugkomen, en ik deed de *Schepping*, de *Zondeval* -- ja wèl 'n val 'n ware *piège!* -- de *Verdoemenis* en de *Verlossing* wat kort af, om tyd te vinden voor 'n paar geschiedenissen over *gezag*, die ik u wensch te verhalen.

~~~~~

Eerste geschiedenis van Gezag.

-- Broeder, gy die grooter zyt dan ik, kunt ge de granaat bereiken, die daar tusschen de vuurbloemen in 't groen, my aan-

~~~~~  
lacht met geopende lippen, als 'n wenkend meisje? Zie, zy is gebersten van rypheid, en gloeiend rood is de rand van de wonde die zyzelf zich sneed om my te behagen! Ik heb lust in dien granaatappel, myn broeder! Gy, die grooter zyt dan ik, steek uwen arm uit, en pluk opdat ik ete.

En de broeder deed alzoo, opdat de jonger broeder eten zou.

En de oudste ging naar het veld, en zag 'n berggeit die afdaalde in de laagte, en haar jong zocht.

Hebt gy niet myn lam gezien, vraagde zy den leeuw, gy die de vlakten bewoont, en, beter dan ik, de wegen kent in het effen veld, zoo vermoeiend voor my, omdat m'n hoef gespleten is?

-- Laat uw jong, uw jong. . . uw lam, uw lam, zei de leeuw, en kom hier opdat ik u verslinde.

En de leeuw deed alzoo.

Maar de oudste broeder vraagde aan den leeuw:

-- Wat is dit, dat gy de geit eet, die haar jong zocht?

--Ge hebt gehoord hoe zy klaagde over de ongeschiktheid van hare hoeven, antwoordde de leeuw. Deed ik niet recht haar te eten? Zie myn klauwen, die *geschikt* zyn! Zie de *geschiktheid* van m'n tanden. Daarom at ik de geit.

De jongeling dacht na, en bezag z'n armen, die lang, sterk en fors waren. Hy vond die zoo geschikt. . .dat hy zich voornam z'n jonger broeder te dwingen tot dienst.

En toen deze hem weder verzocht vruchten te plukken, antwoordde hy:

-- Zie myn armen. Hebt ge niet gezegd dat de uwen niet reiken tot de granaat? Dien my, opdat ik u niet verslinde.

Van toen af diende de jongste broeder den ouderen. Maar hy verheugde zich niet over de ontdekking die deze te danken had aan den leeuw.

En dit is alzoo gebleven tot op dezen dag.

~~~~~

Tweede geschiedenis van Gezag.

VOLTAIRE heeft gezegd: *Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer.* Zekerlyk. Alle macht is uit God. Wie macht wil, wil God. Wie macht, gezag, noodig heeft, maakt zich 'n god. Dit deed MOZES, CONFUCIUS, ZOROASTER, NUMA, COLUMBUS, CORTEZ. Dit deden alle volksleiders, wichelaars, toovenaars, priesters. Dit doet nog heden-ten-dage ieder die heerschen wil. Het getal goden is zoo groot als het getal begeerten. By iedere nieuwe begeerte, een nieuwe god.

HOLLOWAY maakt goden uit onbekende geneesheeren die u gelasten zyn pillen te koopen. „Alzoo spreekt de Heer" zegt MOZES, en: „alzoo Dr. *die*" zegt HOLLOWAY. Gehoorzaamt en koopt. En beiden zeggen er by: „opdat uwe ziel niet verderve."

Een dienstmeisje ging uit met de kinderen van haren meester. Zy ontving den last die goed te bewaken. Maar zie, de kinderen waren ongehoorzaam, en liepen vèr, zoodat haar opzicht te kort schoot, en hare zorg ydel was.

Daarop schiep zy uit „niets" 'n zwarten hond, die elk kind byten zou, dat niet in haar nabyheid bleef. En de kinderen waren bevreesd voor dien hond, en werden zeer gehoorzaam, en bleven by haar. In de overlegging van haar hart beschouwde zy den god dien zy gemaakt had, en zy zag dat-i bruikbaar was.

Maar de kinderen werden waanzinnig uit vreeze voor dien hond.

En dat zyn ze gebleven tot op dezen dag.

~~~~~

Derde geschiedenis van Gezag.

Een reiziger was beladen met goud en zilver. Uit vreeze voor roovers, had hy zich voorzien van wapenen. Ook volgden hem z'n dienstknechten in groot getal, ja er waren er meer dan alle roovers in 't gansche land saemgenomen. Hy was zoo goed ge-

~~~~~

wapend en verzeld, dat een geheel leger niet in-staat zou zyn, hem z'n rykdommen te ontnemen.

Sommige roovers die dit niet wisten, vielen hem aan, maar zouden hierover lang berouw gehad hebben, als ze niet terstond gesneuveld waren.

Een roover, voorzichtig geworden door het voorbeeld zyner broederen, raadpleegde 'n heiligen kluisenaar, die raad wist in alle dingen, omdat hy lang alleen was geweest met twee doodsbeenderen en 'n kruik water.

-- Hoe moet ik doen, o heilige man, om heer te worden over de schatten van dien reiziger?

-- Het middel is zeer eenvoudig, antwoordde de vrome heremiet. Werp hem den strik dien ik u geven zal, om den hals, dan zal hy geen weerstand bieden. Hy zal z'n knechten gelasten zich voor u ter-aarde te buigen, en u geven wat gy begeert.

En het geschiedde zoo-als de heilige man gezegd had. Maar de reiziger en z'n gezellen bevonden zich zeer slecht daarby.

Die strik heette "Geloof" en heeft z'n kracht behouden tot op dezen dag.

~~~~~

Vierde geschiedenis van Gezag.

-- O vader, zeg me waarom de zon niet valt?

De vader was beschaamd omdat hy niet wist waarom de zon niet valt en hy bestrafte z'n kind omdat hy beschaamd was.

Het kind vreesde den toorn des vaders, en vraagde nooit weer, noch waarom de zon niet valt, noch andere zaken die het toch zoo gaarne wilde weten.

Dit kind werd nooit 'n man, hoewel 't zes duizend jaren leefde. . . neen, veel langer.

Het is dom en stomp gebleven tot op dezen dag.

~~~~~

Vijfde geschiedenis van Gezag.

-- Waarheen, o PHILOINOS? vraagde HUDOOR zynen makker, dien hy ontmoette in de straten van Athene.

-- Ik yl om de drie maten slechte wyn te drinken, die my wachten by de leelykste myner drie maitressen, antwoordde PHILOINOS waggelend.

Want hy was dronken.

-- Kom mede, ge hebt wyns genoeg, en maitressen te veel, naar ik vreeze.

-- Drie, HUDOOR, Drie! De Meester heeft het gezegd! *Drie*. . . heeft hy gezegd!

-- De Meester sprak van wyn noch hetaeren, kom mede . . .

-- Hy heeft gezegd: drie . . . *drie*. . . DRIE!

En PHILOINOS viel neder voor den derden keer op dien avond. Maar ditmaal bleef hy liggen.

En hy is blyven liggen tot op dezen dag.

~~~~~

Zesde geschiedenis van gezag.

Daar was voor 't eerst 'n kind geboren! De moeder was in verrukking, en ook de vader zag het aan met innige liefde.

-- Maar, GENIUS, zeg my, zal het altyd zoo klein blyven? vraagde de moeder, en -- voegde ze er by – zie, ikzelf weet niet of ik dit verlang! Gaarne zou ik het groot zien als 'n mensch, maar toch zou 't jammer wezen als het zóó veranderde dat ik 't niet langer dragen kon, en voeden met myzelf.

-- Uw kind zal groeien tot mensch, zeide de genius. Het zal zich niet blyven voeden met u. Het zal eenmaal niet door u gedragen worden.

-- O GENIUS, riep de moeder verschrikt, zal m'n kind weggaan? Als het loopen kan, zal 't dan van my weggaan? Wat moet ik doen, dat m'n kind niet van my wegga, als het loopen kan?

~~~~~  
-- Heb uw kind lief, zeide de GENIUS, en het zal niet van u weggaan.

Zoo was het! En zoo blééf het eenigen tyd. Maar toen werden er vele kinderen geboren. En velen ouders was het zeer lastig al die kinderen lief te hebben.

Toen vond men 'n gebod uit, dat de liefde zou vervangen, zoo-als vele geboden. Want het is lichter gebod te geven dan liefde.

EERT UWEN VADER EN UWE MOEDER!

De kinderen verlieten hunne ouders zoodra zy loopen konden. Men voegde by 't bevel 'n belofte:

OPDAT HET U WÈLGA!

Toen bleven eenige kinderen by hun ouders! Maar ze bleven niet op de wyze als die eerste moeder bedoeld had, toen ze den GENIUS vraagde: „wat moet ik doen, opdat myn kind niet van me wegga, zoodra het loopen kan?”

En dit is alzo gebleven tot op dezen dag.

~~~~~

Zevende geschiedenis van Gezag.

„*Le premier roi fut un soldat heureux!*” zei VOLTAIRE, maar ik weet niet of 't waar is. Er is evenveel kans -- ja méér! -- dat de eerste koning iemand was, die kennis had aan strikkenleverende kluizenaars. Maar de volgende geschiedenis is waar.

KRATES was zeer sterk. Hy knipte borstweringen van boomstammen omvèr, met duim en middelvinger, en kon dertien vyanden doodslaan met één slag. Als hy hoestte, kwam er brand door de zamenpersing van de lucht, en de maan schudde als hy dacht aan beweging.

Om al deze verdiensten werd KRATES koning.

En hy stierf nadat hy 'n tyd lang koning was geweest.

Maar de kleine KRATES, z'n zoontje, had de engelsche ziekte gehad, dat hem niet belette koning te willen zyn, inplaats van z'n vader die zoo sterk was geweest.

Hy zette zich op 'n stoel, dien hy troon noemde, en riep:

-- Ik ben koning!

-- Waarom zyt gy koning? vraagde 't volk, dat nog dom was, en geen begrip had van erfrecht.

-- Wel, omdat m'n moeder in ééne hut heeft gewoond met den ouden KRATES die dood is.

Eigenlyk zeide hy: *paleis*, maar 't was 'n *hut*.

Het volk begreep de gevolgtrekking niet, en als KRATES II riep: „Kom!" dan ging ieder heen. Maar als hy zeide „ga!" dan kwam men hard aanloopen. Kortom, 't gezag was weg, en KRATES *twee* was te dom om z'n wil 't onderste-boven te uiten.

In 'n oppositieblad van die dagen las men 't volgende:

Waarom, o KRATES de tweede, gy die krombeenig zyt en onbezonnen, waarom neemt ge plaats op den stoel des mans, die voor twintig jaren in ééne hut woonde met de vrouw die u geboren heeft? Sta op, en maak plaats, en zeg niet „ga!" of „kom!" als waart ge de echte oude KRATES! Waar zyn de bolwerken van eikenstammen, die gy hebt omgeknipt met uwen vinger? De maan schudt niet, al denkt ge aan splyting van 't Heelal. Gy kunt geen vlooi doodslaan, en nergens is brand als ge niest. Sta op, en maak ruimte voor 'n ander, die al deze nutte dingen verstaat.

Zóó sprak de oppositie.

KRATES zou waarschyndlyk hebben moeten opstaan van den stoel, dien hy troon noemde, wanneer niet 'n oude minne aldus had gesproken tot het volk:

Hoor my, o volk, want ik was de minne van den kleinen KRATES, toen hy nog kleiner was dan nu! Toen hy geboren werd, heeft z'n vader zich het hoofd gezalfd met olie, en zie, er viel 'n drop der zalve op 't hoofd van myn voedsterling. 't Is daarom noodig dat hy muren omknippe, en ook is 't niet noodig dat de maan schudt, of dat hy brand make door hoest. Ik zegge u. . .

~~~~~

Maar de welsprekende minne behoefde niet te voleinden. De slotsom was zoo gemakkelyk te vatten, dat al het volk -- de redaktie van 't oppositieblad het luidst -- uitriep, als met één stem:

Leve de gezalfde des Heeren!

En KRATES bleef zitten op den stoel dien hy troon noemde.

En hy is daarop blijven zitten, tot op dezen dag.

~~~~~

Achtste geschiedenis van Gezag.

THUGATER *) melkte de koeien haars vaders, en ze melkte goed, want de melk die zy thuis bracht, leverde meer boter dan de melk die thuis werd gebracht door hare broeders. Ik zal u zeggen hoe dit kwam, en let goed op, FANCY, dat ge 't weet . . . als ge eenmaal mocht uit melken gaan. Maar ik zeg u dit, niet opdat ge zoudt melken als THUGATER, maar om u te wyzen op het voorbeeld van haar *broeders*, die door minder goed te melken, beter deden. *Verstandiger* althans.

Vóór de jonge landlieden de weide betreden, ja lang voor dien tyd, staan de koeien te wachten by het hek, om ontlast te worden van den overvloed dien ze eigenlyk gereed maakten voor hun kalveren. Maar de menschen eten die kalveren op, *omdat ze hiertoe de geschiktheid voelen*, en dan is er melk te veel in de uiers.

Wat geschiedt er nu onder dit wachten van de koeien met domme gezichten voor het hek? Gedurende dit stilstaan, dryft het lichtste deel der melk, de room, het vet, de boter, naar-boven, en ligt dus het verst van den tepel. (Tepel is mannelyk, FANCY, wat ik heel gek vind.)

Wie nu geduldig melkt, tot het laatste toe, brengt vette melk thuis. Wie haast heeft, laat room achter.

-----

*)De beteekenis van het woord *dochter* -- in 't Sanskrit: *thugatêr* -- is: melkster.

En zie, THUGATER had *geen* haast, doch haar broeders wèl.

Want deze beweerden dat ze recht hadden op wat anders, dan het melken der koeien van hun vader. Maar zy dacht niet aan dat recht.

-- Myn vader heeft my geleerd te schieten met pyl en boog, sprak een der broeders. Ik kan leven van de jacht, en ik wil rondloopen in de wereld, en arbeiden voor eigen rekening.

-- My leerde hy visschen, zei 'n tweede. Ik ware wel gek, altyd te melken voor 'n ander.

-- Hy toonde my hoe men 'n schuit maakt, riep de derde. Ik kap 'n boom, en ga er op zitten, in 't water. Ik wil weten wat er te zien is aan de overzy van 't meer.

-- Ik heb lust om samen te wonen met de blonde GUNE, *) verklaarde een vierde, dat ik 'n eigen huis hebbe, met *thugaters* er in, om voor my te melken.

Zoo had ieder broeder 'n wensch, 'n begeerte, 'n *wil*. En ze waren zoo vervuld van hun neigingen, dat ze zich geen tyd gunden om den room meetenemen, dien de koeien heel mistroostig moesten by zich houden, zonder nut voor iemand.

Maar THUGATER melkte tot den laatsten drup.

-- Vader, riepen eindelyk de broeders, we *gaan!*

-- Wie zal er melken? vraagde de vader.

-- Wèl, THUGATER!

-- Hoe zal 't zyn, als ook zy lust krygt in varen, visschen, jagen, wereld-zien? Hoe zal 't wezen als ook zy op 't denkbeeld komt, samen te worlen met iets blonds of bruins, opdat ze 'n eigen huis hebbe, met wat daarby hoort? Ulieden kan ik missen, doch *haar* niet . . . omdat de melk die zy thuis-brengt, zoo vet is.

Toen zeiden de zoons, na eenig overleg:

-- Vader, *leer haar niets!* Dan zal ze blyven voortmelken tot het einde van haar dagen. Toon haar niet hoe de gerekte koord,

-----

*) Gune = vrouw.

~~~~~

samentrekkend, 'n pyl wegschiet: dan zal ze geen lust hebben in de jacht. Verberg haar de eigenschap der visschen, die 'n scherpen haak inslikken, als die bedekt is met wat aas: ze zal dan niet denken aan het uitwerpen van hoeken of netten. Leer haar niet hoe men 'n boom utholt, en daarmee kan wegdryven naar den overkant van het meer: dan zal ze geen begeerte voelen naar dien overkant. En laat haar nooit weten hoe ze, met blond of bruin, 'n eigen huis kan verkrygen, en wat daarby behoort! Laat haar dit alles nooit weten, o vader, dan zal ze by u blijven, en de melk uwer koeien zal vet wezen! Intusschen. . . laat *ons* gaan, vader, ieder naar z'n begeerte!

Zoo spraken de zoons. Maar de vader -- die 'n zeer voorzichtig man was -- hernam:

-- Eilieve, wie zal beletten dat ze weet wat ik haar niet leerde? Hoe zal 't zyn, als zy de blauwvlieg ziet varen op 'n dryvenden tak? Hoe, als de getrokken draad van haar spinsel zich herstelt op vorige lengte, en, snel krimpend, den klos van haar weefgetouw voortdryft by-toeval? Hoe, als ze aan den rand der beek den visch bespiedt, die byt naar 't kronkelend wurmpje, maar misvattend uit verkeerd bestuurde graagte, vasthaakt in de scherpe lidhulze van het riet? En hoe eindelyk, als zy 't nestje vindt, dat de leeuweriken zich meimaands bouwen in de klaver?

De zonen dachten weer na, en zeiden:

-- Ze zal daaruit niets leeren, vader! Zy is te dom om begeerte te scheppen uit wetenschap. Ook *wy* zouden niets geweten hebben, als ge ons niets hadt gezegd.

Maar de vader antwoordde:

Neen, *dom* is ze niet! Ik vrees dat ze leeren zal uit zichzelf, wat gylieden *niet* leerdet zonder my. Dom is THUGATER niet!

Toen dachten de zoons weder na -- ditmaal dieper -- en zeiden:

-- Vader, zeg haar: dat *weten*, *begrypen* en *begeeren* . . . zondig is voor 'n meisje!

Ditmaal was de zeer voorzichtige vader voldaan. Hy liet z'n

zoons trekken, ter vischvangst, op de jacht, de wereld in, tenhuwelyk . . . overal heen . . .

Maar hy verbood het *weten*, *het begrypen* en het *begeeren* aan THUGATER, die in onnoozelheid bleef voortmelken ten einde toe. En dit bleef alzoo tot op dezen dag.

~~~~~

Negende Geschiedenis van Gezag.

HASSAN verkocht dadels in de straten van Damaskus. Als ik zeg dat hy die verkocht, bedoel ik eigenlyk dat hy ze niet verkocht, want z'n dadels waren zoo klein, dat niemand die koopen wilde.

Met verdriet en afgunst zag hy hoe ieder den ryken AOULED begunstigde, die naast hem woonde op 'n mat. Want ze woonde op matten, in Damaskus, met zeer hooge verdieping, omdat ze geen dak boven zich hadden. De rykdom van AOULED bestond dan ook niet in huizen, maar in 'n tuin die zeer vruchtbaar was, ja zóó vruchtbaar, dat de dadels die er groeiden zoo groot waren als drie gewone dadels. En daarom kochten de voorbygangers de dadels van AOULED, en niet de dadels van HASSAN.

Daar kwam in de stad 'n Derwisch die wysheid te veel had, en te weinig voedsel. Althans hy ruilde z'n kennis voor spyze, en men zal zien hoe onze HASSAN wèlvoer by dien ruil.

-- Geef my te eten, gebood hem de Derwisch, dan zal ik doen wat geen Khalif voor u doen kan. Ik zal het volk dwingen uw dadels te koopen, door die groot te maken, ja, grooter dan de vruchten van AOULED. Hoe groot zyn die?

-- Helaas, Derwisch van *Allah* gezonden -- ik kus uwe voeten -- de dadels van AOULED -- Allah geef hem krampen -- zyn driemaal grooter dan gewone dadels! Treed binnen op m'n mat, kruis uwe beenen, wees gezegend, en leer me m'n dadels grootmaken, en het volk dwingen die te koopen.

HASSAN had kunnen vragen, waarom de Derwisch die zoo be-

~~~~~

kwaam was, spyze behoefde? Maar chicaneeren deed HASSAN nooit. Hy zette z'n gast gekookt leder voor, alles wat hy overhad van 'n gestolen geitebok.

De Derwisch at, verzadigde zich, en sprak:

-- Driemaal grooter dan gewone dadels zyn de vruchten van uw buurman. . hoe groot wilt ge dat de uwe worden, o HASSAN, zoon van ik weet niet wien?

Hassan bedacht zich even, en zeide:

-- *Allah* geve u kinderen en vee! Ik wenschte dat m'n dadels driemaal grooter waren, dan ze door u kunnen gemaakt worden.

-- Zeer wel, sprak de Derwisch. Zie hier 'n vogel, dien ik meebracht uit het verre Oosten. Zeg hem dat elk uwer dadels zoo groot is als drie van uw dadels.

-- Ik wensch u vrouwen en kameelen, o Derwisch -- die aangenaam riekt als olyven -- maar wat zal het baten of ik dezen vogel zeg wat niet is?

-- Doe naar m'n zeggen, hernam de wyze man. Daarvoor ben ik Derwisch, dat ge my niet begrypt.

HASSAN wenschte den vogel lengte van veeren, en noemde hem *Rock*. Maar 't was geen *rock*. *) 't Was 'n kleine vogel die wel wat op 'n raaf geleek, met losse tong en hippelenden tred. De Derwisch had hem meegenomen van Indaloes †) waar hy was aangebracht door kooplieden, die over zee waren gekomen uit het land waar de menschen op negers gelyken, schoon 't ver is van Afrika. Dat HASSAN het beest „rock" noemde, was omdat hy had opgemerkt dat iemand wien men iets vraagt, uit-

-----

*) *Rock* is 'n reuzevogel in de mythologie van het Oosten. Onze kasteelen in 't schaakspel waren vroeger Olifanten, nog vroeger: *rocks*. Van hier 't woord *rokeeren*.

†) *Indaloes* = *Pertjah* = *Sumatra*. Ik denk dat het een *Beo* was, die over Sumatra van Nieuw-Guinea kwam. Het woord *Beo* (nababbelaar, naklapper) zou wel eens de rationeele wortel van *Biologie* kunnen wesen. Op gelyken grond heeft misschien: logos 't aanzyn aan ons: *leugen* geschonken. Zie 't evangelie van Johannes, cap. I. vs. 1.

dyt. En ook 't omgekeerde. Wie wat noodig heeft van 'n ander, krimpt in. Zoo was 't in Damaskus.

HASSAN kromp in, en zeide:

-- Ik ben uw slaaf, o vogel *Rock!* M'n vader was 'n hond . . .
en elk myner dadels is zoo groot als drie van m'n dadels!
-- 't Is wel, zei de Derwisch. Ga zóó voort, en vrees *Allah!*

HASSAN ging zoo voort. Hy vreesde *Allah*, en vertelde maar altyd door aan den vogel, dat z'n dadels onmogelyk groot waren.

Het loon der deugd bleef niet uit. Nog geen driemaal had de Khalif al de bewoonsters van z'n harem laten ombrengen... noch had geen moeder den tyd gehad haar dochters behoorlyk gereed te maken voor de markt te *Roem* *) nog had HASSAN geen enkel verdwaald geitenbokjen ontmoet, om hem gezelschap en in 't leven te houden op z'n mat, en ziedaar, de vogel riep:

-- Myn vader is 'n hond . . .

Dat was niet noodig, maar hy zei 't HASSAN na.

. . . m'n vader is 'n hond, kryg lengte van veeren, de dadels van HASSAN BEN †) . . .

Ik weet den naam van HASSAN's vader niet, en als de man 'n hond was, komt die er ook niet op aan.

-- *De dadels van HASSAN zyn driemaal grooter dan ze zyn!*

Toen waren er betweters in *Damaskus*, die dit tegenspraken. Maar 't duurde niet lang. Er was namelyk in de stem des vogels iets dat de lucht deed trillen op 'n wyze die invloed had op de straalbreking. De dadels groeiden, groeiden . . . in aller oogen!

En de vogel riep maar al voort:

-- *De dadels van HASSAN zyn driemaal grooter dan ze zyn!*

En ze groeiden! Men overgaapte zich om er in te byten.

-----
*) Konstantinopel.

†) *Ben* = zoon.

~~~~~

En AOULED werd zeer mager. Maar HASSAN kocht veel geitbokken en lammeren, en hy bouwde een dak over z'n mat. Hy werd zeer eerlyk, en vond het schande als iemand die zelf geen lammeren had, een opät van de zynen. En hy ging voort *Allah* te vreezen.

Deze vroomheid en die rykdom had hy te danken aan den kleinen vogel, die altyd hetzelfde zei, en leugen tot waarheid maakte door herhaling. Ieder vond HASSAN's dadels groot, ieder was gedwongen die te koopen, ieder. . .

Behalve HASSAN zelf, die in stilte zich voorzag by AOULED, wiens eenige klant hy was.

En dit is alzo gebleven tot op dezen dag.

~~~~~

AAN FANCY.

Ik zal voortgaan met de geschiedenissen van gezag:

Er was eens 'n land, laag gelegen aan de zee, tusschen *Oost-Friesland en de Schelde*. . .

O, FANCY, men timmert en metselt om my heen. Het huis dat ik bewoon, wordt verbreed, en hoe breeder het wordt, hoe benauwder ze 't my maken. Men klopt en schaaft en bikt en zaagt my 't hoofd in twee . . .dit is onaangenaam! Die SILVIO PELLICO kon van geluk spreken. Ik ga uit, om wat rust te zoeken op de woelige straat. Misschien steel ik 'n horloge, om aanspraak te hebben op wat stilte, in de cellulaire gevangenis. Adieu en denk om den haarlok dien ge my beloofd hebt.

~~~~~

VAN FANCY.

Neen, laat ieder z'n horloge houden: men zou weer kwaad van u spreken. Ach, wat zyn dat troosteloze geschiedenissen, die

gy verhaalt. Is dat alles wáár, MAX? Ge hebt my treurig gestemd. O, ik bid u, zeg me in 'n volgenden brief dat alles *niet* waar is, of althans dat niet *alles* waar is! Is dat nu wysbegeerte? De vormleer is drooger, maar minder verdrietig. En ook in de vaderlandsche geschiedenis vind ik . . . hoe zelden ook, toch hieren-daar -- wat ik vergeefs zoek in *uw* geschiedenissen -- *liefde!* Hoe kunt ge zoo scherp zyn, MAX, gy die toch zoo goed weet liefdehebben?

We zyn verhuisd, maar nog kan 't oude kabinet de deur niet in. M'n hart ook niet.

Ik heb u gevraagd my wat te leeren. Is 't hiertoe noodig dat ik eerst worde gevoed met spyze zoo bitter als uw vertellingen van gezag? Geef my iets liefelyks, MAX . . . iets wat niet m'n lippen wit maakt, iets wat my 'n blos geeft van genoeg, en geen bleekheid van ergernis. Ik heb behoefte aan liefde. Moet ik de liefde verliezen door de denkbeelden die ge my geeft . . . o, dan zou ik betreuren u gevraagd te hebben om wat kennis! Want ik ben een *meisje*, MAX!

Een meisje, ja! Maar toch is 't waar, dat iets zeer byzonders met me gebeurd is, iets dat zeker by weinig meisjes voorvalt. Ik zal u dat vertellen. Ei, wèl beschouwd, is 't óók 'n *Geschiedenis van Gezag*, maar fraaier, liefelyker dan *uw* geschiedenissen. Ik was zes of zeven jaar oud . . .

Ik word geroepen, MAX . . . wacht tot nieuwe maan . . . de geschiedenis die ik u vertellen wil staat daarmede in verband, en met u ook . . . en met m'n haren ook . . .

O, schryf my iets dat me niet bleek maakt!

~~~~~

AAN FANCY.

Kleingeloovige! Zoo zyt gy allen!

Daar staat de boom der kennisse, ge *wilt* eten, ge wacht niet op de slang -- dat eeuwig symbool van weten en onsterfelyk

~~~~~  
zyn! -- gyzelf steekt de hand uit, en als 't arme dier, ter-goe-  
der-slangen-trouw, u den appel toereikt, dien gy vraagt. . . dan  
trekt ge u schuchter terug, en rekt beddelakens!

Neen, FANCY, myn geschiedenissen zyn *niet* troosteloos! On-  
kunde is geen deugd, en lager dan haat, acht ik liefhebben  
zonder verstand! Weet, ken, kan, onderscheid en *kies!*

Eerst na zulke keuze, is liefde iets waard.

O, ik begryp hoe ge schrikt by 't opheffen van de gordyn die  
men, met voordacht en valsheid, gelaten heeft tusschen uw oog  
en de waarheid! Leugens ontvingen de ouders . . . leugens geven  
zy hun kinderen! Als de Oosterling die genot zoekt in verdoo-  
ving door amfioen, en die ten-laatste *behoefte* gevoelt aan vergif,  
vragen zy: „*wat dan?*” zoodra men ze aantoot dat hun denk-  
beelden rusten op onvasten grondslag.

-- Daar is 'n lek in 't schip, roept de verschrikte gezagvoerder,

En de passagier antwoordt:

-- Ik zal u tegenwerken in het stoppen, tenzy ge my iets der-  
gelyks in de plaats geeft.

Ik vind beter te varen *zonder* lek.

Telkens moet ik dien eisch van lekbegeerige passagiers aanhooren  
Telkens is het:

Toegestaan! Dàt is leugen, dāt is verzonnen, dāt is schande-  
lyk! Maar . . . wat geeft gy in de plaats?"

Dit wil zeggen: „welke andere leugen zet gy ons voor, ter  
vervanging van 't leugengerecht, dat ge ons onneemt?"

Ik zou kunnen antwoorden: *geene*. . . ik weet niets! Ik heb geen  
gif te bieden, in plaats van 't gif, dat ik, ruw maar welmee-  
nend, u uit de hand sla, die zich tot 'n vuist balt, uit ondank-  
baren wrevel over leegte.

Dit zou ik *kunnen* antwoorden.

Maar liever zeg ik: zie, ik wenschte u te geven *gezonde spys!*

Ik wenschte u te wyzen op *gezag* door *liefde*, op *welvaart* door *rechtvaardigheid*, op *geluk* door *deugd*!

Dat is in één woord: ik wilde u uitnoodigen *mensch te zyn*!  
Ziedaar alles!

Men bedriegt zich, en men heeft u bedrogen, door het *mensch-zyn* voortstellen als iets onwaardigs. Dit doet 'n verkeerd begrepen religie . . . 't Woord *Godsdienst* komt hier niet te-pas.

Ik wil u dit duidelyk maken door 'n voorbeeld.

Een boer zou voor het eerst den heer van 't land zien. Hoe zal ik hem vereeren, dacht hy, om hem te toonen dat ik besef heb van myn boerschap tegenover zyn heerschap? Wel zal ik m'n knieën wat krom buigen, en m'n teenen naar binnen. M'n linker-schouder zal ik vooruit steken, en m'n hoed omdraaien als 'n molen. Wat scheefs in den hals zal hem voorzeker behagen, en 't zal hem genoeg doen als ik m'n mond klein maak...

Zóó dacht de boer, en zóó deed hy. Maar de heer van 't dorp zei hem, dat hy niet noodig had zich zoo te verdraaien.

Ik vind dat die heer van 't dorp groot gelyk had:

DE ROEPING VAN DEN MENSCH IS MENSCH TE ZIJN.

Is deze konklusie u te eenvoudig? O, ik bid u, wantrouw alle slotsommen die *niet* eenvoudig zyn.

Zou de wysheid die de mensch behoeft, *niet* eenvoudig wezen? Zou ze moeilyker te vatten zyn, dan de reuk der spyzen, zoo gemakkelyk optevangen met onzen neus, dien toch de lieve Natuur *heel eenvoudig* boven den mond plaatste? Ik geloof zeker, dat de godsdienst-uitvinders dat orgaan 'n plaatsje aan den linkerhiel zouden hebben gegeven, als zy geraadpleegd waren . . . wat gelukkig niet gebeurd is. Alles wil omslag, ingewikkeldheid, onnatuur:

„Doodt de zinnen!“ roepen zy die God meenen te dienen door den mensch te verdraaien, als die boer.

-- Doodt de zinnen!“ roepen zy die gaarne wat willen genie-

~~~~~

ten met *hun* zinnen, en de slimme berekening maken dat er meer zou overschieten, naarmate er minder gebruikt werd.

„Doodt de zinnen, werpt weg wat u behagen zou!" riepen ten-allen-tyde de vromen, die met veel graagte aasden op alles wat er werd weggeworpen door de onnoozele zielen, die hen geloofden.

Wat zoudt ge zeggen van 'n kind, FANCY, dat meenen zou z'n vader te vereeren door iets anders te zyn dan 'n . . . kind?

En wàt van de oudere broeders, die aan zulk kind trachtten te beduiden dat het zich inkrimpe, en weinig behoort te eten ; *ad majorem patris gloriam?*

Zoudt ge niet op 't denkbeeld komen, dat die oudere broeders begeerte voelden naar wat ruimte en wat spys?

WIE U ZELFVERNEDERING VOORSTELT ALS DEUGD, IS 'N BEDRIEGER.

GENOT IS DEUGD.

Ziedaar 'n paar *teksten*, FANCY. Preeken schryf ik niet. Dit deed JESUS ook niet. Ik denk dat hy ze vervelend vond, als ik.

„Er is *geen* God, of hy moet *goed* zyn!" Laat de theologen -- 'n grappig woord: menschen die wat weten van God . . . menschen die u wat kunnen zeggen over God . . . menschen die gestudeerd hebben in God, *Godgeleerden* -- laat de theologen tegenpreken dat Hy *goed* is, als ze durven . . .

Ach ja, ze durven dit! Ze vertellen lange geschiedenissen -- troosteloozer nog dan de mynen, FANCY! -- over verdoemenis en hel! En, let wel, zy die zulke geschiedenissen *niet* vertellen, deugen minder dan de anderen, die ten-minste konsekwent zyn by-gebreke van wat beters, want in hun Bybel *staan* die aardigheden. Zoek maar op: eeuwig vuur, tandengeknars, onsterfelyke wormen . . . 't is plezierig!

Wie nu dat eeuwige vuur en die onvermoeide wormen weggoochelt onder 't manteltje van de moderne theologie, vertrouw

ik in 't geheel niet. De anderen zondigen tegen 't verstand alleen. Zy tegen eerlykheid en verstand beide. Dit is erger.

Er is *geen* God, of hy moet *goed* zyn! Als hy er is -- wat ik dolgraag weten wou, en ik blyf er by dat het zyn zaak geweest ware: *te zorgen dat wy 't wisten* -- dienen wy hem het best door *genieten*.

Eilieve, FANCY, gy die 'n goed meisje zyt, zoudt gy 't aangenaam vinden, wanneer ge eenmaal moeder werd, dat uw kinderen zuur keken? Zoudt ge hun voorschryven u te *dienen* door *onthouding*? Immers neen! En waarom zou die god kwaadaardiger wezen dan gy?

Maar de *maat* en de *soort* van genot?

Ook dit is zeer eenvoudig. Het antwoord staat duidelyk geschreven in 't vóór ons liggend boek der *werkelykheid*, waarin geen enkele tekst vervalscht is, en dat men lezen kan zonder de minste kennis van Hebreuwsch of Grieksch. 't Zou ook wel ongelukkig wezen, als de weg ter zaligheid juist leiden moest langs typto. (Grieksch)

In dat boek staat geschreven dat wie steenen opslikt, z'n maag bezwaart. Wie genot zoekt in overdaad, wordt ziek. Wie z'n naaste doodslaat, krygt den naam van 'n onplezierig mensch, en wordt behandeld als zoodanig. Wie liegt, wordt niet geloofd. Wie steelt, wordt vastgebonden door personen die wat bezitten. Wie uit het venster springt, bezeert zich. Wie zich in de bres stelt voor arme drommels, lydt gebrek. En wie *Minnebrieven* schryft, wordt uitgejouwd.

In al die voorschriften uit het boek der *werkelykheid* is niets raadselachtigs, zooals men wèl vindt in de andere boeken. Dit komt wyl de menschen, die religien maakten, *niet* meenden wat *zy zeiden*, en omdat de Natuur wèl meent, wat *zy doet*. Ge ziet alzoo, FANCY, dat we om wys en goed te worden -- wat hetzelfde is! -- moeten terugkeeren tot die Natuur.

Ik ben benieuwd naar uw geschiedenis. Zoudt ge geschaakt zyn op uw zevende jaar? Dit ware te vroeg, FANCY! En hoe dit

~~~~~

in-verband staat met uw haren, begryp ik niet. Kan ik u genoeg doen met 'n minnelied? verlangt ge een verhandeling over *Vryen-arbeid*? Stelt ge belang in 'n analyze van onze wetgeving op het stuk van ouderlyk gezag? Wilt ge weten hoe in Indie het gezag van Nederland . . .

Maar, FANCY, dan verval ik weer in de geschiedenissen van *Gezag*, die ge zoo troosteloos vindt . . .

Zeg me, hoe moet ik schryven om den stryd te winnen tegen de personen -- en de zaken helaas! -- die my uw ziel schynen te betwisten?

Of zou het toch waar wezen, wat ik giste -- en nog altijd hoop! -- zou 't waar wezen dat ge niet bestaat? Dat gy 'n fee zyt, die my eenmaal zult aanroeren met uwen staf, om me machtig te maken tot het verrichten van den arbeid dien ikzelf my heb opgelegd?

Ik droom wakend van u, en antwoord: *Fancy!* als men my om geld vraagt, wat vaak gebeurt. Brengt ge my 'n koninkryk in 't gebied der geesten ten huwelyk? Ik neem 't gaarne van u aan, en begryp zelfs niet hoe ge 't zoolang hebt kunnen regeeren zonder my. Zoodra wy „ingericht" zyn, en na de bruidsbezoeken, wil ik 'n blyde boodschap neerzenden op de kleine aarde, die ik vóór m'n trouwen bewoonde. Ik wil de arme menschen die daar zoo verdrietig ongetrouwd achterbleven, zeggen: dat *genot deugd is, en dat niets meer genot geeft dan LIEFDE!*

Maar ik zal er niet by zeggen: *heb lief!* Dan zou 't weer 'n geschiedenis van *Gezag* worden, en dit komt by liefde, deugd en genot niet te pas.

Toch zou ik u gaarne eens zien met m'n wezenlyke oogen, met de oogen die ik gebruik om te slapen. Is daar geen kans op? Waar woont ge nu, na 't verhuizen? Moet ik bellen aan al de deuren die kleiner zyn dan 'n kabinet? Moet ik naar u zoeken in alle huizen die te bekrompen zyn voor 'n hart?

TINE vraagt my of ik dikwyls met u wandel, vooral nu 't lente is? Ik heb „ja" geantwoord, meenende dat ik waarheid sprak, maar later . . .

Waart ge by my, of was ik alleen, toen ik my ergerde over die geslachte varkens? *)

Want ik begin intezien dat ik me dikwyls bedroog, als ik geloofde u te zien aan m'n zy.

Er is iets raadselachtigs in m'n liefde. Ik zal er naar vragen aan TINE. Zy weet alles wat my aangaat.

~~~~~

A A N T I N E .

Lieve TINE! Wees zoo goed my te zeggen wie FANCY is? Maar spreek geen kwaad van haar, ook al wist ge iets kwaads. Ik zou Ik zou 't niet kunnen verdragen, want ik heb haar onbeschryfelyk lief. Vertel my alleen wie zy is.

~~~~~

V A N T I N E .

Beste MAX! Ik ken FANCY zeer goed. Ik heb haar lang gekend, reeds vyftien jaren! Zy was toen even oud als nu. Kwaad weet ik niet van haar te zeggen. O, integendeel!

Maar om haar goed te beschryven, zou ik haar by my moeten hebben. En ze is weer weg, want -- dit wist ge niet -- ze is hier geweest!

Dikwyls was ze blond, en even dikwyls bruin, ja, vaak bruin by 't zwarte af. Maar altyd was ze vlug als 'n sylf, huppelend als een dwaallicht, gevoelig als de mimosa, verstandig als 'n rekening, en geestig als niets.

Gy kent haar ook wel, MAX! Ge hebt vergeten wie zy is, om) dat gy den laatsten tyd 'n heel anderen weg hebt uitgezien. Denk eens goed na! Herinner u maar dat ge haar herhaaldelyk het

-----
*) IDEE 527.

~~~~~

venster hebt uitgegooid, omdat ge meende dat onze kinderen te weinig eten kregen, door hère schuld. En hoe ze dan telkens weer binnen kwam door de deur die op 't nachtslot was. Weet ge 't niet meer?

Ze jukt als ze zegt dat ze er niet by was, toen de aarde werd gemeten met 'n koord! Ze heeft alles bygewoond wat er gebeurd is. Ook is zy het die de psalmen heeft geschreven, en by de Chaldeen gaf ze les in de sterrekunde. En 't is *niet* waar, dat ze verlegen is om huisvesting voor haar hart! 't Staat aan háár om de muren uittezetten . . .

Ik begryp waarlyk niet, MAX, hoe ge haar niet herkend hebt. 't Is ondankbaar van uw hart, dat meer geheugen behoorde te hebben. Wat my betreft, ik heb haar lief. Zy heeft myn leven heerlyk schoon gemaakt, en ik wyt de schrale voeding onzer kinderen niet aan haar, zoo als gy meermalen deelt in buien van onrechtvaardigheid. En als ge trouwt, kom ik op de bruiloft met MAX en NONNI die er by hooren.

Onlangs wandelden wy, en plukten bloemen. Zy was met ons. Kleine MAX vraagde of de bloempjes het wisten dat het nu wat warm zou blyven . . . en, zeide hy:

-- Zie, ze knikken de zon toe! Zy weten dat ze er lief uitzien, en dat de zon vriendelyk voor hen is.

Hoe komt hy aan dit denkbeeld, dacht ik, en vraagde het hem.

--Ik heb dat van FANCY, zeide hy.

Maar ze leert hem ook ondeugende dingen. Hy liegt niet, maar jukt veel. Dit leert hy van haar.

Onlangs hoorde ik hem lachen, zoo-als hy lacht wanneer-i 'n guitestuk verricht heeft. Ik zag 'n oude vryster die naast ons woont, trippelen en dansen als 'n gek mensch. Kleine MAX had haar *Cayenne*-peper te proeven gegeven.

-- *C'est très doux!* had hy gezegd.

't Mensch brandde haar mond aan z'n *douceur* Ik wist niet

of ik boos was, of moest meelachen met MAX die over den grond rolde van plezier.

-- Dat hebt gy gedaan, FANCY, zeide ik vry streng. Zeg me nu ook wat *ik* te doen heb, opdat m'n kind niet wreed worde, en vermaak zoeken in leed?

En toen zeide ze my zachtken deze woorden voor, die ik over-luid herhaalde:

-- Kleine MAX, voel je geen smart van de pyn die deze vrouw lyd*t omdat zy op je vertrouwde?*

Kleine MAX, lachte niet meer. De tranen sprongen hem in de oog-en, en hy vraagde vergeving aan de oude vrouw die zulke gekke gezichten trok.

En meermalen, MAX, als ik op 't punt sta neertebuigen onder al te zwaren last, komt FANCY my troosten. En als ze dan schalk zegt:

-- Ik ontsteel u zyn hart . . . bedenk dat myn rechten ouder zyn . . .

Dan moet ik haar gelyk geven! En zonder yverzucht hoor ik aan, wat zy gezegd heeft zonder schaamte.

Ik ben waarlyk boos op u, dat ge haar zoo miskent. Maar, MAX, herinnert ge u dan niet dat zy altyd uw voorspraak by my geweest is, als gy weer iets of iemand geschaakt hadt, of my geslagen? Weet gy niet meer, dat ze ons huwlykskontrakt -- *wy 'n kontrakt!* -- heeft meegeteekend, precies als 'n ambachtsheer die 't braafste boerinetje laat trouwen met den deugdzaamsten aller boerenjongens? Herinnert ge u niet al de schilderyen die zy ons ten-geschenke gaf, genoeg om 'n muzeum te vullen, zoo groot als de wereld? Dagelyks nog zendt ze my stukken, 't eene fraaier dan 't andere, neen, even schoon . . . historiestukken, *genre*, stillevens . . . historie vooral!

Maar, MAX, we komen lysten te kort! Eilieve, 't staat aan u, lysten te maken om de stukken die FANCY ons geeft. *Doe dit! Dit kunt ge! Dit moet ge! dit is uw roeping!*

Zoo gaf ze my onlangs 'n teekening, waarvan ik de bedoeling

~~~~~

niet begreep, omdat zy iets voorstelde dat nog niet gebeurd is. Javaansche meisjes legden melatiekransen op 'n graf. Dat graf was het uwe, MAX! Er stond op den steen: HIER RUST WIE VEEL GEDRAGEN HEEFT.

Maak 'n lyst om die teekening! Misken FANCY niet langer, haar en hare geschenken . . . ge zyt zeer ondankbaar, MAX!

~~~~~

VAN FANCY.

We zyn verhuisd. 't Wordt al nauwer en nauwer. 't Is my of ik 'n vischfuik inreis, zonder retourbiljet. Nog kan die oude kast het huis niet in . . . het eind zal wezen dat wy 't huis in de kast zetten: dan wordt het sleutelgat, deur.

Die gedurige twyfel of ik 'n meisje ben, hindert me. Ik ben gesteld op m'n identiteit. Zou 't *U* smaken als men zich obstineerde u aantezien voor 'n wolk? Dat men u afweerde met een parapluie? Dat uw droefheid, uw tranen, op 't weerglas stonden genoteerd als regen? Of dat men u tegen 't lyf liep, in meening door u heen te loopen? Of dat ge werdt opgesnoven als aether? Zyn dat plezierige dingen? Voor den honderdsten keer zeg ik u, dat ik 'n *meisje* ben, en om u hiervan goed te overtuigen, zal ik een-en-ander verhalen van m'n omgeving. Oordeel zelf of 'n geest dat zou kunnen verzinnen.

M'n moeder is dood, en m'n vader hertrouwde omdat 'n vrouw zooveel gemak geeft in 't huishouden. M'n stiefmoeder is 'n brave vrouw, en dit spyt my zeer, want ik zou 't gemakkelyker vinden over ondeugd dan over braafheid te klagen, omdat ieder zoo party trekt voor braafheid. Nu verlies ik 't altyd, wanneer ik zeg dat ze my 't leven zoo vervelend maakt. Nooit heeft iemand voor haar een weefgetouw uitgevonden. Ze breidt, breidt, breidt . . . altyd breidt ze, en den overigen tyd knoopt ze, en haakt ze. Maar de uren die ze daarna vry heeft, besteedt ze aan anti-makassars voor de watersnood-lotery. En in verloren oogenblikken stopt ze kousen. Ik heb nog vergeten te zeggen dat zy ter-afwisseling kanapékussens borduurt met kraaltjes. Kent ge dat? Ik vraag niet of ge 't *kunt*? Het is aldus:

Men koopt of huurt 'n stuk papier dat afgedeeld is in zeer kleine ruitjes die alle gekleurd zyn, en wel op 'n manier die, als men niet te stipt kykt, dat papier eenige gelykenis geeft met 'n teekening. Zoo-iets stelt dan 'n boeket bloemen voor, of de herders in den stal, of 'n boertje dat z'n pyp rookt, of iets dergelyks. Van naby moet men 't niet zien, want dan is zoo'n pypekop een trapezium -- ik „leer" m'n examen voor sekondante -- en de herders hebben vierkante neuzen. Daarop neemt men 'n stuk doek, 'n soort van zeildoek, waarin echter de meeste draden ontbreken, zoodat de ruiten van het zeildoek nagenoeg overeenstemmen met de gekleurde ruiten op 't papier. Men koopt wol of zyde, en kralen van allerlei kleur, en men kan beginnen te werken. Want wat nu volgt, heet: *werken!* En als ik aan u denk, aan m'n gestorven moeder, aan *Insulinde*, en de geschiedenissen van gezag . . . dan zeggen ze dat ik „leeg" zit. *Ik leeg!*

Welnu, dan zoekt men op 't papier 'n punt van uitgang, naar verkiezing. Daartoe neemt men, als 't in den stal is, de luiermannand, of van den boer de wang die meestal kersrood ziet, om de braafheid aantetoonen van den landelijken stand. Die braafheid is dan, byv. uitgedrukt in vier kleuren, verdeeld in dertien ruiten, hoogrood, donkerrood, roozerood, bleekrood. Men legt de wol of de kralen op de wang van den boer, om 'n model te nemen van de nuance zyner landelyke deugd, en dan brengt men die over op het doek, door den draad vasttestrikken in de geruite openingen. Het begin is dan gemaakt, en wat er nu volgt, is makkelyk. Men telt maar altyd van dien boer of van de luiermannand af, en dan weet men precies waar de zeven zwarte kralen t'huishooren, die de verrukking aanduiden van de herders, of de parallelogram van geelwitte zyde die licht moet brengen in 't oog van de kraamvrouw. Als 't gereed is, begint men 'n ander.

Maar nu moet ik u iets vragen. Ik heb 'n oom die altyd spreekt van „'n Christelyk huwelyk". -- Dit is niet de oom van „de" vrouw: ik heb veel ooms . . . o! -- Wat is toch 'n Christelyk huwelyk? Ik heb er m'n bybel op nageslagen, en daarvan niets gevonden. Ik zie niet dat Christus voorschriften over 't huwelyk heeft gegeven. Hy zegt, meen ik, alleen dat het 'n wereldsche zaak is. Maar is dat nu 'n Christelyk huwelyk? Ik meen dien

~~~~~  
boer, dien pypekop en die herders? M'n vader heeft m'n stiefmoeder vier kinderen ten-huwelyk gebracht. Zy is 'n brave vrouw, en zou dus niets doen wat niet goed is in zulk een gewichtige zaak. Hoe legt ge nu uit dat zy de huwelyksgift myns vaders waardeert naar behooren, door dat eeuwige breien, stoppen, stikken, naaien, haken, borduren en knopen?

-- Lieve moeder, heb ik dikwyls gezegd, we hebben kousen te veel, en gyzelf draagt maar één japon tegelijk! We gebruiken weinig pomade, en dus die anti-Makassars. . . bovendien, we zitten „fatsoenlijk" recht. Nooit raakte ons bezoedeld hoofd de kussens van de sofa. . .die de deur niet inkon. . .

Ja . . . watersnood!

Eilieve, ook wy zyn in nood, al is het nood door droogte! Moet dan de nood volstrekt nat wezen, om te werken op 't gevoel? Wy, m'n zusters en m'n broertje hadden ook aanspraak op wat hulp, op wat onderricht, op wat leiding, op wat liefde! Is 't 'n vereischte dat we eerst verdrinken, voor men . . .

Hoor eens, MAX, als we weer verhuizen, hoop ik dat het ditmaal wezen zal naar den Bommelerwaard.

En m'n vader! Staat er niets in de wet tegen vaders die hun kinderen verruilen tegen gestopte kousen? Ik begryp waarlyk de verhouding niet recht tusschen ouders en kinderen. Ik heb 'n liefhebbend hart, MAX, en daarby behoefte aan wat kennis. Welnu, als ik m'n vader daarnaar vraag, zegt hy dat-i geen schoolmeester is, en wat het liefhebben aangaat schyn ik te moeten wachten op een aanstaanden kollega, als ik les zal geven in de vormleer.

Ik begryp m'n leven niet. In *keepsakes* en muzen-almanakken is 'n meisje iets liefs, iets belangryks, iets poëtiefs. Ik bèn een meisje, en voel me ònlief, ònbelangryk en volstrekt niet poëtisch! Waaraan ligt dit?

-- Uw leeftyd, zei 'n oom -- 'n ander alweer -- uw leeftyd is de schoonste tyd van 't leven!

O MAX, o MAX, wat heb ik te denken van de rest?

En 't zyn brave menschen, m'n ouders! Spreek geen kwaad van hen. M'n vader slaat geen preekbeurt van Ds MEYBOOM over, en betaalt prompt z'n rekeningen. Doe hem dit na, als ge kunt! En m'n moeder is inderdaad kerksch en fatsoenlyk, maar. . .

Ik verbeeld me dat 'n bloempotje veel goed zou doen in ons huis.

Schryf me spoedig. Ik lees uw brieven zoo gaarne! Ze maken my den indruk van den absenten bloempot, schoon uw geschiedenissen van Gezag . . .

Neen, oprecht wil ik zyn, al bèn ik dan 'n meisje. Ik vond eigenlyk alleen hierom uw vertellingen zoo troosteloos, wyl ik zelf -- 't kost moeite het te bekennen -- wyl 't gezag dat ge aantast . . . wyl ik . . . uit verveling . . . ik heb 'n katje, MAX . . . en . . . uit verveling . . .

Lieve hemel, wat valt het me zwaar de waarheid te zeggen . . .  
o MAX, ge ziet wel dat ik 'n meisje ben!

Dat beestje . . . welnu, uit verveling heb ik 't wel eens . . . geknepen! 't is er uit! Dàt geeft lucht!

Ik ben zoo bang dat m'n katje uwe geschiedenissen over GEZAG zal inzien, en dan. . . zal 't zich beroepen op u, en. . . me krabben, als ik het plaag. . . ziedaar!

P. S. Ik dank u zeer voor de lezing van TINE's laatsten brief, schoon ik er niets van begryp. Is dat klimaat van *Laeken* wel gezond? Schilderyen, lysten, 'n huwelykscontract geteekend op m'n vierde jaar als ambachtsheer -- want ik was vier jaar oud, vyftien jaar geleden -- ik begryp er niets van! Hebt ge my ooit het venster uitgegooid? Ik weet het niet, waarlyk ik weet het niet! En aan het meten van de aarde heb ik nooit geholpen . . . Is 't wel *gezond* te Laeken?

Over 'n paar dagen: kniptyd! M'n haren . . . ik word geroepen.

~~~~~

VAN FANCY AAN TINE.

Sj . . . sj . . . sj . . . t!

Wat heb ik u gedaan, dat ge my verklapt? Lààt hem zoo dom

als-i is. 't Is maar 'n *man*, hy die altyd roept: ze is maar 'n *meisje!* Ik zou niet zooveel van hem houden, als hy minder dom was. Ik ben van plan hem 'n geschiedenis voortejokken, mooier dan van SAARTJE BURGERHART . . . die flensjes opat. Daar deed ik wèl aan, want . . . SAARTJE was *ik*, dit begrypt ge! Maar in dien tyd sprak ik anders met de menschen, omdat de moderne theologie nog niet was uitgevonden. Ook had men de elektriciteit nog niet „in 'n lystje gezet." Ge ziet ik neem m'n eigendom terug, de uitdrukking die ik u vóórzei, toen ge uwen laatsten -- verraderlyken! -- brief schreeft. Doe zoo-iets nooit weer!

Toen ik by de jufvrouwen WOLF en DEKEN in de *Beemster* loeerde, waren de menschen nog dommer dan uw zeer, zéér domme MAX. Maar láát hem zoo! 't Is nuttig hem te doen gelooven dat ik zwaarte heb. Zoolang hy me aanziet voor onbeweegbaar licht schryft hy te wolkerig, en ik wil dat z'n brieven worden begrepen ook door de meisjes die *niet* in de wolken wonen . . . door de meerderheid! Verklap me dus nooit weer! Wanneer ge 't nog eens doet, zend ik u geen schilderyen meer, geen teekening, geen schets, geen streep . . . ja, ik zou . . .

NEEN! Dit zou ik NIET! Ik zal u blyven steunen in uw moeilijke taak, edele, moedige, verhevene vrouw . . . trouwe, dappere echtgenoot . . . sterke moeder . . . heldin!

Ik zal blyven by u, naast u, in u! Ik zal u begeleiden tot de laatste ure, en die ure zal ik u zoet maken door 't vóórhouden eener schildery van uw rein leven, dat het u zy als 'n spiegel van gelukkiger toekomst! Want ik zegge u hier, wat ik nooit zeide tot *hem*, U zeg ik, *dat gy onsterfelyk zyt!*

En kan ik vóór dien tyd niet al de tranen drogen, die ge weent in 't geheim, uit edele gierigheid op smart -- *menschen die zóó liefhebben moeten lyden*, deed ik hem zeggen -- o, toch zal ik beletten, dat uw kinderen het zilt proeven in spyze met die tranen gedrenkt! Tòch zal ik hen blinden voor de weifeling die moeders hand onzeker maakt, wanneer ze hun brood reikt . . . graag als zy is om heden te geven, maar zoo begeerig ook om te bewaren tot morgen!

Tòch zal ik neerzweven op de sponde waar ge slaapt, en u

droomen geven van zachtheid en kalmte, dat ge wat sterkte samelt voor den dag die komen zal, na de vermoeyenis van den dag dien ge doorleedt!

Tòch zal ik kracht gieten in uw afgemat lichaam, dat het de ziel niet alleen late, vóór den tyd. Ik zal de spieren van uw mond saemtrekken tot den glimlach, dien *hy* noodig heeft om niet te bezwyken, *hy* die wil dat ge de pyn niet voelt, die ge *zegt* niet te gevoelen.

Houd moed, *myn kind!* Zie my aan, wees wel-te-moede, zooals *uw* kinderen dat zyn, wanneer ze staren op u! Ben *ik* u minder dan gy *hun*? Weten ze niet dat gy waakt? En weet gy niet dat *ik* waak . . . *ik*, FANCY?

Voelt ge op uw voorhoofd den kus dien ik u zegenend zend? Wees met de kleinen gegroet . . .

~~~~~

VAN FANCY.

O MAX, help my! Ik zit in nood -- zonder water, alweer -- ik heb uw hulp noodig! Zyt ge Meester in de rechten, of prokureur of deurwaarder . . . in 't kort, iemand die verstand heeft van de wet? Want er komt veel *wet* in de historie die me nu overkomen is. Ik wil volstrekt weten of men 'n piano mag meenemen in . . . 't verbeterhuis? Dáárheen namelyk leidt m'n eerstvolgende verhuizing . . .

Ik ben nog niet bekomen van de schrik. Raad me, help me, red me! Schaak me . . . als 't wezen moet. Ge zyt my dat alles schuldig, MAX, want ik lyd om-uwentwil. Als gy te Lebak hadt meegeknoeid, zou *ik* nu geen behoefte hebben aan verbetering. Antwoord terstond of ik m'n piano mag meenemen . . . hoewel die niet zal verbeteren in zoo'n gesticht. Ach, *ik* ook niet misschien . . . om 't even! Ik speel de *Saidjah* van RICHARD HOL „heel lief" en zou 't niet jammer wezen als ik nu in dat tuchthuis . . . 't hoofd loopt me om. Ik word geroepen . . . neen, 't is de tocht! Daar komen ze . . . ik hoor ze op den trap . . . zware schre-

den . . . hu! Agenten van politie zeker, om my te verbeteren . . .
 neen, 't was m'n katje . . . geschoeid door m'n geweten. Nooit zal
 ik 't weer knypen, nooit . . . dat zweer ik! Ik weet nu wat het
 is, geknepen te worden! Zoodra 't nieuwe-maan wordt zult ge . . .
 nu word ik inderdaad geroepen! Ik heb haast, ik heb angst . . .
 och, kon ik vliegen!

Ja, was ik nu maar 'n licht meisje, zooals gy volstrekt van
 me maken wilt. Dan liet ik my door niemand verbeteren! MAX,
 help my! Als ik dan tòch verbeterd moet worden, heb ik liever
 dat gy 't doet . . . maar liever blyf ik wat ik ben.

~~~~~

VAN EEN VADER.

Wel-Edele Heer!

Ik ben KAPPELMAN. 't Is niet de eerste keer, dat ik my over
 u te beklagen heb. Uw ongepaste uitval, tegen de soort van
 het bier, dat ik by myn zuurkool gebruik *) heeft my volstrekt
 niet gedeerd. Ik veracht uw geschryf, en nooit zou ik my ver-
 waardigd hebben, u op uwe plaats te zetten, door op hetzelfde te
 antwoorden, wanneer ik niet had bemerk, dat gy u begint te
 bemoeien met myn huishouden. Myne vrouw heeft ontdekt, dat
 gy in briefwisseling staat, met een myner dochters -- met alle
 misschien -- waarschylyk om dezelve te verleiden. Ik verbied
 u, deze verhouding voort te zetten. Ik voed myne kinderen op,
 in deugd en eere, en wy hebben met uwe malle Donquichotterie
 niets te maken. Ik hoor dat gy vrouw en kinderen hebt, en
 dat gy dezelve gebrek laat lyden. Bemoei u dáármee, dit zou u
 beter voegen, dan twist en tweedracht te strooien in een deftig
 gezin! Ik ben KAPPELMAN, en duld geen vreemdigheden in myn
 huis. Wat zoo is, moet zoo blyven, en als er iets moest veran-
 derd worden, zou dit, in allen gevallen, u niet aangaan. Boven-
 dien zyt gy slecht geïnformeerd: ik heb nooit een woord gespro-
 ken, over ALEXANDER den Groote. Als ik bemerk, dat gy voort-

-----
 *) *Havelaar*, blz. 157, uitgaaf 1871.

gaat u te bemoeien met myne zaken, zal ik strenge maatregelen nemen. Gy kunt u de moeite sparen, myne kinderen af te halen van de katechisatie. Ik ben KAPPELMAN.

~~~~~

VAN EEN ANDEREN VADER.

Mynheer!

Myne dochters hebben my bekend, dat zy verboden omgang met u hebben. Ik ben KAPPELMAN, en verzeker u, dat ik my wenden zal, tot de politie, als die gekheid niet terstond ophoudt. Er zyn wetten in het land, die de fatsoenlyke lui beschermen. Myn naam is KAPPELMAN: gy kunt gerust naar my vragen. Ook verzoek ik u myn zoontje met rust te laten.

~~~~~

VAN EEN ANDEREN VADER.

Ik ben Kappelman . . . . .*)

~~~~~

VAN EEN STIEFMOEDER.

Wel-Edele Heer!

De dochters van myn man stoppen scheef, en stikken dat het schande is. Zy merken het-onderste-boven, en de kussensloopen waren van de week ongeregen. Ik heb gemerkt dat dit alles uwe schuld is. Ik ben niet van plan toegegeven, in al die gekheden, die zy zich door u in het hoofd laten zetten, en waarschuw u voor de gevolgen. Ik heb er de wet op nagezien, en weet wat eene

-----

*) Uit overmaat van goeden smaak heeft de uitgever gemeend hier 'n twintigtal *Minnebrieven* van Kappellieden te moeten supprimeeren.

~~~~~

stiefmoeder toekomt. Een kind moet zyne ouders eeren, dät staat er, en dät zal gebeuren, al zou de onderste steen boven.

~~~~~

VAN EEN ANDERE STIEFMOEDER.

Mynheer!

Ik verbied u alle bemoeienis met myn naaiwerk. Toen ik met KAPPELMAN trouwde, heb 'k my voorgenomen, zyn huis te regeeren, en dit doe ik. Een stiefmoeder is geen oude lap. Ik wil gehoorzaamd worden, en als ik bemerk, dat gy voortgaat de kinderen van myn man tegen my op te zetten, zult gy zien, dat ik my niet laat aantasten, zonder handschoenen. Ik heb er lang en breed over gesproken met myn broer, die in granen deed, maar nu stilleeft, van zyn geld. *Van zyn geld*, hoort ge! Dat is wat anders, dan rond te loopen, als 'n schooier, zoo als ik van u hoor.

~~~~~

VAN EEN ANDERE STIEFMOEDER.

De dochters van myn man hebben bekend . . . . . *)

~~~~~

VAN EEN OOM.

WelEdele Heer!

Gy zyt een ellendeling! Ik heb de dochters van myn broeder voor u gewaarschuwd, en haar gezegd dat gy een dief zyt, een echtbreker, een falsaris, een dronkaard, een vrouwenbeul en een gek! En dat gy geen geld hebt, ja, dät heb ik ook gezegd! En

-----

*) De overige dozynen stiefbrieven liggen ter dispositie van de schryfsters aan 't bureau van *de Dageraad*.

ook dat gy niet hebt willen schryven over vryen arbeid, dat groote schande is, en dat gy uwe fortuin met voeten schopt, dat niet te-pas komt. En dat gy alle meisjes verleidt, en dat gy. . . kort-om, gy zyt een ellendeling, en ik ben uw dienaar, enz.

~~~~~

VAN EEN ANDEREN OOM.

Mynheer!

Met een diep gevoel van verontwaardiging, heb ik van myn broeder den heer KAPPELMAN, vernomen, dat zich sedert eenigen tyd in zyn huis iets heeft geopenbaard, dat aandruischt tegen alle Christelyke beginselen van onderdanigheid, gedweeheid en orde, en naar zekere opmerkingen te oordeelen, zoudt gy daarvan de oorzaak zyn. De onwetendheid in goddelyke zaken, die u kenmerkt, en de hoofdigheid, waarmede gy in die onvergefelyke onwetendheid volhardt, hebben het my, met het oog op de voorschriften van onzen Heer en Heiland, uitgedrukt in 't onschatbaar evangelie, voorgelicht door de profeten des ouden verbonds, en gestaafd en bevestigd door de godsonomstootelyke-genadegaven-bewyzende lessen der wereldhistorie, ten plicht gemaakt, de kinderen van mynen gezegden heer broeder KAPPELMAN te waarschuwen tegen den ziellichaamzaligheidwelvaartbedervenden invloed uwer helbevolkende denkbeelden.

Ik heb in de granen gedaan, en leef nu stil van myn geld.

Ik geloof dus als genadedeelachtige Christen te moeten stryden voor de heiligheid van zyn allenuitverkorenen-zaligmakend geloof, dat aan de pupillen voorschryft hun voogd onderdanig te zyn. Want ik ben de voogd van myns broeders, heers KAPPELMAN's kinderen, en zal niet verdragen dat die kinderen, op eene verdoemenisuitlokkende wyze zich verzetten tegen het gezag, en afwyken van myn geloof.

Ik raad u vreeze aan voor den toorn des liefdevollen Gods, die zich niet laat bespotten, en die een God is van gerechte wrake, gelyk te lezen staat in *Hebreën X*, vs. 31.

~~~~~

~~~~~

VAN EEN ANDEREN OOM.

Ik ben liberaal, en tegen alle protektie in den handel. Aan de *wonderen* geloof ik niet, maar de *zedeleer* van den bybel is mooi! En als ge de moderne theologie kendet, zoudt ge u schamen. Lees MEYBOOM over de wonderen, dan zult ge zien dat het geen wonderen zyn. Die kinderen van myn broer KAPPELMAN . . . *)

~~~~~

VAN EEN TANTE. **)

~~~~~

VAN EEN ANDERE TANTE. †)

~~~~~

VAN EEN ANDERE TANTE. ††)

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

Dank, dank voor uwen brief, lieve hartelyke weldadige toovergodin! Ja, ik heb uwen kus gevoeld! En zeker voelden de kleinen dien ook: ik heb ze zien glimlachen in hun slaap.

Maar, Fancy, ik smeed u, zeg *hem* wat ge zeidet aan my! O, zeg *hem* dat hy onsterfelyk is. O, hadt ge 't liever *my* onthou-

-----

*) Plaatsgebrek noopt den uitgever 't vervolg te supprimeeren. De arme dwaas wordt door allen om 't zeerst uitgescholden, dit spreekt vanzelf! *Touchante* overeenstemming tusschen de modernen en antiëken!

**) Gesupprimeerd!

†) Gesupprimeerd!!

††) Gesupprimeerd!!!

den, dat heerlyk geschenk uit uw schatkamer, om 't *hem* te geven die er naar smacht! Hy heeft onsterfelykheid *noodig*, FANCY, en daarvan de wetenschap! O, zeg het *hem*! Laat *my* derven . . . ik zal staande blyven zonder die kennis! Maar hy . . . hy is geen moeder, FANCY!

~~~~~

A A N T I N E .

Lieve TINE, kent gy 'n familie KAPPELMAN? Ik zit in 'n wespennest. Dit komt van 't *Baunscheidtismus*, 'n nieuwe leer die alles geneest door prikken en steken! De wespen vervangen de bloedzuigers. Heel groot is de verandering niet. Of 't genezen zal, weet ik niet, maar pyn doet het wel.

Ik merk uit uw laatsten brief *) dat ge weer geen geld hebt. Dit is zeer verdrietig. Wilt ge dan dat ik schryf voor *geld*? Hoe moet ik dat doen? Ik weet waarachtig niet hoe men 't aanlegt. Als ik m'n portret verkoop, noemen ze dat ydel, en ik vind dat ze niet geheel ongelijk hebben, maar kan ik nu m'n ziel fotografeeren, en te-koop hangen in 'n boekwinkel? Zoudt ge dat prettig vinden? Ware 't niet om woedend te worden, als men my betastte en beduimelde met vuile handen? Want *Publiek* is vuil en wreed . . . maar de vuilte is 't ergst. Ik begryp heel goed dat de Jakatranen, die staan bleven zoolang er werd geschoten met lood, terstond wegliepen toen *Publieks* voorvaderen begonnen te werpen met andere ammunitie! †) Hy is niet ontaard, die m'n-heer *Publiek*, dat moet men hem ter eere nazeggen.

Welnu, ook ik ben niet bang voor schieten, houwen en steken, maar als men werpt met vieze dingen, loop ik weg, als 'n onbeschaafde Jakatraan.

-----

*) Deze brief schynt te behooren tot de kategorie die FANCY verbod uit te geven.

†) IETOE ANDJING BELENDI BAKELAHI SAMA TAHI! d.i. *die honden van Hollanders vechten met drek!* Dit is de kreet, waarmede de Jakatranen zich overwonnen verklaarden. (Historisch, en nog altyd van toepassing!)

~~~~~

En dáármee toch zou ik geworpen worden, beste TINE, als men 'n afdruk van my kon in handen krygen.

Nog ben ik niet geheel verzoend met dien MULTATULI, die my zoo uitkleedde in dat boek over de koffi. Wat ging 't hem aan? Had ikzelf 't gedaan in 'n oogenblik van . . . o lieve TINE, geld heb ik niet, maar ik wil u heel gaarne 'n geschiedenis oververtellen van uitkleeden, die ik vind in de noten van Mr. J. VAN LENNEP, op zyn *Eduard van Gelre*. Hy zal er immers niet boos om worden, dat ik ditmaal wat van hèm neem? Behelp u met die geschiedenis zoo goed ge kunt, tot ik u iets anders kan zenden. Daarin komt 'n vrouw voor die van uw familie is, geloof ik, schoon ge niet „opdrachtig" zyt van kleur. Ook zy zou waar-schynlyk bleeker geweest zyn, als ze getrouwd ware met my -- en dus veel te tobben had gehad -- in-plaats van met dien Gelderschen hertog die haar slechts verstiet.

„In zyn laatste jaren verwyderde Hertog Reinald II zich van zyne gemalinne, die den meesten tyd te Rozendaal doorbragt, welk huis door haar werd vergroot en merkelyk versierd, dus men haar, hoewel verkeerd, de stichting daarvan heeft toegeschreven. Veel was zy ook te Nymegen. Deze verwydering was de oorzaak van een aandoenlyk en zonderling tooneel, dat niet lang voor 's Hertogs dood voorviel. Eleonora was opdragtig en hoog van kleur, dus men haar van melaatsheid beschuldigde, welke ziekte den Hertog tot een voorwendsel verstrekte, zich van bed en tafel te scheiden. Op eenen dag, dat Reinald met een luisterryk gezelschap te Nymegen aan tafel zat, kwam Eleonora, geen ander gewaad aan hebbende, dan een fyn zyden hemd, en eenen mantel daar boven, aan elken hand eenen harer zonen, Reinald en Edouard, houdende, de zaal binnentreden. Zy wierp op eens den mantel af, en ontblootte het geheele bovenlyf; toen keerde zij zich in het rond, en sprak, klaaglyk in tranen uitbarstende, tot den Hertog en de omstaanders *): „O, myn lieve here nu bidde ick uch dat yr van dem gebrechen „ind van der kranckheit, die myr so wrevelich is tzo gegeven, „dat ick dae mit bevreucht sy, wilt vlyssich ansyen ind ondersoi-

-----

*) *Noot van den heer Van Lennep*. Wy geven de toespraak van Eleonora, om den naïveteits wille, in de oude taal, zoo als die in de *Keulsche kronijk* fol. 225 geboekt is.

„chen; want ich byn as andere vrauen, ind hain geyn gebrech
 „van der genaden godes in myne lyve. Siet hie syn ure tzwen
 „soene starck ind gesunt, als yr dye siet hier stain vur uren
 „ougen. Ind der weren mit der genade ind hulpe godes waill mere,
 „wer idt sachen dat urent halve gheyn hyndernisse dae van ge-
 „west ware. By aventuren îdt mach noch die tzyt komen, dat
 „dat Gelresse volk sall beschryen unser twyer scheydinge, so
 „wanne sy syen werden dat sy gheynen lands heren van unseren
 „blode mere hauen." -- Van Berchem verhaalt, dat de Hertog en
 's Lands Edelen, van Eleonoraas zuiverheid overtuigd, schaamrood
 waren, en vervuld werden van droefheid, maar hy voegt er by,
 dat de Hertog na dat voorval niet lang leefde."

Hierin had die hertog groot gelyk. Doodgaan was 't beste wat hy doen kon, na 't verstooten van 'n vrouw die den moed had tot zoo verheven onkiesheid! Ja, ik begryp hoe er oogenblikken komen, waarin men allen schroom ter-zyde zet, den mantel wegwerpt, het voorkleed wegscheurt, en de borst ontblootende, uitroept: ziet-hier, gy allen, ziet en schaamt u . . . ziet hier, of ik melaatsch ben!

Ja, ik begryp die vrouw!

Zou MULTATULI gedacht hebben aan haar, toen-i *my* uitkleedde in dat boek? Ach, dan vergat hy dat ELEONORA te doen had met „*luisterryk gezelschap*" -- met *edel*-lieden voorzeker! -- en *ik*?

O *Publiek*, op den *ouderdom* van uw stamboom heb ik geen aanmerkingen! Ik erken dat ge lynrecht afstamt van de drie vrienden die den armen JOB sarden met hun onbeproofde deugd. Maar wat uwen adel aangaat . . .

Beste TINE, tracht u nog wat staande te houden. Ik heb gehoord dat er 'n nieuwe Gouverneur-Generaal benoemd is voor de Oost. 't Is toch te erg dat gy niet zoudt eten, en de kinderen! Daarom . . . zie wat ik van-daag schryf aan den Minister van Kolonien. Kan ik meer voor u doen, dan me te willen verhuren als ambtenaar? En . . . ge zult zien . . . dit zou me nog worden aangerekend als 'n gunst!

~~~~~  
*Excellentie!*

*Ik verneem dat de benoeming van Gouverneur-Generaal van Indie geschied is. Ik heb daarop gewacht, om uwe Excellentie . . .*

Lieve TINE, wat is dat vervelend! Ge ziet wat ik uitsta voor u en de kinderen!

*. . . om uwe Excellentie, in verband met vroegere gesprekken te vragen, of er thans geen gelegenheid bestaan zoude, op eene het Gouvernement en my waardige wyze, gebruik te maken van myn denkbeelden, in verband . . .*

Dat ik weer zeg: „in verband” is om den Minister in den waan te brengen dat ik 'n officieelen styl schryf.

*. . . in verband met de aanspraken die ik meen verworven te hebben door veel lyden, en in overeenstemming met de belangen van den Lande?*

*Van den Lande klinkt goed. Ik ben van plan dat woord invoeren als nominatief zelfs. „Den Lande” schuift . . . ja, er is wat slepends in, als-of er iets afgeleid van 'n helling, niet waar?*

*. . . van den Lande?*

*Het zou myn streven zyn, den nieuwen Gouverneur-Generaal zooveel mogelyk te vrywaren voor den belemmerenden slendergang van den Raad van Indie, voor de afmattende kommiezery van de algemeene Secretarie, en voor de ambtelijke leugens der residenten.*

Kan ik meer zeggen? Zie, al kochten ze honderd *Beo's* die floten: „*daar is meer ryst dan er ryst is!*” dan zou ik toch zoo vry wezen die onmogelyke ryst natemeten!

*„Om daarin te slagen evenwel, zoude ik by den nieuwen Landvoogd moeten verzekerd zyn van eenige sympathie. Eensdeels wyl zònder dat myn pogingen ydel zouden wezen. Tensandere omdat ik, onbeschermd, weldra zou bezwyken onder de rankune der Indische ambtenary. . .*

Den Minister moet het zoo schynen. Hy weet niet dat ik niet bezwyken kàn. Dit is *myn zaak, onze zaak, TINE!* En al wist hy 't, ik zou 't toch niet mooi van hem vinden daarop te rekenen.

. . . *ambtenary.*

*Excellentie, ik heb geweigerd myn pen te leenen aan de voorstanders van den vryen arbeid, schoon die weigering my de ondersteuning ontroofde van de personen die uit dien vrywilligen arbeid hun fortuin wisten te persen.*

*Aan den anderen kant heb ik geprotesteerd tegen de, buiten myn weten gestelde, kandidatuur voor de Tweede Kamer, in November of December 1859, wyl ik bemerkte dat de Amsterdamsche behouders. . .*

Heel *behoudend* was 't niet, dit zult ge zien!

. . . *dat de Amsterdamsche behouders van my en myn zaak 'n machine de guerre wilden maken tegen het toenmalig ministerie, in hun verstoordheid over de, later gevallen, spoorwegwet. . .*

Ja, toen werden de behouders weer behoudend, en daarom kostte dat boek over de koffi *vier gulden*, dat 'n zeer *onbehoudende* uitgaaf is, voor wie 't koopt.

. . . *spoorwegwet.*

*Ik geloof aanspraak te mogen maken op eenige onderscheiding, Excellentie! Myn geheel leven ligt daar, om te antwoorden op de vraag, of die aanspraak ongegrond is? Ik sta geen systeem voor . . .*

Ze kunnen my niet gebruiken, TINE . . . dat zult ge zien. „Geen systeem dus. . .

. . . ik stryd tegen misbruiken in *alle* systemen . . .

Dat wil zeggen dat *ieder* tegen my is, die *belang* heeft by de misbruiken.

~~~~~  
. . tegen alle misbruiken. Ik dring aan op rechtvaardigheid en menschelykheid.

Ik ben zeker dat ik nooit antwoord kryg.

Dit is myn geheele politiek, en ik geef Uwe Excellentie eerbiedig dringende in overweging, my in-staat te stellen die politiek, gesteund door een vasten wil, en eenige bekwaamheden die de natie my wel wil toekennen, op wettelyke wyze ten nutte van den Lande aan-te-wenden.

Ik heb de eer met ware hoogachting te zyn, enz.

Amsterdam, 25 Juni 1861

Ziet ge, TINE, zóó heb ik geschreven. Zeg nu eens dat ik geen praktisch mensch ben, en dat ik niet m'n best doe voor u en de kleinen!

Ambtenaar van 't Neerlands-Indisch Gouvernement! O God, *ik* ambtenaar! Ik ril als ik denk aan de zeventien jaren die ik ambtenaarde!

Maar wat is dat toch voor 'n familie KAPPELMAN! Ik begryp er niets van. 't Zal 'n mystifikatie wezen. Ik zou u 'n heel pak brieven kunnen zenden, die ik van die familie ontving, maar ik laat het, om de port. 't Schynt dat iemand in myn naam 't hof maakt aan allerlei meisjes, en ze de hoofden op hol helpt. Ge weet dat ik nooit zoo-iets doe. Men scheldt me vreeselyk uit, en dreigt my met Gods toorn, op de wys van *Hebreën* zóóveel! Is dit niet heel onaangenaam? Ik denk dat het 'n komplot is van de Jezuiten, die met de élektriciteit, de schuld dragen van alles wat men niet begrypt. In een der brieven staat, dat men myn korrespondentie heeft ontdekt met 'n meisje, of met meisjes . . . gekheid! Ik korrespondeer met niemand dan met u . . . en den minister, zooals ge gezien hebt. Ik vermoei me vruchteloos met zoeken met den draad van die intrigue. 't Zal waarschyglyk ten-doel hebben my te diskrediteeren, en Publiek 'n voorwendsel te bezorgen om my te minachten, als 'n onpraktisch mensch. Lieve hemel, den heelen dag zit ik te tobben over de vraag hoe ik u

en de kinderen in 't leven zal houden . . . hoe ik u 'n woning zal bezorgen die wat minder ongezond is . . . hoe ik 't moet aanleggen om t'huis te komen, zonder 't aantezien dat gy gebrek lydt . . . en daar gaan ze nu vertellen dat ik brieven schryf aan meisjes! Ik zal er 'n politiezaak van maken, als 't niet ophoudt.

Ik heb 'n Staatsblad geleend, en daarin studeer ik vlytig.

Ook heb ik eens nagezien hoelang ik daar-ginds zou moeten meelopen om pensioen te krygen. Dat zou prettig wezen, TINE! Verbeeld u eens dat er zekerheid was, onzen kinderen altyd het noodige te kunnen geven! Ik heb er onlangs den minister over gesproken, maar 't kan niet, omdat ik uit walging m'n eervol ontslag heb genomen, en niet infaam ben weggejaagd. We moeten dus geduld hebben, TINE! Nu, dit hebt ge!

Ik ben nog in verbystering over al die KAPPELMANNEN. Begrypt gy er iets van?

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

Zie eens wat hy schryft. Geen woord over U! Wat beduidt dit?

~~~~~

AAN TINE.

Weer wat nieuws! Gy zult vreemd staan te kyken als ge d'at hoort! Ze leggen 't er op toe, me gek te maken, en dit is heel inkonsequent van de velen die zoo lang reeds zeggen dat ik 't bèn. Daar hoor ik weer dat ik niet minnebrieven *schryf*, maar ze laat *drukken*, en let wel . . . dat ik ze drukken laat ten-voordeele van 'n arm huisgezin! Voor u, MAX en NONNIE . . . meent ge? Neen, neen, voor 'n onbekend gezin, voor menschen wier naam ik niet weet, menschen die ik nooit gezien heb! 't Idee is nieuw . . . *faire l'amour par charité!* Hadt ge zooveel fantazie

~~~~~  
verwacht in Publiek? Me dunkt . . . ja, als Publiek zelf eens 'n roman schreef?

Ik heb ook lust om te schryven, maar romans niet. Ik wou graag dat boek koopen van MONEY . . . neen, 't is geen woordspeling, de man *heet*: MONEY. Ik gis dat het besteld werk is, voor rekening van de firma BATO SALDIG & C<sup>o</sup>., en vertrouw dat ik 't in de meeste punten met dien Mr. MONEY eens kan wezen. Ik heb geen geld om 't boek te koopen, maar uit de analyse die ik las in de Amsterdamsche Courant, begryp ik heel goed hoe hy aantoon dat de Hollanders zoo veel halen uit Indie, als maar eenigszins mogelyk is. Wat wil men meer? *Il prêche des convertis*. Hy wint z'n pleit vóór hy begon. Maar ik vind dat die firma zoo'n werk niet had hoeven te bestellen in 't Buitenland. 't Ware goedkooper geweest daarover natelezen wat MULTATULI schryft in z'n boek over de veilingen:

Doch daar kwamen vreemdelingen uit het Westen, die zich heer maakten van het land. Zy wenschten voordeel te doen met de vruchtbaarheid van den bodem, en gelastten den bewoner, een gedeelte van z'n arbeid en van z'n tyd toetewyden aan het voortbrengen van andere zaken, die meer winst zouden afwerpen op de markten van *Europa*. Om den geringen man hiertoe te bewegen was niet meer noodig dan 'n zeer eenvoudige staatkunde. Hy gehoorzaamt z'n hoofden: men had dus slechts die hoofden te winnen, door hun 'n gedeelte toetezeggen van de winst. . . en het gelukte volkomen.

Als men let op de ontzettende massa Javasche produkten die in Nederland worden te-koop geveild, kan men zich overtuigen van het DOELTREFFENDE dezer staatkunde. . .

Is 't nu niet te betreuren dat ze, na zulke hulde uit den mond van iemand, die toch de Nederlanders niet schynt te vleien, nog *Engelsche* hulde noodig hebben? Die firma B. S & C<sup>o</sup>. lykt wel 'n schryver, die nooit genoeg wordt geprezen naar z'n zin. Ik spreek by ondervinding. En nog zeggen ze dat *ik* ydel ben, en hoogmoedig!

Het is puur om boos te worden op dien Engelschman, die daar zoo geheel onbevoegd zich belast heeft met het pryzen van de

godvreezende Nederlanders. O, hadden ze 't *my* opgedragen! *Holland* staat ver boven den lof van alle *Money's*! Wat kan zoo'n MONEY weten van al de verdiensten. . . neen, dit wordt 'n woordspeling. Maar om u nu te bewyzen, hoe verkeerd men deed, niet *my* te belasten met het blazen van de trompet, ziehier:

MONEY spreekt:

„*O godzalige Nederlanders, m'n Engelsch hart is verliefd op uw GESCHIKTHEID* \*). *Waarmee zal ik u vergelyken? Hoe zal ik lucht geven aan de bewondering die me ontengelst en ontmoneyt? Zyt ge als de roos . . .*

Cantique tout pur . . .

„*Zyt ge als de roos . . . neen, dit gaat niet! Ge zyt als de trouwe herder die z'n schaapjes scheert . . .*

Ik: Ge VILT ze!

MONEY weer:

„*Ge zyt als de dorstige reiziger, die water drinkt uit de vriendelyke bron . . .*

Ik: Water? Reiziger? Drinken? Deugt niet! Dat drinken is ZUIGEN, die reiziger is 'n VAMPIER, en dat water is BLOED!

Ge ziet, beste TINE, dat men verkeerd deed, lof te bestellen in 't Buitenland. Men is schryver, of men is 't niet, *que diable!* Er zyn gedurig tentoonstellingen van nyverheid. Welnu, ik ben van plan dien engelschen trompetter op de eerste tentoonstelling eens te laten hooren, hoe *ik* de trompet blaas! 't Zou my niet verwonderen, als ik terstond bestellingen kreeg op m'n deuntjes, vooral daar er in Engeland schaarste is aan lof over de manier van regeeren in *Bengalen*, waar telkens hongersnood woedt . . . precies of 't in *Lebak* lag.

En zonder *myn* groot talent -- dat wat te duur zou wezen

-----

\*) Zie de parabel van den granaat, op pag. 33.

~~~~~

voor de bekende firma, die zuinig is in 't betalen van inlandsch fabrikaat -- men had veel eenvoudiger te-recht kunnen komen, en goedkooper, ja *geheel* kosteloos! Laat ons zuiver redeneeren: wat begeert de Natie? Een certificaat dat ze daar-ginder goed en voordeelig huishoudt. Welnu, hiertoe behoeft geen letter op 't papier gezet te worden ; al de bewysstukken zyn in orde, en ik zal ze -- kosteloos! -- toonen aan *Europa*.

De zaak is heel eenvoudig. Wat bevolkingsstaten vóór en na 'n hongersnood! En de konklusie? Het verlangd certificaat? Wèl, dit kan ieder zelf opmaken uit de eenvoudige cyfers:

Daar waren in 't jaar zóóveel, zooveel menschen.

Daar waren, een jaar later, zóóveel menschen.

't Verschil is gestorven.

De gestorvenen zyn bezweken door den honger.

Ze hadden honger, omdat ze geen ryst hadden.

Ze hadden geen ryst, omdat zy voor de firma B.S. & Co. koffi, suiker en indigo moesten planten.

Die koffi, suiker en indigo is voordelig verkocht voor rekening van gezegde firma.

Ziehier hoe Multatuli 't zegt:

„Als men let op de ontzettende massa Javasche produkten, die in Nederland worden te-koop geveild, kan men zich overtuigen van het DOELTREFFENDE dezer staatkunde, al vindt men ze niet edel. Want, mocht iemand vragen, of de landbouwer zelf 'n be- looning geniet, evenredig met die uitkomst, dan moet ik hierop 'n ontkennend antwoord geven. De Regeering verplicht hem, op *zyn* grond aantekweken wat *háár* behaagt. Ze straft hem, als hy het aldus voortgebrachte verkoopt aan wie het ook zy, buiten *háár*. En *zyzelf* bepaalt den *prys*, dien ze hem daarvoor uitbetaalt. De kosten op den overvoer naar Europa, door bemiddeling van een bevoorrecht handelslichaam, zyn hoog . . . de aanmoedigingsgelden van de hoofden bezwaren daarenboven den inkoopsprys . . . en daar toch ten slotte de geheele handel winst afwerpen *moet*, kan deze

winst niet anders worden gevonden, dan door juist zóóveel uittebetalen aan den Javaan, dat hy niet sterve van honger, hetgeen de voortbrengende kracht der natie verminderen zou.

Ook aan de Europeesche beambten wordt 'n belooning uitbetaald in evenredigheid met de opbrengst.

Wèl wordt dus de arme Javaan voortgezweept door dubbel gezag . . . wèl wordt hy afgetrokken van z'n rystvelden . . . wèl is hongersnood vaak het gevolg van deze maatregelen . . . doch vroolyk wapperen, te *Batavia*, te *Semarang*, te *Soerabaja*, te *Pasoeroean*, te *Besoeki*, te *Probolingó*, te *Patjitan*, te *Tjilatjap*, de vlaggen aan boord der schepen, welke beladen worden met de oogsten die Nederland ryk maken.

Hongersnood? Op het ryke, vruchtbare Java, *hongersnood?* Ja, lezer, voor weinige jaren zyn geheele distrikten uitgestorven van honger! Moeders boden haar kinderen te-koop voor spyze! Moeders hebben hare kinderen gegeten . . .

Maar toen heeft zich het Moederland met die zaak bemoeid. In de raadzaalen der Volksvertegenwoordiging is men daarover ontevreden geweest, en de toenmalige Landvoogd heeft bevelen moeten geven, dat men de uitbreiding der dusgenaamde *Europesche-markt-produkten* voortaan niet weder zou voortzetten TOT HONGERSNOOD TOE . . .

Die lieve Vertegenwoordiging! NIET WEER TOT HONGERSNOOD TOE! Ik verzeker u dat er na dien tyd inderdaad eenige Javanen in 't leven zyn gebleven.

En andere certificaten! Sedert eenige jaren bemoeien zich velen met Indie. Die „velen" kunnen onderscheiden worden in twee hoofdsorten, de *Behouders* en de *Liberalen*. Behouders zyn de personen die gaarne zoo veel mogelyk voordeel trekken uit Indie. En liberaal noemt men de zoodanigen die gaarne uit Indie voordeel trekken . . . zoo veel mogelyk. Ziedaar 't verschil, dat zich oplost in treffende gelykheid. Maar deze overeenstemming openbaart zich nog duidelyker in de gelykluidendheid van de scheldwoorden, die ze elkaer naar 't hoofd werpen. Welnu, ze zyn beiden volkomen in hun recht. 't Is volkomen waar, wat de liberalen zeggen: *de behouders zuigen Indien uit* . . . maar even eerbiedwaardig is de oprechtheid waarmee de Behouders de eer van 't uitzuigen toekennen aan de Liberalen.

Deze wederzydse getuigenissen van goed gedrag had de firma

~~~~~

aan Europa kunnen voorleggen, en 't heele boek van dien fameuzen Mr. MONEY had achterwege kunnen blyven.

Het eenige verschil misschien ligt hierin, dat de Behouders goedkoope spoorwegen willen bouwen, en dat de Liberalen veel geld begeeren, om in-staat te wezen hun plaatsen te betalen op spoorwegen die met eigen geld betaald, en dus duurder zyn.

Maar dit is van ondergeschikt belang. Als ik 'n keuze doen *moest*, zou ik de zyde kiezen van 't Behoud, om deze redenen. Ten-eerste: 't een belet het ander niet. Men kan zeer goed spoorwegen bouwen van gestolen geld, en bovendien zorgen dat de gepensioneerde residenten tòch ryk zyn. Ten-andere: op goedkoop spoor kan ook *ik* meeryden, en dit zou 't geval niet wezen, wanneer de Liberalen hun zin hadden. Ik begryp dat de vry-arbeiders zeer dankbaar en tevreden zyn, maar wanneer de firma B. S. & C°. haar rails betalen moest uit eigen middelen, zou 't me weinig helpen dat de *Droogstoppels, Slymeringen, kontraktanten, industrieelen, planters*, of hoe ze allen heeten mogen, by-machte zyn gebruik te maken van 'n vervoermiddel, dat dan te duur zou wezen voor ieder ander, die *geen* fortuin had gemaakt in liberale koffi of tabak.

Ziedaar, waarom ik me voorlopig aansluit by de Behouders. Veel hecht ik er evenwel niet aan. 't Zyn byzaken. In de hoofdzak komt alles hierop neer, dat Indie op 'n zeer voordeelige wyze geëxploiteerd wordt, en dat MONEY onnoodige moeite deed.

Maar dit aansluiten by de party van Behoud, is van myn kant niet zóó hartelyk, dat ik kans hebben zou door haar ontvangen te worden met wat vriendschap. Integendeel. De Behouders obstineeren zich my aantezien voor liberaal, even als de liberalen 't omgekeerde. Hiervan heb ik veel verdriet, want nu word ik uitgescholden en belasterd door beide partyen, en dit is te veel. Ik had maar te kiezen, ge weet het. Nu ik niet gekozen heb. . .

Lieve hemel, zou er geen *derde* party te scheppen wezen? Een party, die eenvoudig de meening voorstond, dat men den Javaan

niet moet mishandelen? 't Is 'n excentriek idee, dit erken ik, doch zoodra er weer 'n plaats open komt in die Tweede-Kamer, zal ik dat toch eens beproeven. Maar, TINE, ik vrees dat ik niet slagen zal, omdat ik geen *systeem* heb, en geen *politieke beginselen*, zoo-als ze 't noemen wanneer iemand altyd stemt met dezelfde *party*, onverschillig of hy de *zaak* die behandeld wordt goed vindt of niet. Ook zie ik geen kans geleerdheid te plaatsen in m'n beroep op de kiezers. Toch zal ik m'n stuk maar terstond schryven, dan ben ik gereed zoodra 't noodig wezen zal. Maar ik hoop dat ze my *niet* kiezen, want, verbeeld u, dan zou ik al die redevoeringen moeten aanhooren over de *wyze waarop* de Javaan behoort te worden uitgezogen! En wanneer ik daarby meesmulde, zou de voorzitter my tot de orde roepen, en klagen over m'n tuchteloosheid! Ik zou me moeten aanstellen als-of ik luisterde naar 't spreken van den heer DUYMAER VAN TWIST, wanneer hy redeneert over „*Indische zaken*” en „*Vryen arbeid*.” Want dit doet hy soms. Is 't niet komiek? Die Tweede-Kamer zou my 'n ware pynkamer wezen. Maar *als* ze my kiezen, ga ik! Ge weet wat LUTHER zei? „Al waren er zooveel Gouverneurs-Generaal als dakpannen, enz.”

Zie-hier wat ik in zoo'n geval schryven zou:

BRIEF AAN DE KIEZERS VAN NEDERLAND.

Kiezers! Ik heb u iets te zeggen dat zeer eenvoudig is, en dat ge daarom wellicht niet terstond zult begrypen. Maar om 't u niet al te moeielyk te maken, zal ik de zaak die ik u wil voorstellen, behandelen van den oorsprong af. Ik beweer geenszins meer te weten dan gy. Verwacht dus niets nieuws.

In den regel bemoeit gy u weinig met de publieke belangen. Laat ons eens nagaan, of ge daaraan wèl doet.

Ge hebt behoefte aan orde, aan veiligheid. Ge betaalt vele personen om in uwen naam die orde te handhaven, en die veiligheid te verzekeren. Ik hoor u wel eens klagen over te hooge belastingen -- en ik vind dat gy gelyk hebt in die klachten -- maar aan den anderen kant waardeert ge niet genoeg het genot dat u ten-deel

~~~~~

valt door de zekerheid van personen en goederen. Alle mensche-lyke zaken zyn gebrekkig, en onder die zaken is er misschien geene die moeielyker te zuiveren is van gebreken, dan het bestuur eener maatschappy.

Het is evenwel, dunkt me, plicht te zorgen, dat dit bestuur *zooveel mogelyk* nadere tot de volmaaktheid.

In zóóverre is het jammer, dat u door vele samenloopende omstandigheden 'n Regeering is te-beurt gevallen, die *over het algemeen*, geenszins onderdoet voor de Regeering der meeste andere volken. Gy bezit een gepaste maat van vryheid. Geen dwingeland neemt u 't moeielyk verdiend, of gemakkelyk gewonnen, geld af. Men zet u niet in de gevangenis, zonder dat ge 't er naar gemaakt hebt. Men dwingt u niet tot goddieneu op 'n manier die u niet aanstaat. Men roept uw kinderen niet van hun werk, om ze noodelooze kunsten te leeren met 'n geweer. . .

Ja, de militiewet bestaat nog. Maar dit zal zoo niet blyven.

. . . hoe het zy, alles saamgenomen, hebt ge geen sterksprekende redenen tot ontevredenheid, en hierdoor zyt ge onverschillig geworden voor de openbare zaak.

Maar hebt gy u wel eens voorgesteld dat dit alles *anders* wezen kon? Wanneer uw verbeelding te-kort schiet in deze voorstelling, lees dan de geschiedenis na! En vèr behoeft ge niet te gaan. Ons eigen land heeft by herhaling te doen gehad met *slechte* Regeeringen.

Ik geloof niet alles wat men zegt van PHILIPS den tweede. Maar neem eens de helft voor waar aan . . . 'n derde . . . 'n kleiner gedeelte nog . . . en stel u de vraag voor, hoe 't u smaken zou, als we weder moesten geregeerd worden op 'n wyze als die welke hy zich veroorloofde.

Dit zoudt ge niet begeeren. Ik ook niet. En haasten wy ons daarby te voegen, dat er voor 't terugkeeren van zùlk wanbestuur geen gevaar is.

Wat stelde dien PHILIPS in-staat ons arm landje te teisteren

als hy deed? Macht! De mogelykheid om eigen *wil* te stellen *boven de wet*. Of wel: *verkeerdheden* in die wet. En ten-laatste, maar vooral: *gebrek aan wetten*.

Want . . . wat niet verboden is, wordt als geoorloofd beschouwd. Wanneer de Fransche koningen waren gebonden geweest door 'n bepaling: „*dat niemand mag worden onttrokken aan zyn natuurlyken rechter*,” zouden zy zich hebben moeten onthouden van 't genoeg, iemand die hun mishaagde naar de Bastille te zenden, alleen *omdat* hy hun mishaagde.

Nu geloof ik gaarne dat vele koningen, ook zonder zulke wetten zich zouden vermaken op andere wyze . . . maar ik vind het toch geruster en kalmer, dat men in zulke gevallen niet afhange van *smaak*.

Het *zyn de wetten* alzo die ons beschermen tegen 't misbruiken van het gezag dat men wel genoodzaakt is dezen en genen in handen te geven in 't algemeen belang.

Wie maken deze wetten? De Koning laat ze, in zyn naam, aan het volk voorstellen door z'n ministers. Keurt het volk de voorgestelde wet goed, dan gaat ze *dóór*, en wordt van kracht. Keurt het volk de wet *niet* goed, dan maken de ministers een nieuwe wet . . . of gaan naar de baden.

Het spreekt vanzelf dat zoo'n inrichting geheel ontbrak in den tyd van PHILIPS. Wanneer hy aan het volk gevraagd had, of 't genoeg nam in al dat moorden en branden, in die geloofsvervolging, in 't betalen van de vele *zóó*veelste penningen -- ja, *dát* vooral! -- dan had het volk „*neen*” gezegd, en de hertog van ALVA ware naar de baden gegaan, tot groot relief van de 30,000 menschen die hy nu heeft laten ombrengen in weinig jaren tyds. 't Was te veel, waarachtig!

Wetten kunnen dus nuttig zyn. Maar opdat ze 't niet alleen *kunnen*, maar inderdaad *zyn*, behooren die wetten *goed* te wezen.

Het beoordeelen van de voorgestelde wetten is dus van groot gewicht, en 'n volk dat zich daarmee weinig of niet bemoeit handelt verkeerd en tegen z'n eigen belang.

~~~~~

Eigenlyk moet het verdrietig wezen voor 'n koning, die gedurig vraagt: „vindt gy lieden die wet goed?" als hy telkens bemerkt dat het volk zelf, *in wiens belang die vraag geschiedt*, niet eens de moeite neemt zich met die zaken intelaten, en door verregaande onverschilligheid toont onmondig te wezen.

Als de konklusie niet al te streng klonk, zou ik byna zeggen: zulk 'n volk verdiende dat ALVA terugkeerde van de baden.

Die onverschilligheid blykt evenwel gedurig uit de wyze waarop gy lieden u van uwen plicht kwyt, by de verkiezing der personen die u tot het beoordeelen der voorgestelde wetten vertegenwoordigen . . . of, beter gezegd, in de wyze waarop gy u van dien plicht *niet* kwyt.

't Is reeds te betreuren dat men spreken moet van *plicht*, waar 't geldt: *de uitoefening van een recht*.

Indien ge waart overgeleverd aan een despoot die eigen wil voor recht liet gaan, zonder den wil des volks eenig aandeel te geven in de beschikking over de algemeene zaak, zoudt ge luid roepen om verlossing. Ge zoudt dien despoot vloeken, te wapen loopen, stryden . . . en over eeuwen had 'n nieuw nageslacht nieuwe dapperheden te bezingen van nieuwe voorvaderen.

Maar nu gy niet tot weerstand wordt gedrongen door gewelddenary, houdt ge u geheel buiten de zaken, als-of die u niet aangingen. Dit is niet goed, Kiezers! M'n bedoeling is thans u opmerkzaam te maken op eenige verkeerdheden die eerlang zeer nadeelig op uw belangen zullen werken, en u optewekken tot de meening dat men onvoorzichtig doet, het oordeel over die belangen op den duur overtelaten aan anderen, zonder -- of zonder voldoende -- kontrole.

Het lydt geen twyfel dat de welvaart van Nederland voor 'n zeer groot gedeelte afhankelyk is van de voordeelen die wy genieten uit Indie. Zeer onlangs hebt gy in cyfers kunnen nalezen hoeveel ge naar die gewesten *uitvoert*, en vooral hoeveel geldswaarde die bezittingen produceeren, en op uwe markt *aanvoeren*. *)

-----
*) *Wys my de plaats, enz.*

En nog zyn deze cyfers 't voornaamste niet. De minder rechtstreeksche maar even zekere voordeelen, die Indie aan Nederland verschaft, bedragen oneindig meer. Staat my toe dit als bekend te vooronderstellen. Het is zoo vaak betoogd -- en nooit weersproken! -- dat het me inderdaad verdrieten zou, langer stil te staan by iets dat ieder weet.

Maar erkent dan ook dat het *verlies* van die voordeelen zeer *noodlottig zou werken op uwe welvaart*.

Erkent dan ook dat het *van hoog belang is de Oost-Indische bezittingen zóó te besturen, dat de kans van dat verliezen gering zy*.

Erkent alzoo dat ge *onverstandig doet . . . dat gy handelt tegen uw eigen belangen*, door zoo lauw te zyn omtrent de wyze waarop die gewesten worden bestuurd.

Een groot gedeelte van uwe welvaart hebt ge te danken aan den arbeid van den Javaan. Zonder dien arbeid immers, geen koffi, geen suiker, geen reederyen met alles wat daarmee in-verband staat. Stelt u eens voor -- iets onmogelyks natuurlyk -- 'n onzinnig minister trachtte 'n wet te doen aannemen, die de strekking had de Javanen te behandelen, zooals uw voorvaderen werden behandeld door ALVA. Het gevolg zou wezen dat die Javanen -- niet zoo spoedig, wel-is-waar, omdat ze zeer geduldig zyn, maar in 't eind zéker toch -- zouden opstaan, en het Nederlandsch gezag afschudden. En hiertoe zouden zy geen tachtig jaren behoeven, want ze zyn oneindig sterker in verhouding tot u, dan uw voorouders waren tegen-over Spanje. Bovendien zouden zy hulp ontvangen van buiten, daar er volken en regeeringen zyn, die nayver voelen op uwe welvaart. En nog meer redenen bestaan er, die 't van belang maken dat de Javaan u genegen zy, of althans niet volstrekt *vyandig* gezind. Het Europeesch evenwicht zal eenmaal verbroken worden . . . neen, het zal *meermalen* verbroken worden, zoo-als alle evenwichten. De taak der staatslieden is juist hierom zoo zwaar, wyl de Natuur -- dat is: *alles!* -- voortdurend in beweging is. Stilstand is onmogelyk. Het embleem der geheele schepping is 'n *baskule* . . . en de politiek maakt hierop geen uitzondering! Wat men evenwicht noemt, is eigenlyk het

~~~~~

streven naar evenwicht . . . de gelykheid van de som der beweging aan beide zyden van het midden der balans. . . het sidderen van den wyzer in 't „huisje." Eénmaal slaat een der beide schalen neer.

Wie nu 't oog slaat op het gewapend paralelisme van de beide hoofdmogendheden in *Europa*, zal inzien dat ook hier eenmaal -- misschien *weldra* -- een der beide schalen zal nederslaan.

Er *moet* oorlog komen tusschen *Frankryk* en *Engeland!* En wie er aan twyfelt, lette slechts op al de moeite die men zich van weerszyden getroost, *om te beletten dat er oorlog kome.* Van beide kanten voelt men zich gedurig genoopt de hand uittestrekken om de schaal te stutten. Dit zou niet noodig wezen als het evenwicht *natuurlyk* ware, in stede van *kunstmatig* en *gekunsteld.* De natuur is sterker dan de kunst, sterker dan *gekunsteldheid* vooral.

En 't onmiddellyk gevolg eener vredebreuk? Ik zal 't u zeggen, zonder te meenen alweer, dat ik u iets nieuws zeg.

Weet ge waar *Engeland* ligt, naar het oordeel van den eersten NAPOLEON?

ENGELAND LIGT IN INDIE.

En dat ook het hedendaagsche Frankryk met die geografische kettery behept is, blykt uit de „*verkenningen*" die het doet op de -- in *dien* zin: *Engelsche* -- kusten, door gedurig expeditien te zenden naar *China*, *Cochin* en *Madagaskar.* Door de gezantschappen naar het verre Oosten. Door 't uitlokken van tegenbezoeken. . . zie de *Siamsche* ambassade.

Maar het zyn niet alleen *verkenningen.* Reeds voorlang zyn de handen aan 't *werk* geslagen.

De doorgraving der landengte van *Suez* is voor den *handel* en de *scheepvaart* of voordeelig of nadeelig. Deze doorgraving geschiedt onder *Franschen* invloed. Indien ze *nadeelig* ware, zou zy *niemand* baten . . . en in geval van *voordeel* en *nut*, zou dat reuzenwerk slechts voordeelig zyn *voor de eigenaars van Indie*, d.i. voor *Engeland* hoofdzakelyk, en voor *Nederland* in de tweede

plaats. Voorts zou dat voordeel -- in mindere mate, maar eenigszins altoos -- genoten worden door den handel van de *noordelyke* havens *Hamburg* en *Bremen*, enz. Maar *niet* of althans zeer weinig, zou die doorgraving baten aan *Frankryk*, een land dat juist het minst met *Indie* in aanraking is.

Toch geschiedt die doorgraving onder *Franschen* invloed!

En omgekeerd, *Engeland* -- de Staat die juist by dezen nieuwen handelsweg het grootste belang hebben zou -- *verzet zich krachtig* tegen die doorgraving. Het beweert dat de kosten te hoog zyn om door tollen te kunnen worden gedekt. Het laat door z'n bekwaamste ingenieurs bewyzen, of . . . betoogen, dat de heele zaak onmogelyk is -- eilieve, waartoe dan het verzet? -- dat, al slaagt men in 't volbrengen van de voorgestelde taak, evenwel het onderhoud te veel bezwaren opleveren zal . . . dat men gedurig zal te stryden hebben tegen verzanding. De Engelsche ekonomisten berekenen dat op 'n lading die uit *Indie* naar *Europa* wordt overgevoerd *om de Kaap de Goede Hoop*, de rentekosten van tydverlies, verhoogd met het verschil der premien van verzekering tegen zeegevaar, *minder* bedragen dan 't evenredig aandeel dat zoodanige lading, langs den *nieuwen* weg vervoerd wordende, zou te dragen hebben in de monsterachtige uitgaven voor 't graven en onderhouden van het Egyptisch kanaal.

Dit alles leidt nu tot de volgende vreemde konkluzien:

FRANKRYK *besteedt geld en invloed*, 'n *werk tot-stand te brengen dat òf onnut is, òf voordeel zal geven* aan z'n MEDEDINGER.

ENGELAND *spant zich in, om te voorkomen dat er FRANSCHER kapitalen verloren gaan in 't bevorderen van ENGELSCHER welvaart*.

Had ik niet recht te zeggen dat die konkluzien vreemd zyn?

Het getal schepen dat uit de middellandsche zee op *Indie* vaart, is niet noemenswaardig in vergelyking der koopvaardyvloot die thuis behoort in de meer noordelyke havens van *Europa*. . .

Nog eens: *Frankryk* brengt vriendschapsoffers aan *Engeland*,

~~~~~  
en *Engeland* werkt met ongehoorde edelmoedigheid deze belanglooze hulp *tegen* . . .

Dit zou 'n *combat de générosité* zyn, 't geen zooveel zeggen wil als: de geheele zaak is ongerymd en onmogelyk!

Hoe dån? Ik zeide dat Frankryk de kusten peilde van het *Engeland dat in Indie ligt* . . . dat het reeds handen aan 't *werk* sloeg. . .

Welnu, de doorgraving der landengte van Suez, nadeelig voor *Frankryk* uit 'n oogpunt van HANDEL, is hierom van belang voor dit land, wyl ze UIT EEN STRATEGISCH OOGPUNT, *Indie verbindt* met *Brest* en *Toulon*, wyl ze vergelykender-wys *Indie verwydert* van *Southampton* en *Portsmouth*.

Ik hoop, kiezers, dat dit u niet te eenvoudig zal schynen, maar, 't is me onmogelyk u in deze zaak te onthalen op de minste ingewikkeldheid.

In *Indie* zal eenmaal de stryd gevoerd worden om de wereldheerschappy. Het kanaal van Suez is de loopgraaf by 'n beleg . . . geen trekvaart tot het vervoeren van koopwaren. Wèl is dit het doel *later!* Als de heirbaan heeft uitgediend, kan ze strekken tot gemak van de reizigers . . . die alsdan hun *home* zullen hebben te *Marseille*, te *Genua*, te *Livorno*, te *Venetie*, te *Alexandrie* . . . want *Italie* en *Egypte* zyn in 't program begrepen, zooals billyk is.

Nieuws? Volstrekt niet! De verandering waarop we ons moeten voorbereiden, is terugkeer tot 'n vroeger toestand, die natuurlyker was dan de tegenwoordige. Wanneer men het oog vestigt op de wereldkaart, is 't inderdaad ónnatuurlyk dat de Indische produkten, voor 't grootste gedeelte, om centraal Europa te bereiken, hun weg nemen over *Londen*, *Hamburg* of *Amsterdam*. Men zou onrechtvaardig handelen, iemand euvel te duiden dat hy de havens der *Middellandsche zee* voorstelde als genegen en geschikt om terug te keeren tot den toestand dien zy vroeger innamen, en waaruit ze niet dan door zeer buitengewone omstandigheden, verdrongen zyn. Maar men vindt dikwyls vreemd wat natuurlyk

is, en we zouden de eenvoudige waarheid met minder inspanning vatten, wanneer we niet van jongs af te veel inspanning ten-koste legden aan 't leeren, betoogen, over-eenbrengen en vasthouden van dingen die *niet* waar zyn.

Zoodra nu 't evenwicht wordt verbroken, en de stryd alsdan gevoerd zal worden op Indisch terrein, kunnen onze bezittingen niet gespaard blyven. Geen der beide krygvoerende partyen zal de ryke hulpbronnen versmaden, die *Insulinde* aanbiedt. Dáár zyn goede oorlogshavens. Dáár is plaats en geschiktheid voor magazynen en hospitalen. Dáár zyn te verkrygen alle levensbehoeften voor legers en vloten. Dáár kan men werven aanleggen tot bouwen en herstellen. Dáár kan men reeden, uitrusten, ademhalen. Dáár kan men fabrieken oprichten van ammunitie. Dáár zyn hulptroepen . . . *dáár* is ALLES!

Het is in 't belang van beide partyen, om òf *Insulinde* te nemen voor zichzelf, òf -- wat precies hetzelfde is -- door bezetting het te beschermen tegen de andere party. Dit laatste is meer gebeurd. En dat we in 1816 *Java* van de Engelschen hebben teruggekregen, is te danken aan 'n misverstand, onmogelyk voortaan door 't boek van MONEY. Vroeger meende men dat *Java* 'n lastpost was, en thans weet ieder wat daar te halen is.

Men droome nu niet van *neutraliteit*. Neutraliteit is 'n woord, niets dan 'n woord, dat alleen kracht heeft zoolang de sterken voordeel zien in de werkeloosheid der zwakken. „Neutraliteit!“ is de onverstane kreet van iemand die onder den voet is geraakt in 'n gedrang. Het beroep op neutraliteit doet denken aan 'n *pré aux clerics* die zich beklagen zou, gebruikt te worden als vechttrein. Neutraliteit van kleine staten houdt op, zoodra de grootere -- of één van de grootere -- behoefte voelen aan 't tegendeel.

Èn *Frankryk* èn *Engeland* zullen eerlang INSULINDE *noodig* hebben! 't Zal de vraag niet wezen, *wie* trachten zal het te nemen. De vraag voor *Nederland* is: *of 't goed is het te laten nemen, door wien ook?*

Ik vertrouw dat ge volmondig *neen* zegt op deze vraag.

~~~~~  
Nederlandsch-Indie zal dus *verdedigd* moeten worden.

Maar die verdediging zal zeer *zwaar* vallen, ja *onmogelyk* wezen, wanneer de *inlandsche* bevolking *gemeene zaak* maakt met de aanvallers. . . of met de ongeroepen *beschermers*, wat compleet hetzelfde is.

En 't behouden van de Indische bezittingen zal *gemakkelyk* wezen, als die bevolking ons *steunt*.

Van de stemming der bevolking hangt derhalve *zeer veel* af.

Deze stemming is 'n natuurlyk gevolg van de *wyze waarop ze geregeerd wordt*.

De wyze van bestuur berust op wetten die te 's Hage door den Koning, na overleg met het volk worden vastgesteld.

Gebrek aan belangstelling in die wetten, is alzoo gebrek aan belangstelling in 't bezit van *Indie* . . . gebrek aan belangstelling in *uw eigen welvaart*.

Hoe is deze belangstelling te toonen? Door het acht geven op de wyze hoe *Indie* geregeerd wordt, en op de keuze der personen die gy naar den Haag afvaardigt om in uwen naam de wetten te onderzoeken die 's Konings ministers voorstellen.

Ik vind dit alles zeer eenvoudig, kiezers! En duidt me niet ten kwade dat ik u dingen vertel, die vanzelf spreken. Ik heb meermalen opgemerkt. . .

O, beste TINE, dat is niet uittehouden! Verbeeld u dat het huis waarin ik woon, geschilderd wordt. Boven m'n kamer -- ik ben gaan kyken -- legt men uitgehaakte vensterramen en deuren op den grond, en daarby liggen geknielde mannen die zich vermaken met scherpe driehoekige yzers de verf van die deuren en vensters aftekrabben. Dit noemen ze *schilderen*. Ze krabben my dol. Ik moet nu dien brief aan de kiezers afbreken. Ik zou anders vreezen daarin dingen te zeggen, die in klank rymen op de driehoekige tonen boven m'n hoofd.

't Is eigenlyk verdrietig, dat 'n genie als ik zoo afhangt van allerlei kleinigheden. Ja, dit is heel verdrietig! 't Is misschien 'n vreemd denkbeeld, maar toch vraag ik dikwyls hoe CHRISTUS zich zou gedragen hebben by zinkings of kramp? Hoe, als hy wissels te betalen had gehad, zonder 't noodige daartoe? En, als hy gelukkig getrouwd was? -- 'n doodsteek voor 't genie . . . ik leef nog, helaas! -- En, als hy z'n voet verstuikt had? En, als 't was begonnen te regenen in 't midden van z'n bergrede? En -- natuurlyk! -- als men óm hem, naast hem, onder hem, had getimmerd, of met yzeren driehoeken *geschilderd* . . . lieve hemel, daar beginnen ze weer! Ik ga uit.

Neen, dit nog. Ik heb u, geloof ik, reeds geschreven dat ik allerlei malle brieven kryg over dingen die ik niet begryp. Dit houdt nog altyd aan. 't Is of ze 't er op aanleggen me razend te maken. Zou 't 'n komplot wezen in konniventie met die schilders? En ook 's nachts heb ik geen rust. In m'n slaap word ik geplaagd door bespottelyke droomen. Meestal zit ik in de war met 'n meisjes-historie. M'n beminde -- ja, ja, er is 'n beminde in 't spel! - plaagt en sart my met 'n haarlok die ik grypen wil, maar nooit vat. Dan vliegt ze heen, en ik voel iets leegs, iets hols. . . 't is me of ik iets verloren heb, dat ik terugvinden moet en wil, maar niet machtig worden kan. Ge weet hoe droomen zyn. Als ik dan wakker word, heb ik pyn in 't hart. Morgen zal ik u verder vertellen wat ik schryven wil aan de kiezers. . .

Ja, ja, die CHRISTUS zou schooner zyn, als hy *mensch* was. De verzinners hebben *te veel* verzonnen, en gingen het doel voorby. CHRISTUS is 'n schildery zonder schaduw. 't Licht *schynt* niet, door gebrek aan bruin. JOB is veel schooner: JOB was *mensch!* Hy voelde en leed als *mensch*. JOB werd beproefd als *mensch*. . .

O, die *verzoeking* van CHRISTUS door den duivel beduidt niets. De duivel biedt te weinig. Met zóó'n bod kwam hy niet eens klaar by my die zoo vol gebreken ben, en niets weet van 'n hemel! *De koninkryken dezer wereld?* Wat is dat voor iemand die oneindig grooter erfdeel te wachten heeft? Men koopt geen ROTH-SCHILD met 'n paar penningen om. Neen, neen, dat 's 'n onhandige vertelling. Ik wou toch graag weten of we onsterfelyk zyn? Van-

tyd tot-tyd, denk ik het wel, omdat ik hier zooveel verdriet heb.
Maar. . . hoe dan al die anderen die minder verdriet hebben?

O, die schilders! . . .

Daar kryg ik waarachtig weer 'n brief dien ik niet begryp --
ditmaal van 'n uitgever -- lees zelf. Is 't niet om dol te wor-
den? 't Is 'n komplot! Ik weet waarachtig niet wat ze bedoelen
met hun geschryf! *Ik minnebrieven? Zyn ze gek?*

't Hoofd loopt me om! Is dat 'n leven? Ja, ja, we zyn zeker
onsterfelyk! Ik ga uit. Zeg me of gy iets begrypt van die Kap-
pelluî, en van dien uitgever met z'n minnebrieven. . . en van de
onsterfelykheid? Ja, dat vooral!

Vaarwel, myn TINE!

~~~~~

VAN EEN UITGEVER.

Mynheer! Een fatsoenlyk uitgever houdt zyn woord. Ik heb
„*minnebrieven*” geannonceerd . . . het publiek heeft recht op „*min-
nebrieven*” Ik was met u over-eengekomen dat gy „*minnebrieven*”
zoudt schryven, en verwacht „*minnebrieven*.” Het regent bestel-
lingen op de aangekondigde „*minnebrieven*.” Ik verwacht dus kopy
uwer „*minnebrieven*,” en 't zou me leed doen als ik u gerech-
telyk moest dwingen tot het leveren der door u aan my, en door
my aan 't publiek toegezegde: „MINNEBRIEVEN.”

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

Om godswil, FANCY, waar zyt ge? Laat ge ons alleen?

~~~~~

AAN TINE.

Lieve TINE! Ik heb geen plaats om 't hoofd neerteleggen! Ja, ik logeer nog, maar hoe! Nu schoonmaken ze ook, in de meening zeker dat ze iets schoon maken. 't Is me onmogelyk aan u te schryven. . . men vylt, boort, krabt, hamert, schraapt, schuift, schuurt, schaaft, schroeft . . . o god, ik heb zooveel te doen, en kan *niets* doen! Vertrekken kan ik ook niet. Waar zou ik heen? Overal zal men me geld vragen! O die CHRISTUS! Heeft hy dat ondervonden . . . hy met z'n lelien! Had zoo'n lelie vrouw en kinderen? Was er nauwte die ze belette te bloeien. . . die 't haar onmogelyk maakte lelie te zyn?

En de laster gaat ook maar al voort. Doch dit zyn byzaken. Als dat geschoonmaak maar voorby was! Ik hoor dagelyks dat ik 'n schelm ben, 'n laaghartige, 'n dief, 'n afzetter. . . zóó antwoordt *Publiek* op MULTATULI's boek over de veilingen!

Maar dit zou niets zyn -- ik verwachtte niet anders -- als ik maar 'n plekje kon vinden om rustig aan u te schryven. Op laster had ik gerekend, maar niet op schoonmaken en schilderen.

M'n vriend de boekenman biedt my z'n bibliotheekkamer aan. Maar dit gaat niet. Dan moet ik me aankleeden om *uittegaan*, voor ik kan beginnen te schryven. Op straat zie ik allerlei dingen die *unschön* zyn. Dat bederft m'n indrukken. En bovendien, al myd ik de slachterswinkels, of de menschen die „zaken" doen, al ontmoet ik geen gepensionneerd resident, geen welvarend kontraktant met principes *nà* fortuin, al stuit ik nergens op de dikbuikige tevredenheid der braven die coupons knippen van de schuldbrieven hunner deugd . . . al werd ik niet bespat door de modder van allerlei roode en gele rytuigen -- 't is heel moeielyk, TINE, *alles* te ontwyken! -- dan nog kan ik niet uitgaan om te schryven in die boekekamer.

Ik heb, om te schryven, *négligé* noodig, zoo-als BUFFON z'n lubben van echte kant. Hy wist zeer goed wat hy zei, met dat: „*le style c'est tout l'homme.*” Zyn styl is *gekleed* . . . de myne

-----
*) Zóó heeft BUFFON gezegd, en niet: „*le style c'est l'homme*”. Er is verschil.

~~~~~

houdt van *sarong* en *kabaai* *), of beter nog, myn styl draagt het matrozehemd van GARIBALDI . . . ik hoor dat men aanslagen doet op z'n leven . . . dit is natuurlijk! Menschen die zwarte rokken dragen, kunnen geen rood hemd zien, zonder boos te worden, als kalkoenen.

De meening van BUFFON is zeer juist. Daarom ook is *styl* zeldzaam, wyl er zoo weinig *menschen* zyn.

Let maar eens op . . . wat klinkklank, wat meer of min afgeronde zinsneden, behoorlyk of onbehoorlyk afgedeeld door kommaas en kommapunten, hier-en-daar 'n nieuwe regel . . . waarachtig, als men er niet goed op let, zou men inderdaad van-tyd tot-tyd meenen dat er iets *in* zat. Maar zoodra men nauwkeurig acht geeft, blykt er dat alles neerkomt op wat *school*. *Ziel* ontbreekt. . . precies als 't *karakter* dat men te-vergeefs zoekt in de handschriften van al de meisjes die schryven leerden op 'tzelfde instituut. De meisjes schryven de *Jufvrouw* na, en dit doen ook de *menschen* met hun styl. Ze schryven de *Jufvrouw* na!

Ieder wil dat ik *schryven* zal. . . voor *Publiek* nog-al! Welnu, er zyn vele redenen die me hiervan terughouden, maar al ware er alleen deze, my dunkt ze moest voldoende wezen:

Schryven is afdruk nemen van de ziel.

Als Publiek ziel heeft, laat hemzelf schryven.

Heeft hy geen ziel, dan begrypt hy ook myn geschryf niet. . . punctum!

Maar er bestaat nog 'n reden die my de bibliotheek van m'n vriend doet schuwen als de pest. Ik ben inderdaad hoogmoedig en verwaand, en -- ik verzeker u dit ernstig -- *het hoofd-ingredient van schryven of spreken is verwaandheid*. Welnu, als ik veel boeken om my heen zie, laat ik me verlokken daarin het oog te slaan. Ik lees voort, vind gedurig iets dat ik niet wist. . . word, vruchteloos tegenstrevend, overtuigd van onkunde, en weg

-----
*) Slaapkamerkostuum in Indie.

is de verwaandheid die ik noodig heb om te schryven! Neem dit niet op als een sarkasme, als ironie, als scherts, als voorgewende nederigheid. Ik geef 't u als *eenvoudig waar*, en ik ben zoo vry de menschen die voorwenden 'n andere indruk te ondergaan, voor verwaander te houden dan myzelf.

Ik denk altyd, wanneer ik iemand als spreker of schryver zie optreden: zou die man -- 't spreekt vanzelf dat het altyd 'n *man* is -- zou die man nu inderdaad gelooven dat hy wat te zeggen heeft? Maar nooit doe ik deze vraag overluid, omdat ieder boos wordt, als men informeert naar z'n hoogmoed. Wanneer de menschen konden gebracht worden tot de erkentenis hunner verwaandheid, ware er veel gewonnen, want dan zouden ook de andere fouten blootliggen. Maar dit schynt zwaar te vallen. Altyd zyn er gaten in den mantel van DIOGENES. Ge weet dat ik beter vind den heelen mantel af te werpen. „*Die man is hoogmoedig*” beduidt eigenlyk: „*Die man neemt de moeite niet, z'n hoogmoed te verbergen als wy!*” Dat is, nòg eens overgezet: „*hy loopt in z'n hemdsmouwen!*”

Wel zeker. . . als 't warm is! Of als men iets te doen heeft, waarby 't opperkleed hindert, zoo als by my dikwyls voorkomt. Ik heb geen tyd om nederig te schynen.

Dat wegstoppen van aandoeningen is my te lastig op-den-duur. Ik heb meely met de menschen die hun geheel leven door, souffreeren aan de nooit erkende obstructie van eigenwaan. 't Is om te bersten!

Ook zou ik vreezen onoprecht te worden in geheel omgekeerden zin. Wie zegt me of ik niet door dat kunstmatig en nooit gelukkig wegwingen myner deugd, wat ondeugd zou verbergen met-een? Laat ons maar altyd zeggen wat wy meenen wàr te zyn, en 't opgeven voor beter. 't Is *eenvoudig* alweer, zoo als ge ziet.

Bovendien, er steekt veel hoogmoed in dat geklaag over hoogmoed. 't Is *dépit* over al de verloren moeite die men zich getroost om 'n doel te bereiken, dat zonder schade wordt verwaarloosd door 'n ander.

CHRISTUS verbergde zyn hoogmoed *niet*. Hy verwaardigde zich *niet*, iets wegstoppen. „*Ik ben de weg, de waarheid en het leven, wie my gezien heeft, heeft den vader gezien!*” Als hy dit *meende*, had hy gelyk het te *zeggen*. 't Stond aan 'n ander, hem tegen te spreken, en des-verkiezende te betoogen dat hy trekvaart, leugen, en dood was. Maar wat ik minder schoon vind in JEZUS, is dat hy niet met dezelfde rondheid zei wat er aan hem ontbrak. Ik erken echter dat er meer moed noodig is om *goed* te spreken van zichzelf, dan *kwaad*, en daar CHRISTUS het eerste durfde, zou hy ook moed hebben gehad tot het laatste . . . als 't te-pas gekomen ware. Misschien dacht hy dat de Farizeen 't wel voor hem zouden doen, en daarin dacht hy juist. Dat is nòg zoo.

Moed om hoogmoedig te wezen? Welzeker!

-- Wie durft die bres bestormen? roept de bevelhebber.

-- *Ik!* zegt 'n *hoogmoedige*, die zich schynt te houden voor den braafsten man van 't regiment. . .

Maar toen hy „*Ik!*” riep, wist hy dat er zou geantwoord worden:

-- *Ga dan, en bestorm de bres!*

En hy *gaat!* Want ik spreek niet van wie „*Ik!*” roepen, en *niet* gaan. Dit zou gehuichelde hoogmoed wezen, en ik trek alleen party voor de *ware*. Och, TINE, al die dingen zyn heel eenvoudig. Ieder weet ze, maar wy denken er niet aan, omdat we te veel zyn opgevoed en begodsdienst. Om wys te worden, heeft men niet veel te leeren, er moet maar een-en-ander worden *afgeleerd*. Het uitroeien van één vooroordeel is meer waard dan 't bedenken van tien nieuwe stelsels.

VOLTAIRE -- met wien ik niet alles eens ben, dat weet ge --

VOLTAIRE is 'n prul in de oogen van *Kantianen, Hegelianen, Spinozisten, Cartezianen* en *Leibnitsers* . . . Waarom? Omdat hy niets heeft gezegd wat niet ieder kan begrypen, en omdat hy geen *stelsel* heeft saamgeknoeid . . . wat hy toch met zyn vernuft heel goed had *kunnen* doen. Hy toont aan: *wat niet waar is*, en dat willen de menschen niet, tenzy men hun iets anders in de plaats vertelle, wat evenmin waar hoeft te wezen. Men hongert naar leugen.

Zoodra ik 'n slecht mensch word, ga ik aan 't systeemmaken.
Ik zie er best kans toe. . . ze komen er goed af! Ik wacht 'n
standbeeld, met 'n opschrift. . . ja zoo:

STA VIATOR.
DIT VERBEELDT
DE MAN
DIE
BETER HAD KUNNEN LIEGEN
DAN IEDER ANDER, ALS
HY GEWILD
HAD.

Maar, TINE, om dan konsekwent te zyn, moet men veel an-
dere standbeelden omvèrhalen.

Ik ben in 'n andere kamer gevlucht, waarboven slechts ge-
mangeld wordt: g. . . . .! Ik heb 'n kolonel van de marine ge-
kend, die 'n premie uitloofde voor 'n nieuwen vloek! O, ik be-
gryp dien kolonel! Daar kryg ik weer brieven . . . lees zelf, en
oordeel . . . Wat willen ze toch?

Ieder biedt me allerlei dingen aan, die ik niet noodig heb,
maar niemand schynt te willen deelnemen in den moeielyken stryd
dien ik voer. 't Is zonderling!

~~~~~

VAN EEN MEISJE.

Dierbare broeder in CHRISTUS! Ja, ge zyt my dierbaar, al sluit
ge uw oor. . . . . *)

~~~~~

VAN EEN ANDER MEISJE. †)

~~~~~

-----
*) 't Vervolg door den uitgever gesupprimeerd.

†) Gesupprimeerd, als nog 'n twintigtal andere brieven, waarin zorg
voor ziel en zaligheid van den gejaagden dwaas 'n hoofdrol spelen,
mais le moindre grain de mil. . . etc.

~~~~~

VAN EEN DOMINE.

Broeder! Uit innig gevoel des harten, voel ik my gedrongen, u te verzoeken, my toetestaan, persoonlijk kennis met u te maken. Ik ben van plan, morgen, na de preek, terstond naar Amsterdam te gaan, en by u myn bef en broek te komen afleggen, om met u te spreken over 't geloof. Ge zyt op 'n goeden weg. Ge zyt een te goed mensch, om niet te gelooven als ik. Lees maar na. . . *)

~~~~~

VAN EEN ANDEREN DOMINE. †)

~~~~~

AAN TINE.

Ik ben vermoeid, lieve! Wees niet boos dat ik zoo weinig schryf. Ik kan u niets zenden. Tracht maar voltehouden. 't Zal niet altyd zoo blyven. Maar vermoeid ben ik, dit is waar.

Verbeeld u . . . ze hebben zich in het hoofd gezet dat ik 'n *schryver* ben, en dat ik moet schryven *voor den kost!* Ze verwarren my met dien MULTATULI. *Schryven voor den kost!* 't Doet my denken aan DON JUAN, die zóó'n plezier vond in het praten van dien armen Mr. DIMANCHE, dat hy verzuimde te antwoorden op diens verzoek om betaling van de rekening.

Ik heb geen MOLIERE meer. . . ach TINE. . . onze *boeken!* Weet ge nog wel dat we eens boeken hadden, en 'n huis? En dat we menschen binnenriepen die er *geen* hadden? 't Is toch zonderling. . . nog dikwyls vraag ik myself: hoe komt het toch dat we geen huis hebben? 't Is heel dom . . . ik lyk kleine MAX wel, met z'n gekke vragen. Ik heb moeite om niet afgangstig te zyn, als ik

-----

*) Een legio bybelteksten. . . gesupprimeerd!

†) Gesupprimeerd!

denk aan zoo velen die wonen kunnen. En meestal . . . maar ik zal u liever wat vertellen van DON JUAN. 't Is heel goed dat ik geen MOLIERE meer heb. Dan zou ik misschien naschryven, dit dit verveelt me zoo.

DON JUAN is dik en vet als betaamt. Maar DIMANCHE is mager.

-- M'n huisgezin is in nood, o edele DON JUAN! Ge weet wat ik voor u gedaan heb . . .

-- Goed gesproken, lieve DIMANCHE, ga zitten!

-- Ik dank u voor 't zitten, heer JAN . . . ik wenschte dat ge deze rekening . . .

-- Uw rekening is verrukkelyk. Ga voort! Mag ik u 'n snuifje aanbieden?

-- Ik dank u voor 't snuiven, DON JUAN . . . maar zie deze rekening, en . . .

-- Weet ge wel dat ge een goede hand schryft, o univerzeele DIMANCHE! Ik benoem u tot myn secretaris . . . dan kunt ge schryven voor my!

-- Ik dank u voor 't schryven, heer RIDDER, doch m'n gezin lydt gebrek . . . en om uwentwil zouden wy . . .

--*Gebrek? . . . Lyden? . . . Gebreklyden? . . .* O heerlyk schoon verbond van diep gevoelde klanken! Ik zeg . . . ik gloei . . . ik wil . . . ik weet zelf niet wat ik wil, maar 't doet er niet toe . . . de uitdrukking is prachtig! Doe my 't genoeg, en zeg dat nog eens . . .

-- Wy lyden gebrek, o heer . . .

-- Goddelyk! Wat 'n leven . . . wat 'n gloed . . . wat 'n vuur!

Ik verhef u tot m'n lyfdichter. Ga voort, welsprekende DIMANCHE!

-- Ik dank u voor 't dichten, heer GRANDE . . . ik meende dat gy . . . om godswil, bedenk dat wy sterven . . . en bovendien, ik heb schulden . . . ik kan niet betalen . . . en nu zegt men dat *ik* oneerlyk ben . . . terwyl gy . . . bedenk heer RIDDER, JAN, JUAN, GRANDE . . . hoe moet ik u aanspreken om verstaan te worden? DON JUAN . . . o, god . . . wy sterven, en men zegt dat ik . . .

-- *Sterven?* Verheven denkbeeld! Maar 't is onjuist . . . vriend DIMANCHE! Ge laat u door geestdrift vervoeren tot onnauwkeurigheid. *Sterven?* Gy met uw talent van voordracht? *Sterven?* Gy . . . met zoo'n schrift? Onmogelyk, DIMANCHE! Zie hier! Ik, DON JUAN ik schenk u . . .neem aan. . .wees niet beschaamd. . .

~~~~~  
ik ben 't schuldig . . . ik schenk u, *ex plenitudine potestatis* . . . begrypt ge dat?

-- Ach neen . . . maar m'n rekening. . .

-- Ik schenk u de *onsterfelykheid!* LÉPORELLO, wilje menheer uitlaten?

Ik weet niet of 't precies zoo staat by MOLIERE, ook niet of DIMANCHE nog tyd heeft om te antwoorden: „Ik dank u, DON JUAN . . . PUBLIEK, voor uw onsterfelykheid!" maar me dunkt, ik zie den sukkel zoo bedroefd weggaan, om aan vrouw en kinderen onsterfelykheid thuis te brengen, inplaats van 't verwachte brood om niet te sterven!

En dan vraag ik, of er ook in dien tyd rustende Gouverneurs-generaal waren, met ongestoorde levensdigestie en zwygende gewetens? MOLIERE schreef aardig, maar hy had te weinig *données*. Hy was 'n kind van z'n tyd, en z'n tyd was eenvoudig.

*Ik schryven voor den kost. . . voor geld?* Onze NONNI is nu pas vier jaar . . . stel u eens voor, dat ze later . . . voor geld . . . o god!

Houd u staande, lieve TINE, zoo goed mogelyk! Heb ik u reeds geschreven dat ik een brief zond aan den minister? Hy is 'n welwillend mensch . . . hy zal zeker antwoorden. Ik heb hem daarin niets gezegd van den nood waarin we verkeeren. Dit zou niet goed wezen, want dan zou hy ons helpen uit medelyden. Was ik nu maar aan den drank, dan waren we gered! Ja, dan kon ik beterschap beloven, en waarachtig -- zóó zyn ministers en menschen -- als men beterschap belooft, wordt men meestal geholpen. Rechtvaardigheid is duurder dan vergiffenis, en als ze niet zoo'n leven maakten boven m'n hoofd, zou ik u uitleggen waarom.

Maar de zaak is nu juist omgekeerd, en hierom vrees ik dat m'n schryven niet baten zal. Door myn bod aantenemen, zou *de Regeering beterschap beloven*. . . en deze belofte valt zwaar aan wien 't niet meenen kan. Maar ik denk toch wel dat ik antwoord zal krygen . . . hoe dan ook.

Er is nu 'n nieuwe Gouverneur-generaal benoemd. \*) Hy wordt geprezen en gelaakt, al naar men behoort tot de party van behoud of van oppositie. Maar dit moet ge nu zóó begrypen, dat de behouders opponeeren voor 't moment, en dat de oppositie nu behouden wil. Ik zou u dit kunnen uitleggen, maar 't is beneden uw aandacht. Wacht tot ik m'n brief aan de kiezers afmaak. Als ge 't dan goed begrypt, zyt ge niets wyzer. De hoofdzak komt hierop neer, dat die nieuwe Landvoogd wel wat gelykt op den „laatst-aangekomene" in een kleinstad. Elke *clique* roept hem toe: ge zult immers tot *ons* behooren? Laat u toch volstrekt niet in met al 't kanalje van die andere societeit! 't Is hier goed leven . . . als ge maar niet omgaat met de A's, en de B's, en de C's . . .

Al die initialen, samengevoegd, maken 'n compleet adresboek van de kleinstad.

Één ding echter heeft me byzonder getroffen. Van de weinigen die niet schynen te behooren tot 'n politieke party, en toch eenigzins achtslaan op de publieke zaak, verneem ik dat de „nieuw-aangekomene" groote verdiensten heeft. Nu vraag ik hoe 't komt, dat deze verdiensten niet voorlang reeds ten-nutte van het algemeen zyn aangewend, daar de man toch niet meer jong is? Waarom heeft men tot-nog-toe geen -- of maar zeer onbeduidende -- betrekkingen opgedragen aan iemand van zóóveel kennis, zóóveel integriteit, zóóveel karakter, zóóveel *genie*. . . had ik byna gezegd? Ziet ge, daarvan begryp ik weer niets. Wie heeft al die Amerika's ontdekt? Hoe heeft de man het aangelegd, om al die gaven zoolang schuil te houden?

Hy is geweest: *griffier der Staten van Gelderland*. Is 't niet jammer dat men iemand die thans geacht wordt op de hoogte te staan van 't ONDERKONINGSCHAP VAN INSULINDE, op de hoogte dus van de BELANGRYKSTE BETREKKING IN DEN STAAT. . . is 't niet jammer, vraag ik, dat die man is gebruikt tot het maken van de processen-verbaal der zittingen van de Geldersche Staten? Dat men *dien* man heeft belast met het opschryven der redeka-

-----  
\*) (*Noot van 1874*). De heer SLOET, nu reeds sedert jaren aan 't rusten.

~~~~~

velingen van anderen? Daartoe was *ik* te goed, lang voor ik u kende. Die man moet byzonder nederig zyn.

Wanneer hy op de hoogte staat zyner schoone roeping -- en ik heb geen andere reden hieraan te twyfelen dan voornamelyk die nederigheid (zie GÖTHER, *in voce*: „Bescheidenheit") en voorts de *algemeene* reden die 't juisttreffen in deze zaak zoo moeielyk maakt -- welnu, *als* hy op de hoogte van z'n taak is, dan hadden de Geldersche Staten, kollektief of individueel, zich zeer vereerd moeten achten, heel nauwkeurig en eerbiedig opteschryven, wat *hy* zou gelieven te zeggen. Maar . . . omgekeerd, is 't 'n gruwel.

En zie nu eens weer, hoe zonderling! Men zou toch geen koetspaard spannen voor 'n kar. Moet ik nu gelooven dat men beter weet omtegaan met paarden en karren, dan met *menschen* en *Insulinde*? Zoo schynt het, waarachtig!

Maar, zeggen ze, hy is niet alleen *griffier* geweest. Hy is *concessionaris* geweest van 'n spoorweg, die er niet *geweest* is, en daarna werd hy ter schadeloosstelling benoemd tot president van den Raad van toezicht over spoorwegen, die er tot heden toe niet *geweest* zyn.

De slotsom is: dat hy eigenlyk *niets* geweest is.

Ei, *Nederland*, hebt ge groote mannen teveel, dat ge ze dus ongebruikt laat? Dat is niet huishoudelyk.

Ach, ik herinner me dat ook de laatstvoorgaande Gouverneur-generaal, die zich nu bezighoudt met rusten, byzonder geprezen werd! Ik heb neiging tot sympathie voor den *tegenwoordigen*, dien niemand pryst. Er moet toch iets goeds wezen in dien man, al bleek het nooit. *)

Ja, ik wou u graag wat zenden, myn kind, maar hoe kom ik er aan? Schryven voor geld? Aan wien? Wat? Moet ik schryven aan menschen die niet lezen kunnen? Na 't boek van MULTATULI

-----

*) (*Noot* van 1874.) Dit was de heer PAHUD, dezelfde die na 't verschynen van den *Havelaar* persoonlyk den toestand te Lebak onderzocht, uit welk onderzoek de erkenning is voortgevloeid dat er in die Afdeling „misbruiken" bestonden. 't Spreekt vanzelf dat daarby met geen woord melding werd gemaakt van myn aanklacht. Men zie hierover 't oordeel van den heer VETH in den *Gids* van *Augustus* '60.

~~~~~

heb ik eigenlyk niets te zeggen. Ik wacht antwoord, en ik dacht . . .

Ziehier wat de *Tielsche Courant* schreef . . . had ik geen recht op antwoord van de natie?

IS NEDERLAND EEN ROOFSTAAT?

„Vier maanden zijn reeds voorbijgegaan, sinds Multatuli, een oud-Oost-Indisch ambtenaar, -- naar hij beweert, miskend, vervolgd en tot aftreden *gedwongen* door zijn superieuren, in zijn „*Max Havelaar of de koffiveilingen der Ned. Handel-maatschappij*“ de gezaghebbers in onze Oost-Indische kolonien openlijk aanklaagde dat zij hun plicht verzaken, hun eed schenden, de stem der menselijkheid en der godsdienst, van het geweten en de eer smoren, -- dat zij de Javanen, wier bescherming hun is opgedragen, met lafhartigheid, maar vooral ook uit *eigen belang*, willens en wetens, ten prooi laten aan de knevelarijen en afpersingen hunner hoofden, dat zij hen stelselmatig laten vertrappen en uitzuigen in *onzen* naam, en gelijk het heet, tot *ons* voordeel -- dat zij valsche rapporten uitbrengen om het moederland van dien ons onteerenden toestand onkundig te laten, -- en dat zij den zeldzamen ambtenaar, die zich niet tot hun medepligtige leenen, maar zijn eed gestand doen, en zijn plicht volbrengen wil, tegenwerken, verdacht maken, vervolgen, ontslaan. Ontzettende beschuldiging voorwaar! Zoo zij gegrond ware, zoo de schatten, die ons uit onze koloniën toestroomden, slechts verkregen werden ten koste van het zweet en het bloed onzer Javaansche broeders, dan zouden wij met den schrijver moeten uitroepen, dat Nederland den naam van „*roofstaat*“ verdient, dan zou ons eene wonde zijn ontdekt, waarvan de diepte bijna niet te peilen, de genezing niet genoeg te bespoedigen zou zijn!

Maar is die beschuldiging gegrond?

Als Nederlander, als mensch, valt het moeielijk het te gelooven. Doch aan den anderen kant (en wij beroepen ons hier op allen, die den „*Max Havelaar*“ gelezen hebben) de schrijver heeft niets wat aan een lasteraar zou kunnen doen denken; hij slaat een toon aan, die *overreedt* niet alleen, maar die ook *overtuigt*, die aan zijne waarheidsliefde bijna niet *kan* doen twijfelen; hij deelt *feiten* mede, gelijk alleen een ooggetuige, en een *waarheidzoekend* ooggetuige, ze mededeelen kan; hij verklaart alles te kunnen *bewijzen*, hij duidt de schuldigen als met den vinger aan *) en tart hen uit, hem van eene enkele onwaarheid te overtuigen.

-----

*) (*Noot van 1865.*) Juist, in 1860. Thans, *na vier jaren*, heeft de kring der schuldigen zich uitgebreid. De geheele *Nederlandsche Natie* -- vroeger onwetend, nu sedert lang ingelicht -- is medepligtig aan al de schelmerij die ik in den *Havelaar* ten-toonstelde.

Als wij dus de vraag herhalen: „*is die beschuldiging gegrond?*” dan moeten wij antwoorden: „wij durven noch bevestigen noch ontkennen.” Een zeer onbevredigend antwoord voorzeker! Want de zekerheid van het nietbestaan der kwaal zou ons gerust stellen; de zekerheid van haar bestaan zou de genezing mogelijk maken; de onzekerheid alleen doemt tot vrees en tot werkeloosheid. Waarom zwijgen zij, die de waarheid kennen? Waarom laten zij ons vier lange maanden in de onzekerheid?

Oud-Gouverneur-Generaal, Oud-Residenten, Oud-Assistent-Residenten, gij allen die door Multatuli zijt beschuldigd, breekt het stilzwijgen af! Het vaderland verlangt het, uwe eer vordert het! Hoe? Multatuli werpt als in het voorbijgaan, zonder opzet en uit onbedachtzame jacht op geestigheid, een smet op de edele zendelingszaak, en dadelijk treedt voor haar een kampioen op, ridderlijk loyaal, met open vizier, om hem voldoening te vragen *) en *gij*, die hij, niet in 't voorbijgaan, maar zonder ophouden, opzettelijk trof, *gij*, die hij kwetste op de plaats, waar mannen van eer het gevoeligst zijn, gij zoudt voortgaan met zwijgen, gij zoudt u als weêrloos laten slaan, als eerloos laten beleedigen, gij zoudt den smet laten kleven op uwe namen? U is een handschoen toegeworpen, openlijk, voor 't oog der gansche natie, bij het klaar licht der eeuw der openbaarheid; raapt hem op! treedt in het strijdperk! Vier maanden †) zijn voldoende geweest, om uwe wapenen in orde te brengen. -- Gij zijt gedagvaard voor de regtbank der openbare meening, verschijnt voor de balie! Vier maanden zijn u voldoende geweest om uwe verdediging voor te bereiden. Zoo gij onschuldig zijt, stelt ons gerust! Zijt gij schuldig, bekent dan schuld en geeft ons gelegenheid het kwaad te herstellen door u bedreven in *onzen* naam!

Tweede Kamer der Staten-Generaal! de handhaving van de eer der natie behoort tot uwe roeping. Als zij, die in 't bezit zijn van de waarheid, voortgaan met hun majestueus stilzwijgen, interpelleer dan den verantwoordelijken man, die door zijn post tot spreken geroepen is. Vraag den Minister van Koloniën, of Neêrlands eer in de O. Indiën met voeten getreden wordt!

Volk van Nederland! eerlijk volk, christelijk volk, blijf niet onverschillig in deze zaak. Het zijn *uwe* broeders, die tot *uw* voordeel, maar tot *uwe* schande, zouden worden vertrapt en uitgezogen in *uwen* naam. Gij hebt regt om te weten of die aanklagt gegrond of valsch, of uwe eer bevlekt of zuiver is! Gij hebt regt om te eischen, dat er een einde kome aan die onzekerheid, waarin gij wordt gelaten. Het is beter het ergste te hooren dan niets. Het is geen schande krank te zijn, maar het is schandelijk, om, als men

-----
*) Domine FRANCKEN.

†) (*Noot van 1865*) Zegge: vier jaren!

~~~~~

u toeroept: „*gij zijt ziek!*” onverschillig te blijven, en zonder naar uw vermeende kwaal onderzoek te doen, in flauwheid den tijd tot herstel geschikt te laten voorbijgaan. Als het zwijgen der O.-Indische ambtenaren mogt voortduren, als ook uwe Vertegenwoordigers onverschillig mogten blijven, herinnert u dan, dat gij geregeerd wordt door een Koning, die het licht lief heeft, en de duisternis haat.

Ga vrijmoedig tot hem, en zeg aan den Keizer van Insulinde:

„Sire laat een onderzoek instellen! Geef ons licht! Als Multatuli een valsch aanklager is, laat ons dan weten, dat Nederlands eer onbezoedeld is gebleven, -- zoo hij de waarheid heeft doen hooren, herstel hem dan in zijne eer, *) den edelen Max Havelaar, straf de schuldigen en neem de misbruiken weg.”

Dagbladpers van Nederland, ondersteun onze pogingen! Laat niet af, met gelijk wij te vragen om *licht*, dat ons in plaats van de vraag: „*Is Nederland een roofstaat?*” den kreet zal kunnen doen uiten: „*Nederland is Goddank geen roofstaat!*” of wel: „*Nederland wil met Gods hulp ophouden een roofstaat te zijn!*”

In die merkwaardige zitting der Tweede Kamer, waarin onze volksvertegenwoordigers zoo treffend hebben getoond hunne roeping te begrijpen, waarin zij openlijk hebben gebroken met dat misbruik, dat het antwoord op de Troonrede verlaagt tot een loutere echo van de woorden der Regering, is ook (al werd de naam zelf angstvallig gemedend) de „*Max Havelaar*” ter sprake gebragt, en heeft een der leden der Tweede kamer *in* dat boek zwaar beschuldigd, *over* dat boek het woord gevoerd. †)

De aanleiding daartoe werd gegeven door de HH. van Hoëvell en Mijer. Eerstgenoemde constateerde het door ons reeds aangewezen feit „DAT DOOR DAT BOEK EENE ZEKERE RILLING DOOR HET LAND GEGAAN EN GROOTE ONGERUSTHEID, JA, VERONTWAARDIGING IN VELER GEMOED ONTSTAAN WAS,” en zag in die, door de Tweede Kamer niet beaamde zinsnede der Regeeringsboodschap: *de toestand der overzeesche bezittingen is in alle opzigten bevredigend*” een door den Minister van Koloniën *te vergeefs* aangewend middel om die ongerustheid en die verontwaardiging weg te nemen. Laatstgemelde (op wiens

-----

*) (*Noot van 1865.*) Hier is 'n fout in 't anders zoo schone stuk. Behalve door bakerpraatjes, waarvan ik geen nota mag nemen, om me niet te laten aftrekken van myn weg -- want dat is daarvan de vry duidelyke bedoeling -- werd *Havelaars* eer nooit aangetast, zoover ik weet. Dit zou ook na 't gebeurde heel zonderling wezen. Een troep schelmen te ontmaskeren -- ik bedoelde in 1860 *personen*, nu: 't *Nederlandsche volk* -- en daarna van die schelmen herstel van eer te ontvangen . . . *c'est trop fort!*

†) (*Noot van 1865.*) Zitting van den 25sten September 1860.

rede wij straks nog zullen terugkomen) constateerde ook het feit, dat er in dat werk sommige personen -- en wel bij name een oud-landvoogd -- zwaar werden beschuldigd. *)

Wat mogt men nu verwachten toen deze laatste, de heer Duymaer van Twist, het woord opnam? Dat hij zich *thans* van de aanklagt zou zuiveren? Geenszins: zoo iets kan niet te pas komen bij eene discussie over het antwoord op de Troonrede. Doch men had althans mogen verwachten, dat spreker zich onthouden zou van die ons onbegrijpelijke verklaring, dat hij Multatuli nooit weerleggen zal -- eene verklaring, die, schoon niet met ronde woorden uitgesproken, evenwel *moet* worden afgeleid uit sprekers ondubbelzinnige woorden: *ik meen, dat uit 't geen de schrijver in dat boek gelieft te zeggen, voor mij geen verpligting tot verantwoording kan ontstaan.*"

Voor zooverre nu een voortdurend stilzwijgen alleen de eer van de beschuldigten in gevaar zou kunnen brengen, is *hunne* zaak; wij zijn niet geroepen voor particulieren belangen op te treden. Doch de „*Max Havelaar*” heeft door gansch Nederland ongerustheid en verontwaardiging verwekt. Dit is een feit dat niet kan worden geloochend, en nog daar te boven door den heer van Hoëvell in 't openbaar is geconstateerd. Uit dit feit nu vloeit onmiddellijk voort, dat ieder Nederlander, die die ongerustheid *kan* wegnemen, *verplicht* is om dat te doen. Kan dan één hunnen zich van dien pligt ontslaan door de verklaring: „dat uit 't geen de schrijver van dat boek gelieft te zeggen, *voor hem* geene verpligting tot verantwoording ontstaan kan?” Wij betwijfelen het.

Vreemdsoortig is ook het argument, waarmede de heer D. v. T. dat stilzwijgen schijnte te willen regtvaardigen. „*Ik meen,*” zeide hij, „*dat 't geen ik over dat boek zou kunnen zeggen, den schijn van partijdigheid niet zou kunnen ontgaan.*”

Dit is eene overdrevene kieschheid. Waar het verdediging geldt, kan het verwijt van *partijdigheid* niet treffen. Een advocaat b.v. kan in zijne pleidooien nooit de schijn van partijdigheid ontgaan: hij is partijdig reeds daarom, omdat hij voor eene bepaalde partij optreedt. Is hij daarom verplicht of zelfs gerechtigd een deftig stilzwijgen te bewaren?

-----
 *) (*Noot van 1865.*) Die man is nog altyd by de Nederlanders zeer geacht. Nu dit is billyk. Zóó'n persoon verdient achting van zóó'n natie! Nog onlangs is hy verkozen tot lid in 't bestuur van *Mettray*, 'n instelling, *nota bene*, die ten-doel heeft te voorkomen, dat er roovers en dieven groeien uit arme jongens. Treffende zorg voor 'n oud-gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indie, die my kwalyk nam dat ik geen genoeg nam in diefstal, roof en moord. Wat zal dat *Mettray* goede resultaten geven!

~~~~~

Ook na de verklaring van den heer Duymaer van Twist, blijven wij dus volharden bij ons vroeger ontwikkeld gevoelen, dat de aangeklaagden het stilzwijgen, dat *hunne* eer en het geluk van Nederland in de waagschaal stelt, behooren af te breken. Zij kunnen er niets bij verliezen, en (zo zij ten minste -- wat wij nog altijd hopen -- onschuldig zijn) alles bij winnen. Hoe langer zij dat uitstellen, hoe meer het vertrouwen van hen, die, het slechte liefst niet geloovende, hen voor onschuldig houden, zal geschokt worden, en bleven zij zwijgen tot het einde toe, dan zouden wij vreezen, dat ook hier weder de openbare meening (waaraan hun toch zeker wel iets zou gelegen liggen) vonnissen zoude, volgens den ouden regel: ZWIJGEN IS TOESTEMMEN! *) Laat hen dat resultaat voorkomen, terwijl het nog tijd is! Laat hen vooral den eisch der eeuw niet vergeten! Onze 19de eeuw heeft nu eenmaal geen behagen in de

-----

*)(*Noot van 1865.*) Welnu, de aangeklaagden hebben gezwegen ten einde toe! De *Max Havelaar* verscheen in *Mei* 1860, en heden 14 *Juli* 1865, zal dan toch wel de termyn van antwoord verstreken zyn. Zoo neen . . . wanneer? Ik wacht sedert lang niet meer op antwoord, en beweert dat het niet-antwoorden 'n duidelyk antwoord *is*. De Natie die, blykens dagblad- en tydschrift-litteratuur van 1860 en 1861, zoo gesteld was op haar *eer*, is met wapens en bagage overgelopen naar den kant der schande. Men heeft *gezag*, *invloed*, en *geld* -- ja, *geld* vooral: een javasche rykworder is Minister van Kolonien! -- men heeft invloed, geld en gezag aangehangen, in-plaats van den man te steunen, die alleen tegen allen den moed had z'n plicht te doen. Mag men my euvel duiden dat ik hoogmoedig ben? Begrypt men niet hoe onmogelyk 't wezen zou, zich niet hoog te stellen tegen-over zooveel laagheid? Het is nu eenmaal waar, o brave *Nederlanders*, dat HAVELAAR 'n byzonder slecht mensch is. 't Is wáár dat-i alle meisjes verleidt. . . dat hy z'n lieve edele vrouw mishandelt. . . dat-i z'n schulden niet betaalt. . . dat-i altyd dronken is. . . dat-i liederlyk leeft. . . dat-i verkwistend is. . . dat-i met gemeen volk omgaat -- schoon hy nooit in de kerk of op de beurs komt -- dat hy. . . dat hy. . . kort-om, HAVELAAR is 'n antichrist! Dat kan men vernemen van ieder wien hy in den weg staat. Maar *Nederlanders*, *dit alles is de vraag niet!* De vraag is: of Holland 'n gemeene roofstaat was onder de *Konservatieven*, en of Holland 'n gemeene roofstaat bleef onder de *Liberalen*? Dit is de vraag! Met bakerpraatjes beantwoordt men geen beschuldiging als die welke hy u in 't aangezicht wierp. Ge komt my voor als de dief die zich zou willen ontschuldigen door de bewering dat de publieke aanklager 'n leelyke pruik draagt. . . Of HAVELAARS pruik zoo leelyk *is*, zal misschien later blyken, als 't hem schikt zich neertebuigen tot openbaring. Maar eerst de *zaken*, *Ne-*

duisternis; zij begint met om licht te *vragen* ; wordt het geweigerd, dan *eischt* zij het en weet het te verschaffen.

Eindelijk nog iets over de redevoering van den heer Mijer. Het doel van dezen spreker was, gelijk hij zeide, *niet* om de aangeklaagden te verdedigen ('t geen hij en teregt, aan hen zelven overliet). Van dit programma week hij niet af, toen hij een feit mededeelde, waaruit blijken moest en ook werkelijk blijkt, dat er *soms* in Oost-Indië regt wordt gedaan en het onregt gestraft. Want dit feit, hoe waar ook, verzwakt in geen deele de aanklagt van Multatuli. Dat er *soms* regt geschiedt, is nog geen reden om over het voorkomende onregt heen te stappen. Op dit gebied wordt geen compensatie toegestaan. In de 18de eeuw zijn er in Frankrijk misschien duizende regtvaardige vonnissen geveld; toch zal dit de verontwaardiging over den geregtelijken moord van Jean Calas niet verminderen! Zoo het bleek, dat Multatuli's klacht gegrond was, dan zou alleen de mogelijkheid, dat er zulke schreeuwende onrechtvaardigheden *kunnen*

-----

derlanders, en dan uw oudwyven-vertellingen.

Een beetje menschkunde, als ge die bezit! Kàn HAVELAAR wezen, zooals 't belang der *van Twisten* en konsorten -- d.i. de personen en *cliques* die hy vry naakt uitkleedde -- meebrengt hem voortstellen?

Menschkunde? Ik vergis me. Ik vergat dat *ge beter weet*, en eerloos handelt uit *lafhartigheid*. 't Is goedkooper, niet waar -- *billyker* zeggen verduitschte kooplui in winkeltaal -- 't is billyker, den alleen-staande te schelden, dan mèt hem party te trekken voor recht, tegen de bende die hy aanviel. . .

Menschkunde! Het nageslacht zal oordeelen of 't u dááaraan haperde, of. . . aan hart? Och, wat zoudt ge een fyn gevoel voor recht hebben, zoodra ge inzaagt dat er by dat recht wat te verdienen viel!

De weinigen die me hartelyk aanhangen, hoef ik niet by naam uitzonderen. Hen dank ik voor de trouw aan 't heilig recht, hen, de edele hovelingen en „courtisanes" van den tegenspoed! Hen, wien ik niet hoef te zeggen, dat ik niet klaag, wyl hun liefde en trouw ruimschoots opweegt tegen de schandelyke desertie van 't gros der Natie. Voor de tiende keer: M'n verwyf is geen k l a c h t, het is a a n k l a c h t. Ik heb niet te klagen, want ik geniet veel groote liefde, al draag ik van zoovelen den kleinen haat.

Met Nederland overwinnen? Deze hoop gaf ik reeds op, zes maanden na 't verschynen van den *Havelaar*. *Tegen* Nederland . . . ja! Ik heb 't beloofd, en men meene niet dat ik m'n woord brak, indien ik mocht komen te bezwyken vóór 't bereiken van m'n doel. Ik zal zorg dragen nooit geheel te sterven. M'n geest zal leven en overwinnen, lang nadat de koninkjes en ministertjes van heden zullen vergeten zyn. Zie daar nu, christenen, *myn* onsterfelykheid!

gebeuren ('t zij dan stelselmatig of niet) reeds eene onverwijde hervorming in het O.-Indisch bestuur noodzakelijk maken. En als de heer Mijer, toegevend dat er in Oost-Indiën misbruiken bestaan, beweert, dat die in alle Oosterse Staten worden aangetroffen, dan antwoorden wij, dat het dan hoog tijd is, om eens te beproeven of er ook een Oostersch volk *zonder* onrecht kan geregeerd worden, en dat in elk geval Nederland geen deel wil hebben aan schatten ten koste van het regt verkregen.

Maar wèl week de heer Mijer van zijn programma af, toen hij deze woorden uitsprak: „Ik kan begrijpen dat een werk in eenen zoo schoonen, wegslependen stijl en met zooveel talent geschreven, *op vele onkundigen en lichtgeloovigen, of bij dezulken die gaarne aannemen wat ten nadeele van het bestuur in N.-Indië gezegd wordt*, een ongunstigen indruk heeft gemaakt." Dit is eene *Seitenhieb* op „*Max Havelaar*“, die wij betreuren, want de schrijver -- al dwaalt hij wellicht ook in zijne voorstellingen -- behoort toch ongetwijfeld tot die weinige mannen, die aan het algemeen belang boven het eigenbelang de voorkeur gevende, voor eene *in hunne oogen* goede zaak, hunne carrière hebben opgeofferd en den haat der grooten hebben getrotseerd. Het is ook een aanval op ons, en op allen die met ons uit den „*Max Havelaar*“ stof tot ongerustheid hebben geput; wij ongerusten moeten volgens die voorstelling òf *dom* òf *slecht* zijn. Wij achten ons niet verplicht die insinuatie te weerleggen.

Integendeel, wij nemen ze aan. Wij zullen doen als de Geuzen en den scheldnaam aangrijpen! Welaan dan! Wij behooren tot die turbe van onkundigen en lichtgeloovigen! Wij zijn verleid, verblind! . . . Maar geeft ons dan tegengift, gij, oud-ambtenaren, die dat tegengift bewaart! Of zult gij onmenschelijk genoeg zijn spottende uit te roepen: zij zijn vergiftigd! en ons dan het tegengift weigeren? Wij zijn dom, onkundig, lichtgeloovig, al wat gij maar wilt! Zult gij dan nog voortgaan ons uw licht te onthouden? . . . Misschien hecht men weinig aan ons oordeel, en blijft ons vernieuwd verzoek om licht, nog door geen ander dagblad ondersteund, zonder uitwerking. Bedenke men dan, dat het altijd onvoorzigtig is een vonk te verachten, omdat hij slechts vonk is, vergetende, dat hij een vlam kan worden." *)

-----

*) (*Noot van 1865*). Om ook onkundigen te doen begrypen wat de reden is dat alle personen op eenmaal verdwenen zyn, die in 1860 en 1861 zoo welsprekend aandrongen op *recht*, herhaal ik hier de vaak meegedeelde byzonderheid dat èn Liberalen èn Behouders den *Max Havelaar* wilden gebruiken als *machine de guerre* in hun partygekibbel. Toen ik de *beide* cliques barsch had afgewezen en alleen hulp vraagde aan wie

~~~~~

Helaas, helaas, niemand antwoordt! Als ik eens aan den Koning schreef? Dat dééd ik. . . tweemaal reeds! Hy heeft niet geantwoord. En MULTATULI zond hem z'n boek over de veilingen! Zou de Koning 't gelezen hebben? Zeker niet!

Dan immers had hy gezegd: IK WIL WETEN OF DAT ALLES WAAR IS! Ja, dan zou hy me geroepen hebben, en ik had hem getoond: DAT ALLES WAAR IS!

Ik ben bedroefd dat ik u niets kan zenden, TINE! Tracht nog wat uittehouden. . . misschien antwoordt de minister. Leidt de kinderen wat af, als ze vragen. . . o god!

Ik ben moe.

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

FANCY . . . ik smEEK u . . . kom hem te-hulp!

~~~~~

AAN TINE.

Ik heb u in lang niet geschreven, omdat ik . . . omdat ik . . . ik weet het niet. Ik geloof dat ik niet wèl ben. 't Zal wel overgaan. Houd u maar goed, myn kind. Vraag aan dien man van 't huis waarin MULTATULI dat boek schreef. Hy zal u wel wat eten geven voor de kinderen . . .

't wèl meende met *menschelykheid en rechtvaardigheid*, bleek er dat niemand den moed had zich aan m'n zy te stellen. Indien ik de taele Kanaäns van 't Liberalisme had willen spreken, ware ik sedert lang Minister van Koloniën. En ook de Behouders hadden myn „talent" kunnen gebruiken, als nu maar eenmaal dat talent „te gebruiken" ware. Lieve god, ikzelf ben er geen meester van, en ik geloof er niet aan. (IDEE 112.)

VAN TINE AAN FANCY.

FANCY!

~~~~~

VAN TINE.

Beste MAX! Wees maar opgeruimd, alles gaat heel goed. De kinderen zyn volmaakt wèl, àl te vrolyk eigenlyk, àl te dartel! Ze zien wat bleek . . . maar dat komt van 't wisselen. Ze eten als wolven. Wees gerust, MAX. Ook ik ben wèl, héél wel, en goed gestemd . . . wy wandelen veel . . . o, ge moest het zien . . . zoo levenslustig!

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

FANCY, om-godswil . . . FANCY!

~~~~~

AAN TINE.

Zóó! Dàn is 't goed. Ik dacht dat ge in grooten nood waart. Dit is zoo niet, zegt ge, dan is alles goed! Wat my betreft, ik word nog geplaagd door dien droom over leegte . . . zonderling! Ik drink te veel koffi misschien. Nog gedurig kryg ik zotte brieven . . .

Ik heb 'n bezoek gehad van dien domine. Hy heeft 'n paar uur by me gezeten. Hy wilde dat ik zyn geloof aannam. 't Was zoo jammer, zei-i, dat ik geen Christen was. Overigens was ik zoo'n goed mensch. Dan is 't veranderen de moeite niet waard, dacht ik. Maar 'n paar dagen later schreef hy, dat-i zooveel kwaads van me gehoord had, en dat ik verdoemd was. In-godsnaam!

Ik kan u niets zenden, lieve TINE! 't Doet me innig genoeg

~~~~~

dat uw brief zoo vroolyk is, en dat de kinderen wèl zyn. Dit beurt me wat op. Ik was 'n beetje moe. Maar ik wilde toch dat ik u wat zenden kon, want me dunkt . . . hoe maakt ge 't toch?

Ik wou zoo graag dat ik 'n ambacht verstond . . . maar 't moest iets wezen, waarby weinig of niets te denken viel. 't Denken wilde ik graag voor òns houden. Vindt ge ook niet? Ik zou wel boekbinder willen wezen . . . neen, tòch niet, dat is te verleidelijk. Maar steenzagen zou wel gaan, als ik daartoe sterk genoeg was. Ik vrees neen, want ik ben wat uitgeput. We zouden van zoo'n ambacht wel kunnen leven, dunkt me, als we maar geen schulden hadden. Maar ze zouden my de zaag afnemen . . . neen, de wet waarborgt ieder het bezit van de gereedschappen die noodig zyn voor z'n bedryf. Ook van de kleertjes die de kinderen *aanhebben* . . . om de decentie, denk ik. Dat is toch lief van de wet.

Maar al *liet* men my de zaag, ik kan daarmee niet genoeg verdienen om onze schulden te betalen. En als ik klaag, antwoorden ze: *schryf!*

O, aan *U* schryven. . . dat is wat anders! Wilt ge dat ik wat schryf aan *U*? Wilt ge dat ik *U* iets vertel. . . sprookjes, geschiedenissen . . . heel graag, TINE! Ik zal gauw wat voor u maken, maar vertel ze niet aan kleinen MAX. Hy begrypt ze niet . . . evenmin als groote menschen, al heeft hy dan by 't *niet* begrypen geen belang.

~~~~~

E e r s t e S p r o o k j e .

Een netgekleed heer, goudgekettingd en tevreden, wandelde langs een der grachten van *Amsterdam*. Hy was in de stad voor „zaken." Straks zult ge zien, wèlke zaken. Daar wandelde voor hem uit, een dame met haar kind. Door ik weet niet welk toeval, viel het kind in 't water. De moeder gaf een gil . . . en sprong het kind na, dat zy redde.

De man van zaken zag het aan, haalde z'n zakboek uit, en maakte zich gereed daarin iets opteschryven.

-- Mevrouw, mag ik zoo vry zyn, uw naam en uw adres te vragen?

-- Myn kind, myn kind, ik heb m'n kind terug!

-- Zeer wel, maar mag ik zoo vry wezen . . .

-- Ik heb m'n kind terug, herhaalde de hoofdige moeder, die niet begreep dat men haar vragen kon naar iets anders dan haar kind.

-- Met die vrouw is niets te beginnen, bromde de nieuwsgierige vrager. Eilieve, vriendje, ik zal u ruim beloonen, als ge my morgen den naam en 't adres opgeeft van die dame.

Zóó vraagde de vreemdeling aan een der omstanders, en 't schynt dat hy ditmaal te weten kwam wat hy begeerde te weten. Althans hy liet zich den volgenden dag aandienen by de gelukkige moeder.

-- Mevrouw, ik had de eer tegenwoordig te zyn . . .

-- O, waart ge dáár, mynheer? Hebt gy 't gezien? Ik zag niets, ik hoorde niets, ik sprong. . .

-- Verschoon my, mevrouw, ik heb gehoord . . .

-- *Gehoord?*

-- Ja, mevrouw, ik heb gehoord hoe ge . . .

-- *Gehoord? Wát toch?*

-- Ik heb gehoord hoe gy *gegild* hebt, mevrouw . . . ik kom u 'n engagement aanbieden by 't theater.

Arme moeder!

De man was 'n *impresario* die sujetten zocht. Hy heette PUBLIEK.

~~~~~

Tweede sprookje.

CHRESOS woonde in *Beotie*. Van beroep was hy burgemeester van 'n dorpje welks naam ik niet weet. Ook kan ik u niet zeggen hoe hy verdwaald raakte in *Beotie*, daar z'n familie thuis

~~~~~

hoorde te Athene. . . ja, ik meende zelfs dat hy verwant was aan ALCIBIADES, een te vroeg geboren Franschman. CHRESOS was 'n goed mensch, en leefde tevreden. Hy zorgde voor z'n dorpje zoo goed hy kon, en vermaakte zich in ledige oogenblikken met spelen op de luit. Maar dit deed hy alleen in huis, en nooit viel hy iemand lastig met z'n muziek.

En zie, daar waren roovers die geweld-deden aan de bewoners van 't dorpje, waar CHRESOS gezag had. Hy legde z'n luit neer, en trachtte de roovers te verjagen. Men zeide hem dat hy dit niet had moeten doen, omdat de roovers onder de bescherming stonden van den magistraat in de hoofdstad.

Maar CHRESOS geloofde dit niet, omdat hy 't àl te erg vond. Hy ging voort met het bestryden der roovers, en daar zy overmacht hadden, zond hy 'n bode naar *Thebe*, om hulp te vragen.

In-stee van de gevraagde hulp te zenden, antwoordde men hem dat hy 'n onwaardig burgemeester was, en volstrekt niet geschikt om 'n ambt te bekleeden in *Beotie*. Dit laatste sprak hy niet tegen. Maar na z'n dorpelingen te hebben vermaand tot geduld, begaf hy zich met vrouw en kinderen op weg, niets meenemende dan z'n luit. Z'n huis werd ingenomen door 'n ander burgemeester, die zeker minder onwaardig was in de oogen van den *Thebaanschen* magistraat, en ook zeer bevriend scheen met de roovers die de domme CHRESOS had willen uitroeien. Althans men hoorde niet meer klagen over de roovery, schoon de roovers in 't land bleven.

Met moeite verschaftte CHRESOS zich toegang tot den *Areopagus*, en verhaalde wat geschied was. Hy wees op z'n gezin, dat omkwam van ellende door 't *misverstand* van den magistraat. Nog altyd hield hy de zaak voor misverstand. Ik heb u reeds gezegd dat hy eigenlyk niet thuishoorde in *Beotie*. Daarom oordeelde hy zoo verkeerd.

Maar de *Areopagus* antwoordde niet. CHRESOS vermaande z'n vrouw tot geduld -- wat niet noodig was -- en troostte zich met spelen op de luit, dat 'n behoefte voor hem scheen. De tonen die hy aansloeg, waren in harmonie met z'n gewaarwordingen.

Eigenlyk was hy geen groot muzikant, maar er is wat byzonders in 't luitspel van 'n vader die z'n kinderen ziet derven. Dáárom, en niet omdat CHRESOS goed speelde, luisterde men naar hem. Er was iets snydends in z'n spel, dat grove ooren kittelde. En er waren veel grove ooren in *Beotie*.

Als men zeide: „fraai gespeeld CHRESOS, ga voort!" dan viel z'n hand slap neder, en er blonk hem 'n traan in 't oog, by de gedachte dat die onbegeerde lof de prys was van den honger zyner kinderen. Liever had hy nog slechter gespeeld, of in 't geheel niet, dan zóó! En hy vergeleek z'n ziel by de snaren zyner luit, die gespannen moesten zyn om klank te geven . . . ja, gerekt op 't breken af, vóór de hoorders tevreden waren. „Zouden die snaren daarvan gevoel hebben als ik?" dacht hy.

Maar toch speelde hy van-tyd tot-tyd, omdat hy niet anders kòn. En z'n gezin hongerde met geduld.

Telkens weder beriep hy zich op den *Areopagus*. Eindelyk ontving hy 't volgend vonnis:

De AREOPAGUS, enz.

„Gehoord de klachten van den oud-burgemeester CHRESOS over de rooveryen in 't dorp . . . enz.

„Gehoord zyn verzoek om uitspraak te doen, tusschen hem en den *Thebaanschen* magistraat. . . enz.

„Gelet op de verklaring van gezegden CHRESOS, dat hy en de zynen verkeeren in zeer dringenden nood, ten-gevolge van een misverstand, dat dien magistraat zou hebben bewogen party te trekken voor de roovers die 't dorp afloopen, waar gezegde CHRESOS vroeger burgemeester was.

„Gelet op de verklaring van vele getuigen, die gezegden CHRESOS hebben hooren spelen op de luit.

Recht doende, enz.

„Veroordeelt meergenoemden CHRESOS tot de luit, en de kosten van 't proces."

Die *Areopagus* was omgekocht en heette NEDERLAND.

~~~~~

Derde sprookje.

Komt mee, komt mee, daar wordt 'n man gekruist,
 Daar is wat schoons te zien op *Golgotha!*
 Werpt beitel neer en spade, o burgerluï,
 En roept uw dochters en uw knapen van hun spel,
 En laat uw werk, uw werk maar, voor van-daag!
 Werpt hamer, troffel, schaaf en weefspoel neer!
 Komt allen mee . . . daar is wat fraais te zien!
 Komt allen mee . . . *hoerah* voor *Golgotha!*
Hoerah, hoerah voor *Golgotha!*

~~~~~

-- Dat zal, by God, wat schoons zyn deze keer!
 Hy schynt nog jong, en heeft iets in z'n blik
 Dat taaiheid aanduidt . . . zie, daar zygt hy neer:
 Hy schynt toch zwak te wezen! 't Kruis is zwaar . . .
 Ik hoor: het is van 't allerbeste hout! Men zegt,
 (Maar NATHAN, of het waar is, weet ik niet!)
 Ze zeggen dat hyzelf het heeft geleverd,
 Toen hy als timmerman nog aan de schaafbank stond . . .
 Want, buurman, vóór hy, 'k weet niet wàt, misdeed,
 Ja, òf hy iets misdeed zelfs, NATHAN, weet ik niet . . .
 Maar vóór hy deed wat men hem euvel nam,
 Was hy een timmerman als wy.

-- Hoe heet de man?

-- Dit weet ik waarlyk niet, men zegt hy is *hanootzri* . . .
 Ofwel, zyn vader was *hanootzri*. *) Hy lykt zwak
 Voor zulk 'n ambacht, maar z'n werk was goed . . .
 Hy struikelt weer . . . (Op-zy wat, JöCHAZ!
 Ei, laat my ook wat zien . . . ge dringt me weg,
 Of 't heele schouwspel waar voor u alleen!) Hy zweet:
 Ik zeide u wel dat hy niet sterk was, NATHAN,

-----

*) *Hanootzri* = Timmerman.

Maar toch geloof ik dat hy taai is, en ons niet
 Bedriegen zal, als laatst die and're dief
 Die pas 'n half uur had gehangen, toen z'n hoofd
 Op-zy knikte . . . en 't was *uit!* Hy sprak geen enkel woord
 Dat ons beloonde voor de moeite. Waart ge er by?
 (Houd kleine MIRJAM wat omhoog, JOCHÉBED!)
 Zeg, waart ge er by, o NATHAN BEN DAOUD,
 Toen ons die dief bestal voor zooveel moeite om-niet?

-- Ik had dien dag een splinter in myn voet,
 En dus geen lust in uitgaan of vermaak,
 Maar 'k heb gehoord . . .

-- *Ik* was er by, vriend NATHAN!

Ik droeg m'n opperkleed van groene zyde,
 En had m'n tulband op van *kashmirstof*,
 Omdat die koel is . . . zie, hy struikelt weer,
 Maar staat weer op. wat zeide ik ook het laatst?

-- De dief die u bedroog. . .

-- Ik weet al. Nu, dien dag

Was 't warm als heden . . . neen, zóó warm was 't niet!
 Want . . . vindt ge 't niet ontzettend heet van daag?
 De zon brandt me op den schedel. 't Rouwt me wèl
 Dat ik m'n tulband niet verruild heb voor m'n *kashmir*,
 Die licht van kleur en koeler is . . . dat doet de haast:
 Ik gunde my geen tyd -- daar valt-i weer --
 Ik heb er spyt van: *Golgotha* is vèr!
 Zoo'n donk're zuigt de warmte broeiend in,
 En dáárom heb ik spyt dat *Golgotha* zoo vèr is . . .
 Wat zeide ik ook het laatst?

-- Die slechte dief . . .

-- Ik bèn er! Uren liep ik mee, en hygde als nu . . .
 (Vervloekte hitte . . . dring zoo niet, JÖCHAZ!)
 Ik was vermoeid vóór halfweg . . . en de dief
 (Let wel hoe schand'lyk ons die man bedroog)
 Liep met z'n kruis, als waar 't 'n palmtak, voort!

~~~~~

Hy zweette niet, en is niet ééns gestruikeld . . .
 Maar toen-i *hing*, was 't daad'lyk met hem *uit!*
 En *deze* -- zie, hy struikelt weer -- en *deze*
 Is niet zoo zwaar van bouw, zooforsch van leest. . .
 Hy schynt wel teer van spieren . . . doch zyn blik
 Toont dat-i veel geleden heeft en droeg,
 Maar dat-i *langen* tyd nog lyden *kàn!*
 'k Ben zeker dat hy *spreken* zal aan 't kruis,
 En dit is juist het aardigst van de zaak!
 De kindren gaan, om *dàt* te hooren, mee . . .
 Die andre dief was dood, *vóór* nog m'n vrouw
 Die trager liep -- omdat ze zwanger was, dien tyd,
 Van MIRJAM -- (houd het schaapje omhoog, JOCHÉBED!)
 Die dief was dood, *vóór* zy daar aankwam, NATHAN!
 En ieder zeide dat het schande was!
 (Geef MIRJAM my, JOCHÉBED! Hier, m'n kind,
 Hu . . . huup . . . op vaders schouder! Kunje zien?
 Sla 't kleine handje *zóó* . . . om vaders hals,
 En houdje vast!) Wat zeide ik ook het laatst?
 -- Die and're dief . . .

    -- Ik weet al! Heel de buurt
 Was op de been gekomen, om dien man te zien.
 Daar waren met ons, RUBEN, EPHRAÏM,
 BAËNA met de kind'ren, HIDDAL BEN ELIA,
 De dochters van URIAS, SCHMOEL de wisselaar . . .
 (Ik zie hem juist, hy werpt den man met drek)
 Hy is 't, die laatst verjaagd werd uit den tempel,
 Omdat hy schacherde in JEHOVAHS huis . . .

-- Wie jaagde 'm weg?

    -- Ze zeggen zekere ISCHA . . .
 JESHOEÄH, zoon van JOSZOF, uit 'n groot
 Geslacht, die met 'n zweep hem voortjoeg als 'n hond,
 En 't goud -- en zilverkraampje omver smeed, dat de munt
 Links, rechts wegspringend, neertikte op den grond
 En rollend wegstoof onder 't volk . . .

-- Wie gaf hem recht

Tot zulk 'n groot gezag?

-- Dit weet ik, NATHAN, niet!

Maar 't is niet goed te schachren in JEHOVAH's huis!

Myn EPHRAÏM . . . maar, NATHAN BEN DAÖUD,

Ik zeg 't u in vertrouwen, en ik hoop . . .

(Daar werpt weer SCHMOEL den kruisman met z'n drek)

Wat zeide ik ook het laatst?

-- Ge spraakt van EPHRAÏM,

En van de wiss'laars in den tempel . . .

Ik zeg 't u in vertrouwen, en ik hoop

Dat ge my niet verraden zult! M'n zoon

Die 't aanzag, wyl hy juist 'n handel sloot,

Heeft, ylings bukkend, als om hulp te biên

In 't zoeken -- maar verklap my niet, BEN DAUD! --

Hy heeft met scherp gezicht en vlugge hand . . .

In 't kort, zyn handel was gezegend op dien dag:

Hy kwam met dertig zilverlingen t'huis!

Geloof me, NATHAN, die BEN JOSZOF had gelyk . . .

't Is ongeoorloofd dus JEHOVAH's tempel

Te ontwyden met 'n goud- en zilverkraam:

JESHOEÄH BEN JOSZOF had groot gelyk!

't Is dáárom ook dat EPHRAÏM, m'n zoon,

Hem altyd zoekt en naloopt . . . of hy weer

Ter zuivring uitgaat van Gods tempel, met 'n zweep . . .

Maar sinds 'n week heeft hy hem niet gezien . . .

(Daar werpt die SCHMOEL den kruisman weer met drek)

-- Die andre dief . . .

-- Ja, juist! Wy allen gingen mee, de heele buurt . . .

En toen-i *hing*, was 't daadlyk uit, BEN DAUD!

(Och kleine, druk zoo zwaar niet aan m'n hals!)

't Is warm -- hy struikelt weer -- hy schynt vermoeid . . .

Ik zeg u, dit beteekent niets, vriend NATHAN!

Ge weet, hoe 't hout dat makklyk buigt, niet breekt,

~~~~~

En hoe het harde knakt by 't minste buigen:
Zóó ook die man . . . ik zeg u, hy is taai!

-- Eilieve, zie . . . die vrouw! Zou dat z'n *vrouw* zyn?
De vrouw die schreiend volgt en neergebukt,
Als-of zyzelve 't kruis droeg op haar schouder!
Ze steekt de magre hand gedurig uit,
Als wilde zy den kruisman schragen. Is 't z'n *vrouw*?

-- Dit weet ik waarlyk niet . . . ze schynt my te oud.
En bovendien . . . ik zie geen *kindren!* Neen,
Dat is gewis z'n *moeder* . . . zie, ze waggelt!
Ik heb zoo vaak zoo'n kruisweg meegemaakt,
(De kind'ren zyn er dol op, de arme schapen!)
En altyd opgemerkt, dat wie 'n *vrouw* heeft
En *kindren*, die naar 't kruis hem weenend volgen,
(Wees rustig, MIRJAM: vader is vermoeid!)
Zoo taai niet is als deze, NATHAN BEN DAÖUD!
Ik zeg u nog-eens: deze man is *taai*:
Een *vader* zou zoo taai niet wezen, Nathan!
Hy is wat moe van 't *gaan*, maar als hy *hangt*,
Is dit terstond voorby! Vriend NATHAN, help me 't kind
Eens overzetten, op dien andren schouder . . . zóó!
Het drukt zoo op-den-duur, al schynt het ligt in 't eerst!
(Zit stil, m'n kind!) Ja, *deze* is wat vermoeid,
Misschien wat zwak ook door het bloedverlies,
(Schuif niet zoo heen-en-weer, m'n kind, dat doet me pyn!)
Men zegt dat-i gegeesseld is . . . Ziet ge zyn *rug*?
Tracht heentekyken over 't volk, vriend NATHAN!

-- Ik heb JÖCHAZ voor my . . .

-- Kunt gy 't zien, JÖCHAZ?

-- Ik zie alleen den top en d'arm van 't kruis
Dat sling'rend voortschuift als-i waggelt, maar verdwynt
Zoodra hy neerzwickt . . . zie, daar valt het weer,
En ryst nu langzaam weer omhoog!

-- Dat zie ikzelf

Zoo goed als gy dat ziet, JÖCHAZ! Maar ik wensch

Te weten of z'n rug . . . zoo'n kind is vreeslyk zwaar!
 Wees niet zoo woelig, kleine: uw vader is vermoeid . . .
 Kunt gy z'n rug zien, kind, z'n naakten rug?
 Den rug des mans, die ginds dat kruis draagt, kind,
 En die door SCHMOEL geworpen wordt met drek?
 Ik houd u hoog . . . zie goed . . . maar zie wat snel,
 Omdat ik moe ben, MIRJAM! Nu?

-- Die rug is rood . . .

-- Ge hoort het, BEN DAÖUD . . . dàt maakt hem zwak . . .
 Men heeft hem eerst gegeesseld: dat maakt zwak!
 Maar 't gaat wel òver, als-i hangt. Hy zal
 Gewis zoo gauw niet knikken met het hoofd . . .
 (Zit stil, m'n kind, ge drukt me ontzettend zwaar!)
 Ik zeg u, NATHAN, deze man is taai!
 't Is jammer dat ik niet m'n *Kashmir* heb . . .
 (Zit rustig, kind, of vader zet u neer:
 Ik ben vermoeid!) En ieder zei, BEN DAUD:
 Het was 'n schande . . . dáádlyk was het *uit!*
 Maar *deze* zal zoo gauw niet sterven aan het kruis,
 Hy zal gewis wat *spreken* voor-i knikt!
 Dat praten dan de kindren jub'lend na,
 En maken grappig spel van wat-i zeide,
 En spelen kruisman, weken naderhand!
 Dit beurt wat op, in dezen slechten tyd!
 Maar als-i zwygt aan 't kruis, is 't niet de moeite waard
 Zoo vèr te gaan -- het is zoo vreeslyk heet:
 Als 't weer gebeurt, zet ik m'n *Kashmir* op! --
 Ik zeg u dat-i taai is BEN DAÖUD!
 Hy valt weer . . . dit is niets! Wacht tot-i hangt,
 (Zit stil, MIRJAM!) dan zult ge zien en hooren . . .
 (Neem 't kind terug, JOCHÉBED: ik ben moe . . .
 Maar houd het schaapje omhoog . . .

~~~~~

Komt mee, komt mee, daar is wat schoons te zien!
 Komt allen mee . . . daar wordt 'n man gekruist!

~~~~~

Wat hy misdeed? 'k weet niet wat hy misdeed,
 Er zyn er zelfs die zeggen dat-i wèl deed . . .
 Maar dit 's om 't even! Werpt uw grootboek neer,
 Vergeet uw koffi en uw suiker, burgerlui . . .
 Uw beurs, uw oefning, en uw monsters van tabak,
 Uw winkel van gestolen kruinierswaren,
 Uw Evangelie en uw batig saldo!
 Laat liggen voor 'n wyl uw handel en moraal,
 Theologie . . . moderne, antieke . . . 't heele zoodje!
 Neem uit de kast uw deftigst opperkleed,
 Bedas uw hals met allerwitst batist,
 En laat uw werk, uw werk maar, voor van-daag,
 En roept uw knapen en uw dochters van hun spel . . .

~~~~~

Komt mee, komt mee, daar wordt 'n man gekruist!
 Daar is wat schoons te zien op *Golgotha*!
 Ik zeg u dat-i taai is, die daar gaat . . .
 Hy zal zoo gauw niet knikken met het hoofd . . .
 Hy zal, by God, aan 't kruis niet zwygend sterven!
 En voor uw kind'ren zal 't de moeite waard zyn
 Te hooren -- en het nàtepraten -- wat-i zegt!
 Beloof hun vry en vroolyk kruismansspel,
 Dat beurt wat òp in deze slechte tyden!
 Ik zeg u dat-i taai is, deze man,
 Dat hy ons niet bedriegen zal, als laatst
 Die andre dief, die daadlyk knikte met het hoofd,
 En toen was 't *uit!* Maar deze man is taai,
 Al schynt hy zwak van bouw. Het is hem aantezien
 Dat hy veel droeg, maar kracht heeft méér te dragen,
 Dat hy veel leed, maar *lang* nog lyden kán!
 Hy spreek reeds . . . luister: „ELI SABACTANI! "
 Hy roept ELIAS . . . kind'ren, bauwt hem na,
 En sart hem, dat hy nòg wat zegge aan 't kruis,
 En krabt met lange nagels in z'n wonden . . .
 Of beter, werpt hem -- als vriend SCHMOEL -- met drek:
 Licht slikt hy walging minder goed dan pyn!

Hu . . . huup . . . omhoog uw kindren! Dat ze 't zien
 En dat ze 't hooren, hoe de kruisman spreekt,
 Om stof te gaeren voor hun kruismansspel . . .
 Komt allen mee! *Hoerah* voor *Golgotha!*
Hoerah, hoerah voor *Golgotha!*

~~~~~

Komt mee, komt mee, daar wordt 'n man gekruist!
 Roept RUBEN hier, en NATHAN BEN DAÖUD . . .
 KLAAS, JAKOB, NAFTHALI, ALBERTUS! ELIÉZER . . .
 De dames en de heeren uit de buurt,
 Verwanten, neven, nichten, broeders, en de rest,
 Behouders, Liberalen, mannen van de beurs,
 En van de balie of den kansel! Kontraktanten
 En Vry-arbeiders, oppositie en ministers,
 De leden van de Tweede-Kamer in den Haag,
 En wie er rusten kan, na slecht regeeren,
 En wie geen tyd had om z'n plicht te doen,
 Maar ligt nu tyd heeft voor 'n grappig schouwspel.
 Roept MOZES, ISSASCHAR en 't heele *Willemspark*,
 PIET, PAUL, EZECHIEL . . . roept al wat naam heeft,
 Roept wat gedoopt is, of besneden, mee!
 Roept al wat juicht: „ik dank u voor myn braafheid!"
 Roept al wat kermt: „wees my genadig, Heer!"
 Roept wat verdoemd is, en wat deel heeft aan genade,
 Wat loopen, zien en hooren kan (al is 't wat heet!)
 Jezuïten -- protestantsche of katholieke --
 Van de orde of niet van de orde. Vrye-metselaren,
 Die over 't goede, schoone woorden *spreekt*,
 Maar u onthoudt van *stryden* tegen 't kwaad!
 Gy die u *kind'ren noemt der weduw*, maar uw hand
 Niet uitstrekt om het kruis te dragen van haar zoon!
 Roept al wat bidt of schachert in den tempel,
 Al wat er wacht op NABI ISSAH's zweep!
 Al wat met scherpen blik en vlugge handen
 Hem nasluipt -- of er soms te grissen viel
 Van 't geld dat rollend wegstuift onder 't volk --

~~~~~

En later meepraat over stelsels en principes!
 Roept al wat vet werd van gestolen spys,
 Al wat er pocht op linzen-eerstgeboorte,
 Al wat 'n gouden kalf in 't wapen draagt,
 Al wat er knaagt aan *Insulindsche* knoken,
 Al wat er zuigt aan de *Insulindsche* koe,
 Al wat er hangt aan d'afgestroopten tepel,
 Al wat er zwelt van 't afgezogen bloed!
 Komt allen mee . . . JOCHÉBED met de kleine . . .
 (En houd vooral het schaapje omhoog, JOCHÉBED!)
 Roept JANSZON, PIETERSZON, BEN LEVI, BEN DAÖUD . . .
 BEN . . . dit, BEN . . . dät, BEN . . . *ieder!*

Roept ook SCHMOEL . . .
 Ja, SCHMOEL vooral, en JUDAS JUDASZON!

~~~~~

Komt allen mee, komt mee naar *Golgotha!*
 By God . . . daar is van-daag wat schoons te zien!
 Komt allen mee, daar wordt 'n man gekruist!
 Komt mee, komt mee . . . *Hoera* voor *Golgotha!*
Hoera, hoera voor *Golgotha!*

Ik ben wat moe, m'n beste TINE!

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

Fancy . . . om-godswil . . . FANCY!

~~~~~

AAN TINE.

Lieve TINE! Dat ik u in-lang niet schreef, was omdat ik u
 niets kon zenden. Ik ben niet wèl, en heb 'n vreemd gevoel van

leegte, als-of ik me iets herinnerde, maar vatten kan ik 't niet!
Kunt gy me helpen? Ook heb ik pyn in 't hart. Zou 't 'n ane-
vrisme wezen? Neen, dit kan niet. Zoo'n kwaal heeft ieder te-
genwoordig, en ik zal toch geen ziekte krygen als 'n ander.

Die minister antwoordt niet. Ze kunnen my niet gebruiken,
denk ik. 't Schynt dat men prokureur of griffier moet geweest
zyn. Ik zal nog drie dagen wachten op dat antwoord van den
minister, en dan . . . ja dan weet ik waarlyk niet wat ik doen
moet! Ik weet niets, begryp niets! Wat is er toch met ons
gebeurd, dat we zoo in moeielykheid verkeeren? Hoor eens, lieve . . . als
ge volstrekt geen raad meer weet, tracht dan naar *den Haag* te ko-
men . . . al is het te voet en bedelend. Ieder zal u zeker wat geven,
als ge zegt dat het is om dáár te sterven met de kinderen. Ik
ben er op gesteld dat we dáár sterven. Maar SAMEN, lieve TINE!
Ik heb volstrekt geen moed meer om te *leven*, en te *handelen*.
Moed om te *ondergaan* en te *sterven* wèl. Ik ben moe! Kunt ge
't nog drie dagen uithouden?

Nog geen antwoord van den minister. . .

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

FANCY!!

~~~~~

AAN TINE.

O god, wat is dat vreemd . . . ik droom altyd dien droom!
Daar dwaalt my iets voor 't oog . . . een meisje, een schim, 'n
spook . . . Ik reikhand vruchteloos . . . ze ontwykt me, en zweeft om-
hoog . . . en lost zich op in *niets!* Myn hart is leeg, o god!

Ik ben vermoeid.

~~~~~

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

FANCY!!

~~~~~

VAN FANCY AAN TINE.

Ik zweef in de buurt van *Aldebaran*, waar men geen brieven schryft aan Kiezers en Ministers ; *à bon entendeur salut!* Ik ben van te goede familie om saemtewonen met ieder-een. Als-i zich betert, kom ik terug. Intusschen zal ik hem helpen door hem iemand te zenden. Vrees niet . . . wacht tot nieuw-maan!

~~~~~

AAN TINE.

Beste TINE! Ik heb gister 'n genoeglyken avond gehad, en voel me veel beter. Voor 'n dag of drie zat ik te pruiln -- heb ik u geschreven dat ik pyn voel in 't hart? -- Ik zat te pruiln, en werd aangesproken door 'n artist. O, waren 't artisten alleen, maar *ieder* spreekt my aan, en dit is vervelend. Ge weet dat ik een hekel heb aan „ieder.” „*M'nheer, is uwe Max Havelaar?*” Ik ben er misselyk van! Lieve TINE, zoodra we geld hebben om te verhuizen, wou ik op *Marken* of *Urk* gaan wonen. Vindt ge dit goed?

't Is wel zonderling dat ieder zich bemoeit met m'n zaken, maar dat niemand 'n hand uitsteekt om me recht te verschaffen. Daarby is my iets in den zin gekomen over publieke executien. Ik bedoel 't aangapen. In de vonnissen staat: *die man moet hangen...* goed! Neen, eigenlyk *niet* goed . . . men moest nooit iemand ophangen. Doch hoe dit zy, er staat *niet* in de vonnissen: die man moet vóór 't hangen bekeken worden door *publiek*. Dáártegen zal ik my opponeeren, zoodra ik lid ben van die Kamer in den Haag. Straks zal ik m'n brief aan de Kiezers afmaken. Ik voel me wat beter.

Die man sprak me aan, en stelde voor naar RISTORI te gaan.

Ik zei natuurlyk dat ik geen geld had. Daar hyzelf niet ryk was, bood hy aan m'n plaats te betalen, en dit vond ik goed. Gister avend haalde hy me af. Z'n meisje ging ook mee . . . en daar zaten we!

RISTORI speelde heerlyk mooi in 'n leelyk stuk, dat wel leelyk wezen *moest*, want het was voor haar gemaakt als 't byschrift naar 'n prentje. 't Stuk is *onwaar*, de grootste fout die ik ken . . . ja, de *eenige* fout in alles! Ge weet wel dat ik hiermee geen party trek voor 'n plat réalisme. Laat anderen dit maar denken. Ik heb geen lust nu 'n verhandeling te houden over *waarheid in poëzie en kunst*. Lees 't maar na -- 't ligt by dien roman in m'n koffer, by FANCY -- maar ge weet dit wel, zonder dat ge 't naleest.

Maar zie, de heele RISTORI met haar maakstuk, boezemde my niet zooveel belang in, als de verloofde van dien artist. Ze had iets dat me byzonder aantrok -- ik geloof dat ze geleden heeft -- en bovendien, ze vraagde heel hartelyk naar *u*. Dit nam me zóó in, dat ik aanhoudend op haar lette. Zy kende u uit dat boek over de koffi, en zei dat ze hoopte haar echtgenoot te wezen, wat gy voor my zyt. Ik wensch dit niet, omdat daartoe veel elende noodig is, die 'k haar liever spaarde, maar wel komt het me voor, dat ze zich inderdaad flink-houden zou in tegenspoed. Daarby had ze iets kalms, iets rustigs, dat ook my kalmer maakte. Ik dacht aan SAUL, en DAVID's harp. Doch . . . SAUL was gek. En *ik?* Zeker zou wat muziek ook my goeddoen . . . maar geen orkest! Jammer dat muziek zoo duur is. Gaat ge veel naar 't park? Hier wordt alleen gespeeld voor geld . . . als alles hier.

Ik had grooten lust hoftemaken aan dat meisje, omdat ik iets leegs voel, maar die artist zal er tegen zyn, en zyzelf ook, denk ik. Ik heb haar niets byzonders hooren zeggen, maar ik *voelde* dat ze „hart" had, wat zoo vaak ontbreekt, en dit deed me goed. Ze heeft me verzocht u te groeten, en te zeggen dat ze u heel lief vindt, waarin ze groot gelyk heeft.

Ik kryg voortdurend allerlei brieven. Ik kan ze u niet alle zenden -- 't is te duur -- maar 't wordt 'n kurieuze verzameling.

~~~~~

Ooms en tantes die my uitschelden . . . stiefmoeders: *idem* . . . vaders: *idem!* Er schynt ergens 'n uitgever te zyn, die zich in 't hoofd gehaald heeft dat ik „*Minnebrieven*” schryf, en die by hem laat uitgeven. Ik zal hem wat muziek aanraden. Maar sedert 'n paar dagen is er 'n nieuwe varieteit opgekomen in de familie van onbegrepen brieven. 't Schynt dat *Publiek* nu gaat vertellen dat ik schatryk ben, en ieder vraagt me om -- ge raadt het nooit! -- ieder vraagt me om . . . *geld!*

Geld . . . neen, neen, ge begrypt het niet! 't Is niet geld dat ik schuldig ben, o neen: *onschuldig* geld! Men vraagt me om geld als toen ik . . .

O god, o god, TINE, waar is de tyd toen ieder ons vraagde om hulp, en toen wy ieder hielpen! O, dat is hard! Dàt moest ik kunnen vergeten! Kunt ge 't u nog voorstellen? Is 't niet als 'n droom? Wat was ieder ryk, toen wy nog niet zoo arm waren! 't Verlies van *die* weelde drukt me toch zwaarder dan 't gemis van muziek!

Allerlei brieven om geld! Een arme kraamvrouw . . . een verongelukte brik met nagelaten zwangere vrouwen . . . een brand . . . een dreigend bankroet . . . een dykbreuk . . . lust en roeping om 'n negotie te beginnen in aardappelen . . . dood van 'n „kostwinner” -- zóó noemen ze hier 'n *echtgenoot* en *vader*, TINE! -- beenbreukige schildersknechts die van 'n stelling vielen . . . Dat komt er van . . . wat doen ze er op!

Ik moet weer m'n kamer uit: ik word weggeschilderd! Zeker zult ge 't krabben hoort in 't vervolg van m'n brief aan de Kiezers. Kan *ik* het helpen?

Allerlei brieven, ja . . . behalve van den minister die *niet* schryft.

Allerlei brieven om *hulp!* En weet ge wat zy zeggen? „Och, als ge geen geld hebt, *schryf* dan maar wat . . . zet u even voor uw lessenaar . . .

Als-of ik 'n lessenaar hād, TINE! O, wat is dat wreed!

Hoe moet ik dat noemen van *Publiek*? Is dat *ironie*, is dat *sarkasme*, is dat *hoon*, of is dat . . . *domheid*? Ik zou 't laatste gelooven, maar kan dat toch niet over-eenbrengen met z'n wyze van doen in *eigen* zaken. Dáárin is hy zoo dom niet!

Ik schryven voor aardappelnegotie, of verongelukte brikken . . . *ik*? Myn god, zyn wyzelf niet verongelukt . . . zyn wyzelf niet verlegen om krediet voor wat aardappelen? Ik begryp er niets van.

En let wel, *als* ik het deed, *als* ik schreef voor geld, om wat leniging te geven in den nood van anderen, zou diezelfde *Publiek* nog aanmerking maken op m'n geschryf. Hy zou zich 'n oordeel aanmatigen, waarachtig!

En wat nòg erger is -- ja dit is het ergst! -- hy *zou me gaan nàschryven!* Dit idee benauwt me. Herinnert ge u dien man te Menado, die altyd den tienden van de maand 'n denkbeeld voor den dag bracht, dat ik had uitgeslikt op den negenden? Zoo'n man was in-staat my van m'n denkbeelden aftebrengen! Wat zagen die er gek uit, als *hy* ze aankleedde! En TINE, dàt zou *Publiek* ook doen, als ik schreef. Terstond zoudt ge overal grofheid ontwaren voor rondheid, platheid voor eenvoud, bombast voor poëzie, brutaliteit voor oprechtheid, razerny voor fantazie, naaktheid voor *négligé*, gekunsteldheid voor Kunst, kunst voor Natuur, en zoo al voort.

Goed schryven kan *Publiek* nooit, omdat-i geen *ziel* heeft, en niet *leed*, wat hetzelfde is. Ook ontbreekt hem de verwaandheid ... waarlyk, verwaand is-i niet. Daartoe is hy te bevreesd dat men hem aan 't woord houden zou, als-i voorgaf wat te kunnen, te kennen, te weten, of te willen. *Orgueil oblige*. Hy teekent nooit zoo'n obligatie van den hoogmoed, uit vrees voor den verval dag.

Ja, hy zou me nàschryven! 't Ware om alle schoolmeesters dol te maken, en SIEGENBEEK te doen weklagen -- met één é -- uit z'n graf! Weldra zou men „*schildwacht*” mannelyk maken, „*kus*” en „*weemoed*” vrouwelyk, en meer zulke dingen, die *ik* doe als me dat zoo in 't hoofd komt . . . omdat ik tuchteloos ben, goddank!

~~~~~

Ja, ze zouden dien heelen *mannelyken* en *vrouwelyken* winkel, die tot niets dient -- aan 'n kant doen -- en dit doe ik voortaan -- om te luisteren: hoe men goed spreekt, in-plaats van te zien: hoe men goed schryft, en dit zou geen bezwaar hebben, als we dan niet waren overgeleverd aan *ooren* . . . ik stem voor SIEGENBEEK!

Heb ik u al gezegd, dat ik weer bezig ben met *Sanskrit*? 't Is heel aardig nategaan hoe we aan onze taal gekomen zyn. Ik heb veel vermaak in zoo'n studie die me wat afleidt, en dit heb ik noodig omdat ik moe ben. Bovendien, zoodra ik er wat meer van weet, wil ik my eens ernstig bemoeien met ons Hollandsch. 't Is verdrietig te zien hoe de menschen alles bederven! *Gods-dienst* -- de *wezenlyke*, ditmaal -- wordt *theologie*. Het *Recht* wordt „*de rechten*.” En de taal wordt in 'n kinderpakje gestoken voor 't plezier van de schoolmeestery. Ik zal daaraan 'n eind maken, zooals aan meer wat me verveelt. Die dingen zullen toch niet steviger zyn dan *Babylon*, en 't korset van Jufvrouw LANNOY?

Nu keer ik terug tot m'n brief aan de Kiezers:

Ik heb getracht u te herinneren aan de waarde die gy in uw EIGEN belang, aan de Indische bezittingen behoort te hechten. Ik had u liever toegesproken in den naam van menschelykheid en rechtvaardigheid, maar omdat gylieden voor 't meerendeel menschen van „zaken” zyt, vrees ik te zeer dat ge my zoudt aanzien voor 'n ideoloog, voor 'n onpraktisch mensch, voor iemand die geen verstand heeft van 't „*eene noodige*.”

Ook heb ik u gewezen op de noodzakelykheid dat gylieden daarginder vrienden hebt, of althans dat die zwarten u niet volstrekt *vyandig* gezind zyn, en wel om te voorkomen, dat zy òf uit eigen beweging weigeren langer koffi en suiker voorttebrengen voor U, òf dat ze gemeene zaak maken met *anderen*, die zeer gaarne die koffi en suiker zouden laten planten voor *zichzelf*. Ik kan u verzekeren dat, noch in *Engeland*, noch in *Frankryk*, iemand zich verzetten zou tegen 't ontschepen in de havens *dier* landen, van de ladingen die thans te *Amsterdam* en *Rotterdam* worden aangevoerd.

Ik wensch nu met u te berekenen, of de manier waarop die

Oosterlingen door uw lasthebbers worden geregeerd, geschikt is tot het aankweken van de vriendschappelyke gezindheid die gy *behoeft*, om u in die gewesten staande te houden, om daarna -- ingeval uit ons onderzoek mocht blyken dat dit doel *niet* bereikt wordt -- overtegaan tot het beschouwen van de middelen die u ten-dienste staan, tot het aanbrenge van verbetering in wat u minder goed voorkomt. Maar . . . ik stuit alweer op de eenvoudigheid van m'n taak.

De *Javaan* WORDT *mishandeld!* Ik wenschte dat dit ware tegengesproken, of wel dat het onwaar was! In dit geval toch, zou ik, beter dan nu, kans zien u te overtuigen, want ik heb opgemerkt dat niets zeldzamer is, dan 't achtslaan op bekende zaken. Het gaat hiermee als met de Christelyke liefde. Ieder kent het voorschrift: *hebt uw naaste lief*, enz. maar juist *omdat* het zoo banaal is geworden, schynt het opvolgen moeielyk te wezen, en men zou elken „naaste" die in vollen ernst zich op die uitspraak beriep, aanzien voor 'n dwaas. Zoo vrees ik nu ook, dat ge my niet zult gelooven -- of althans dat ge niet zult *handelen naar dit geloof* -- wanneer ik u zeg wat ieder toestemt: *dat de Javaan mishandeld wordt.*

Ik wil echter niet den schyn op my laden, alsof ik door het voorstellen dezer waarheid als 'n erkende zaak, my trachtte afte-maken van 't *bewys*, en daarom zal ik u 'n paar bewyzen daarvan geven, schoon 't my 'n verdrietig werk is. Want, Kiezers, we moesten vèrder zyn dan dat!

Na al de redeneeringen immers, die ge hebt kunnen aanhooren over de *wyze hoe* er verbetering moet worden gebracht in den toestand van 't Nederlandsch Bestuur in Indie, is het wel eenigszins vervelend nu nog in 't breede te betoogen: *dat die toestand inderdaad verbetering behoeft.* Vergunt my echter niet *alle* bewyzen hier aantehalen. Ik schryf 'n brief, en geen boekdeelen.

~~~~~

~~~~~

Eerste bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

Toen ik magistraat was van *Amboina* en onderhoorigheden, bemerkte ik spoedig te-doen te hebben met 'n bevolking, die -- overigens zeer veel goede eigenschappen bezittende -- vry twist-ziek was. Jazelfs, er bleek me dat velen twist maakten òm te twisten, en dat ze 't in afgelegen dorpen beschouwden als iets eervols: „*met 'n zaak voor de Heeren geweest te zyn.*” De oorzaken van die twisten waren meestal zeer nietig, en 't zou u zeker vermaken, wanneer ik den tyd nam, daarvan 'n paar staaltjes meetedeelen. Maar *vermaken* is m'n doel niet. Schelden speelde gewoonlyk 'n groote rol by de politie-gedingen der *Amboinezen*. Anders begrypen ze elkaar niet. Ze zyn *Christenen*, en vloeken meestal in 't hollandsch, even als de Javanen op de hoofdplaatsen, die hoezeer nog niet bestraald door het licht van 't Evangelie, toch meer dan de domme binnenlanders, in aanraking kwamen met uw land- en geloofsgenooten.

Hoe dit zy, de halfwekelykse politie-rol was altyd voor drierivertedeel opgevuld met *hhal makki-makki*, d.i. scheldzaken.

-- M'nheer, JOZEF heeft gezegd dat ik 'n hond ben.

Ik hoorde met 'tzelfde geduld dat ge moest opmerken in dezen brief, o Kiezers, de twaalf of twintig getuigen aan, die inderdaad JOZEF hadden hooren betuigen, dat ABRAHAM of EZECHIEL 'n hond was. De Ambonsche Christenen dragen voor 't meeren-deel bybelse namen.

-- Wèl JOZEF, hebt jy gezegd dat ABRAHAM -- of EZECHIEL -- 'n hond was?

-- Ja, m'nheer de Assistent-Resident. Maar ABRAHAM -- of EZECHIEL -- heeft gezegd dat ik 'n *zwyn* was.

En dan hoorde ik weer met gelyk geduld de getuigen aan, die in gemoede verklaarden te hebben gehoord hoe ABRAHAM -- of EZECHIEL -- JOZEF had uitgemaakt voor 'n *zwyn*.

Myn vonnis? Heel eenvoudig:

-- Gy beiden hebt volkomen gelyk, o JOZEF en ABRAHAM --
of EZECHIEL -- gaat nu maar welgemoed naar huis!

En dan vraagden ze gewoonlyk 'n briefje, om in hun dorp te
laten zien dat ze „voor de heeren" waren geweest, en
dat zy van-weerszy in hun recht waren.

Ziet-hier myn briefje, o *Vry-arbeiders* en *Kultuurstelselaars* . . .
gy beiden hebt volkomen gelyk! Gaat nu welgemoed naar huis
als JOZEF en ABRAHAM . . . of EZECHIEL.

~~~~~

Tweede bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

De arbeid van den Javaan zou, wat de hoofdzaak betreft, kun-
nen worden verdeeld in de volgende klassen:

1. Arbeid als heeredienst ten-behoeve der *eigenaars van par-
tikuliere landeryen*.
2. Arbeid als heeredienst ten-behoeve van *Inlandsche hoofden
en beambten*.
3. Arbeid ten-behoeve van *kontraktanten*, d.i. van zoodani-
ge personen, als door de edelmoedige Regeering beschon-
ken zyn met het recht, om te beschikken over zóóveel
bouws grond, met de werkkraft van zóóveel omliggende
dorpen.
4. Arbeid ten-behoeve van *partikulieren* die aan eigen mid-
delen zyn overgelaten, en zonder bescherming van de Re-
geering, overeenkomsten sluiten met den Inlander. Dit is
de veel besproken VRYE-ARBEID.
5. Arbeid ten-behoeve van het Gouvernement: KULTUUR-
STELSEL.
6. Arbeid ten-eigen-behoeve. Hiertoe ontbreekt meestal de tyd,
en dan komt er hongersnood.

Al deze soorten van arbeid werpen voordeel af, doch alleen de
laatste klasse van bezigheid zou den Javaan zelf te-stade komen.
De vyf eerstgenoemde kategorien baten:

~~~~~

aan de *landeigenaars*,
 aan de *inlandsche hoofden*,
 aan de *europesche beambten*,
 aan de *kontraktanten*,
 aan de *partikuliere ondernemers*,
 aan het *Nederlandsch-Indisch Gouvernement*, dat is ten-slotte:
 aan NEDERLAND.

Hoe-meer nu de Javaan werkt, hoe-meer winst voor die personen, voor die Regeering, voor die natie.

De Javaan gehoorzaamt z'n Hoofden. Die Hoofden hebben behoefte aan weelde en praal. Wie 'n hoofd te vriend heeft, kan diens ondergeschikte bevolking uitmergelen zooveel hy wil. Wie zoo'n hoofd betaalt -- *omkoopt!* -- kan zéker zyn, tiendubbel schadeloos gesteld te worden . . .

Welnu, Kiezers, gy die menschenkennis hebt, gy die te verstandig zyt om iets aantenemen op gezag, gy die zoo op leugens gesteld zyt . . . 't zal u zeker aangenaam verrassen, wanneer ik hier 'n leugen zeg, die 'k byzonder aanbeveel in uw hoogstverontwaardigd ongelooft:

Al die Landeigenaars zyn *braaf*. Al die Inlansche Hoofden, *edel*. Al die Europesche Beambten, *intègre*. Al die Kontraktanten *grootmoedig*. Al die Partikulieren *onbaatzuchtig*. Dat *Indisch Gouvernement* is van hoogen zielenadel . . . en 't schuld-afdoend *Nederland* bouwt spoorwegen van 't batig saldo!

~~~~~

Derde bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

Kiezers, ge hebt het boek over de veilingen gelezen. De schryver zegt daarin, dat de vertelling van SAÏDJAH onwaar is. Hy had die vertelling niet moeten doen, en ik hoop dat hy niet weer in zoo'n fout moge vervallen! Hy vertelt namelyk zóó, dat ge u genoopt voelt hem te benoemen tot uw lyfdichter . . . wat de arme DIMANCHE niet wezen wou. Er is sprake van heel iets anders

dan van *vertellingen om u te vermaken*, o Kiezers! De schryver zegt daar:

. . . Ik heb stukken vóór me liggen. . . . doch neen! Liever 'n beken-
tenis.

Ja! 'n bekentenis: ik weet niet of SAÏDJAH ADINDA liefhad . . .
niet, of hy naar *Badoer* ging . . . *niet* of hy in de *Lampongs* is gestor-
ven onder Nederlandsche bajonetten! Ik weet niet of z'n vader be-
bezweek ten-gevolge van de rottingslagen die hem werden gegeven
omdat hy *Badoer* had verlaten zonder pas. Ik weet *niet* of ADINDA
de manen telde door kerven in haar rystblok . . .

Dit alles weet ik *niet!*

Maar ik weet *meer* dan dit alles! Ik weet, *en ik kan het bewyzen*,
dat er *vele* ADINDA'S waren en *vele* SAÏDJAH'S, en dat, *wat verdicht-
sel is in 't byzonder, waarheid wordt in 't algemeen*. Ik zeide reeds
dat ik de namen kon opgeven van personen die, zooals de ouders van
SAÏDJAH en ADINDA, door onderdrukking zyn verdreven uit hun
land. Het is m'n doel niet, in dit werk mededeelingen te geven als
voegen zouden voor 'n vierschaar die uitspraak te doen had over de
wyze waarop het Nederlandsch gezag in Indie wordt uitgeoefend --
mededeelingen die slechts kracht van bewys zouden hebben, voor
wien het geduld had die doortelezen, zoo-als niet verwacht kan
worden van 'n publiek dat verstrooiing zoekt in z'n lektuur. Daarom
heb ik, in-plaats van dorre namen van personen en plaatsen, met
de dagteekening er by, in-plaats van 'n afschrift DER LIJST VAN
DIEFSTALLEN en AFPERSINGEN, DIE VOOR ME LIGT, getracht
een schets te geven van wat er kàn omgaan in de harten der arme
lieden, die men berooft van wat dienen moet tot het onderhoud
van hun leven. Of zelfs, ik heb dit slechts laten gissen, vreezende
me te zeer te bedriegen in het teekenen der omtrekken van aan-
doeningen die ik nooit ondervond.

Maar wat de *hoofdzaak* aangaat . . . o, dat ik opgeroepen werd
om te staven wat ik schreef! O, dat men zeide: „ge hebt dien
SAÏDJAH verlicht . . . hy zong nooit dat lied . . . er woonde geen ADINDA
in *Badoer!* " Maar dat het gezegd werd met de macht en den wil
om recht te doen, zoodra ik zal bewezen hebben geen lasteraar te
zyn geweest!

O, DAT IK OPGEROEPEN WERDE OM TE STAVEN!" Kiezers, *Ne-
derlanders, Christenen*, heeft het uw aandacht niet getroffen dat
die schryver NIET IS OPGEROEPEN OM TE STAVEN wat hy schreef?
Was 't niet de moeite waard, te onderzoeken of die MULTATULI
'n lasteraar is? Hadt ge niet aanspraak op *zekerheid* daaromtrent?

~~~~~

Is 't u niet in het oog gevallen dat uw regeerders -- Liberalen of Behouders, om 't even! -- dat ze *zwegen* als betrapt dieven? Neemt ge daarmede genoeg, Kiezers? Is 't u onverschillig, welk antwoord er moet gegeven worden op de door de *Tielsche Courant* zoo bondig gestelde vraag: „OF NEDERLAND EEN ROOFSTAAT IS?"

Was 't u niet de moeite waard, aantedringen op dat antwoord? Of waart ge *bevreesd* voor dat antwoord?

Maar Kiezers, 't is toch heden wèl de moeite waard, te onderzoeken of de door dien MONEY opgegeven cyfers *juist* zyn. Uw „*geachte sprekers*" -- die voor 'n groot deel niet spreken kunnen, en weinig geacht zyn -- interpelleeren den Minister van Kolonien om inlichting dienaangaande. Dit is zeer karakteristiek! Men zegt u, op 'n wyze „*die rilling door 't land doet gaan*" *) DAT GE ROOVERS ZYT . . . eerbiedige stilte! Daar verschynen: OPGAVEN, STATEN, TABELLEN VAN DE SOMMEN DIE GE JAARLYKS ROOFT . . . terstond wil uw yverige Vertegenwoordiging weten of die staten, tabellen en opgaven *juist* zyn, en hoe men aan die dingen gekomen is!

UITZUIGEN, PLUNDEREN, ROOVEN, MOORDEN . . . o, dāt is niets voor de nederlandsche gewetens! Maar 't verleen van 'n kyken in de boeken, aan 'n vreemdeling . . . de ONJUISTE EN ONVOLLEDIGE BOEKING van de heele ZWENDELARY . . . ja, dāt zou 'n gruwel wezen! Er is niet meer noodig dan dit, o Volk van Nederland, om de manier te kenschetsen waarop ge u laat vertegenwoordigen, 't gehalte van uw moraal, en de specifieke zwaarte uwer goddienery!

Maar eilieve, schaamt u dan toch over 't gedurig voorwenden dat ge uw „broederen" daar-ginder wilt *beschaven* en *veredelen*, terwyl ge toelaat dat ze door uw lasthebbers op de infaamste wyze worden mishandeld!

Maar schaamt u dan toch over den godsdienst welken ge dien

-----

*) (Noot van 1865) Zitting der Tweede Kamer van den 25 September 1860.

„broederen" wilt opdringen als de *eenig-ware*, en die ten-slotte schynt neertekomen op verfoeielyk eigenbelang!

Maar schaamt u dan toch over 't vonnissen van 'n dief of moordenaar, IN NAAM DES KONINGS, zoolang de zeepassen der schepen die *uw* gestolen kruienierswaren overvoeren, insgelyks worden afgegeven IN NAAM VAN DIENZELFDEN KONING!

Ik laat nu in 't midden, of gy de waarheid weten wilt, *maar ik verkies u die waarheid te zeggen*. Ik doe dit voor *myn* vermaak, niet uit twyfelachtig kansbejag u te vermaken, wat me ook volkomen onverschillig wezen zou. En ik heb nog 'n reden hiertoe. Ik wil u tegen-over Europa alle mogelyke voorwendsels van ignorantie ontnemen. Ik wil vóórkomen, dat men op 't manifest dat ik zal uitvaardigen, antwoorde: *dit alles deed 'n schelmachtige regeering . . . dit keurde een slaperige of omgekochte Vertegenwoordiging goed, maar . . . DIT WIST HET VOLK NIET! **)

Die MULTATULI deed verkeerd, u de waarheid te geven met wat omkleedsel. Ge hebt den zang van SAÏDJAH op muziek gezet, en uw dochters vermoorden met veel gevoel dien armen drommel op de piano . . . ziehier 'n nieuwen tekst dien ik in uw muzikale inspiratie aanbeveel. Doch vooraf nog deze opmerking: ge hebt op de geschiedenis van dien SAÏDJAH -- als DON JUAN aan DIMANCHE -- geantwoord: „*wat praat ge aardig, vertel nog eens wat*" en dus de ware of geveinsde ingenomenheid met DIMANCHE'S voordracht gebruikt als voorwendsel om voorbytezien wat die vertelling van SAÏDJAH eigenlyk beduidt. Maar *ge kunt voortaan niet loochenen te weten, wat voor den landbouwenden Javaan een buffel is! Gy kunt u niet verschuilen achter onbekendheid met de beteekenis van wat er nu volgt! Ge kunt niet langer zeggen als uw prototype DROOGSTOPPEL: „Wat gaan my die zwarten aan, met hun buffels! Ik heb nog nooit 'n buffel gehad, en toch ben ik tevreden!* Ziehier:

-----
*) (*Noot van 1865.*) Voorloopig heb ik op 't INTERNATIONAAL CONGRES, dat gehouden werd *in het paleis des konings* te Amsterdam, gezegd dat Nederland 'n roofstaat was. Men zie hierover IDEE 534.

~~~~~

L Y S T

DER IN DE MAAND FEBRUARI 1856 AAN DE BEVOLKING VAN ÉÉN DISTRICT

AFGENOMEN BUFFELS,

TOEN

MAX HAVELAAR

ADSISTENT-RESIDENT WAS VAN DE AFDELING LEBAK,

EN TERWYL DE HEER

D U Y M A E R V A N T W I S T,

ONDER DE REGEERING VAN

WILLEM DEN DERDE,

NAMENS

DE NEDERLANDSE NATIE,

DE ZOOGENAAMDE NEERLANDSCH-INDISCHE BEZITTINGEN BESTUURDE.

NAAM VAN DEN BESTOLENE .	DESSAH (dorp).	KALOERAHAN (kreits).	GETAL DER GESTO- LEN BUFFELS.
Kassib.	Kadoe Gawier.	Badoer	Een buffel.
Manggia.	Tjibongbong.	id.	Een buffel.
Oessoep.	id.	id.	Een buffel.
Mayassieh.	id.	id.	Een buffel.
Radaya.	id.	id.	Een buffel.
Hadji Sadik.	id.	id.	Een buffel.
Sapioedin.	id.	id.	Een buffel.
Moerssid.	Waloekoe.	id.	Twee buffels.
Sadjiah.	Sanggir.	id.	Een buffel.
Ridjal .	Tjimontjong.	id.	Twee buffels.
Kalar *)	Badoer.	id.	Twee buffels.

-----

*) Deze man was *Loerah* = klein hoofd. Dáárom zeker nam men hem *twee* buffels af, dat ook heel billik was, daar hy de macht had z'n schade te verhalen op 'n ander.

NAAM VAN DEN BESTOLENE .	DESSAH (dorp).	KALOERAHAN (kreits).	GETAL DER GESTO- LEN BUFFELS.
Mamak.	Tjipoeroet.	Badoer	Een buffel.
Kaliam.	Kadoe Leboe.	id.	Een buffel.
Asmil.	Kadoe Gawier.	id.	Een buffel.
Rangga.	Kadoe Damas.*	id.	Een buffel.
Marnie.	Tjisangsang.	Goen. Kintjana	Een buffel.
Sariada.	id.	id.	Een buffel.
Djepo.	Tjidadap.	Kerta	Een buffel.
Djaya. **	Tjioeroeh.	id.	Een buffel.
Bayie. †	Lebak Tjitra.	Tjikoessik	Twee buffels.
Asmil.	id.	id.	Een buffel.
Mayinten.	Tjikatampe.	id.	Een buffel.
Ayim.	Tjilegong.	id.	Een buffel.
Moetassi.	Tjigingang.	id.	Een buffel.
Mandaya.	Kadoe Lamboe.	Kompai	Een buffel.
Arday.	id.	id.	Een buffel.
Adjiman.	Laribongoer.	id.	Een buffel.
Arpan.	Tjikario.	Tjileles	Een buffel.
Abien.	Tjimerak.	id.	Een buffel.
Dakier.	Djiorogdalong.	?	Een buffel.
Moektar.	Sereweh	?	Een buffel.
Assieh.	id.	?	Een buffel.

Is 't u GENOEG, Kiezers!

Ziet ge wel, hoe verkeerd ge deedt, dien MULTATULI te benoemen tot *schryver*, daar de geheele imposante eentonigheid der SAÏDJAH-vertelling, niets is dan 'n *plagiaat*, *kopie* slechts van de *treurige* werkelykheid!

Eén buffel! Eén buffel!

Eén buffel! Ja! Maar in 't geheel: *zes-en-dertig buffels!* 't Is zoo véél niet, meent ge?

*) Of Pasir-ayer. Ik houd van stiptheid in „zaken.”

†) Deze man was dorpschoofd.

~~~~~  
 Eilieve: *in één maand!* Is 't niet *genoeg*, Kiezers?

*Zes-en-dertig buffels in één maand!* 't Is zoo véél niet, meent ge?

Eilieve andermaal: *in één distrikt!* Is 't u niet *genoeg*, Kiezers?

*Zes-en-dertig buffels in één maand, in één distrikt!* 't Is zoo véél niet, meent ge?

Eilieve, nog eens: *Lebak* heeft *vyf* distrikten . . . vermenigvuldigt, zeg ik u!

*Vyfmaal zes-en-dertig is honderd-en-tachtig!* Is 't u *genoeg*, Kiezers?

*Honderd-tachtig buffels, afgenomen aan de bevolking van de afdeling Lebak in één maand tyds!* 't Is zoo véél niet, meent ge?

Eilieve, byna tot vervelens toe: er zyn *twaalf* maanden in een jaar . . . vermenigvuldigt, zeg ik u!

*Twaalf maal honderd-tachtig maakt ruim tweeduizend!* Is 't u *genoeg*, Kiezers?

*Ruim tweeduizend buffels, afgenomen aan de bevolking van de afdeling Lebak, in één jaar!* 't Is zoo véél niet, meent ge?

Eilieve, byna voor 't laatst: De residentie *Bantam* heeft *vyf* afdelingen . . . vermenigvuldigt, zeg ik u!

*Vyfmaal tweeduizend buffels, is tienduizend buffels!* Is 't u *genoeg*, Kiezers?

*Tienduizend buffels, in één jaar afgenomen aan de bevolking der residentie Bantam!* 't Is zoo véél niet, meent ge? . . .

-----  
 \*) De juiste verhouding van den veestapel in *Lebak*, tot dien van 't distrikt *Paprang-Koedjang* was op ultimo 1853 = 980: 264 geboorten. Verkiest men naar deze verhouding dus slechts te vermenigvuldigen met *vier* . . . 't is my wel, schoon men verkeerd zou doen. 't Ware kluchtig als de betrokkenen durfden aanmerking maken op 't *cyfer* van wat er onder hun bescherming werd gestolen!

Eilieve, voor 't laatst: *Java* heeft, ik weet niet hoeveel, residentien. 't Verandert telkens. Neemt de verhouding der bevolking van *Bantam*, tot die van *Java* \*) en vermenigvuldigt, zeg ik u!

*Vier-en-twintigmaal tienduizend buffels, maakt tweehonderdveertig-duizend buffels! Is 't u genoeg, Kiezers!*

*Tweehonderd-en-veertig-duizend buffels, in één jaar afgenomen van de Javasche bevolking! 't Is zoo véél niet, meent ge? . . .*

Eilieve, voor 't allerlaatst: *Java* is maar 'n klein deel van *Insulinde*. Het is moeielyk met juistheid te zeggen *hoe* klein, maar we mogen aannemen dat de *Javasche* bevolking in-verhouding tot die van *Insulinde*, als als omtrent *één* tot *drie*. Daar echter de welvaart elders geringer is, en er in de andere gedeelten van *uwe* bezittingen -- noemt ge 't zoo niet? -- niet zóóveel als op *Java* gestolen worden kàn, stel ik u vóór, ditmaal maar te vermenigvuldigen met *twee*: vermenigvuldigt, zeg ik u!

*Tweemaal tweehonderdveertig-duizend buffels, maakt vierhonderd tachtig-duizend buffels! Is 't u genoeg, Kiezers?*

*Vierhonderd-tachtig-duizend buffels, in één jaar afgenomen aan de zoogenaamd Nederlandsch-Indische bevolking! 't Is zoo véél niet, meent ge?*

Eilieve, voor de werkelyk laatste maal: zoo'n Gouverneur-Generaal blyft daar in den regel vyf jaren . . . vermenigvuldigt, zeg ik u!

*Vyfmaal vierhonderd tachtig-duizend buffels, maakt byna twee-en-een-half millioen buffels!*

*Twee-en-een-half millioen buffels, in vyf jaar afgenomen aan de Indische bevolking, onder de regeering van één Gouverneur-Generaal die z'n plicht niet doet! 't Is zoo véél niet, meent ge?*

-----  
\*) (Noot van 1865.) *Bantam* had voor 'n tiental jaren vyfhonderd-duizend inwoners, en de bevolking van *Java* was toen twaalf millioen.

~~~~~

Eilieve, nu waarlyk voor de allerlaatste maal: Één buffel kost van vyftien tot dertig gulden. Stel twintig gulden . . . vermenigvuldigt, zeg ik u!

Twintigmaal twee-en-een-half millioen, maakt vyftig millioen.

Vyftig millioen guldens geldswaarde aan buffels die aan de Indische bevolking werden afgenomen onder de regeering van één Gouverneur-Generaal, die z'n plicht niet doet! 't Is zoo véél niet, meent ge?

Eilieve, en dit nu waarachtig voor de allerlaatste maal: Het afnemen van buffels aan de bevolking is HET ERGSTE NIET! *Heerredienst, onbetaalde arbeid, onbetaalde levering van allerlei zaken, bedraagt in geldswaarde méér, véél meer, twintigmaal meer, o Kiezers! Vermenigvuldigt, zeg ik u!*

Twintigmaal vyftig millioen maakt Duizendmillioen.

Is 't u genoeg Kiezers?

Duizend millioen Guldens geldswaarde, die aan de Indische bevolking wordt afgenomen, onder de regeering van één Gouverneur-Generaal die z'n plicht niet doet. *)

-----

*) (Noot van 1865.) Velen zullen -- met niet ongewone miskening van de kracht der vermenigvuldiging -- dit cyfer van DUIZEND MILLIOEN guldens overdreven vinden, en in deze meening door de aangeklaagden gestyfd worden, die heel gaarne schrik voor m'n resultaten omknoeien in afschrik van onderzoek.

Welnu, *ik* blyf op dit onderzoek aandringen! Ik houd de juistheid myner konklusie staande, en vraag aan wie ze betwyfelt, of loochent:

Welke fout ik maakte in m'n berekening?

Hoeveel er dàn wordt gestolen onder 't bestuur van één Gouverneur-Generaal die z'n plicht niet doet?

Laat DUYMAER VAN TWIST toch eens antwoorden op deze vragen, als-i beweert beter te rekenen dan ik. En dat hy dan tevens berekene hoeveel fortuinen met buitenplaatsen, enz. van gewezen Gouverneurs-Generaal er noodig zyn om de fouten van één landvoogd te boeten?

Ik constateer -- heden 10 Juli 1865 -- dat niemand protest heeft aangeteekend tegen het punt van uitgang myner berekening: *den staat*

**Is u dit nu eindelyk genoeg, o Kiezers
van Nederland,**

Mocht het nòg niet genoeg wezen, dan stel ik u vóór, nog-eens te vermenigvuldigen met het verhoudingscyfer tusschen de afpersingen die vermeld staan in myn zeer *zakelyke, lokale en personeele* opgave van *Parang: Koedjang* -- den grondslag onzer berekening -- en het getal van de rooveryen die niet ter myner kennis kwamen, omdat de klagers werden vermoord, en in de rivier gesmeten, op weg naar m'n huis!

En tot dien grondslag keer ik nu terug, om te vragen aan den BETROK-KENE: *welke fouten ik gemaakt heb in myn berekening?*

Eén buffel. . . één buffel. . . één buffel!

Eén buffel, Excellentie! Eén buffel, man van welverdiende rust!

-----
van gestolen buffels in de Lebaksche afdeeling Parang-Koedjang, gedurende Februari 1856.

Wil men 't nòg doen? 't Is my wel. Men zal, na myn vertrek uit LEBAK, toch niet *alle* getuigen vermoord hebben! En al ware dit zoo. . . ik ben tot dupliek bereid en gereed. Maar ik zou beginnen met de vraag: *waarom men vier jaar lang gezwegen heeft?*

Dit zwygen veroordeelt! Op 't internationaal kongres, waar 't beschaafd EUROPA kon geacht worden vertegenwoordigd te zyn, vraagde de heer DUMONCEAU van Luik, of er onder de aanwezige Nederlanders niemand opkwam tegen myn aanklacht? Hy zou dit betreuren, zeide hy, wyl dan de vreemdelingen Nederland moesten verlaten onder den indruk dat ze gastvryheid hadden genoten van roovers. Die vraag en die vrees waren gepast en gegrond.

Na my sprak de heer ROCHUSSEN 'n redevoering uit, waarin hoofdzakelyk werd betoogd dat NEDERLAND veel voordeel trekt uit INDIE, wat ik volmondig toestem. De *Indépendance*, in den verkeerden waan dat de heer ROCHUSSEN m'n beschuldigingen wilde weerleggen, noemt die rede: *un discours ministre*. De scherpte dezer kwalificatie treft geen doel, als men weet -- zoo als ik verzekeren kan -- dat het voornemen des heeren R. geenszins was om myn grieven te behandelen, evenmin als hy 't verdedigen of vergoelyken op zich wilde nemen, van de gruwelen die in INDIE plaats vinden. Dat die Staatsdienaar onmiddellyk na my optrad, was toevallig, en 'n gevolg van de *ordre du jour*, gewyzigd trouwens op 'n verzoek van den heer POTVIN van Brussel, die na my had moeten spreken, maar aan den heer R. had verzocht te mogen ruilen van beurt.

~~~~~

Eén *buffel*, man van „*kunde, trouw en yver!*” Eén *buffel*, oud-prokureur of oude prokureur! Eén *buffel*, geachte spreker! Eén *buffel*, rechtzinnig Christen! Eén *buffel*, man van liberalisme en vryen-arbeid! Eén *buffel*, man van 't wreede en domme kuisheidsbesluit! Eén *buffel*, man van 't rystlevering-kontrakt op Banka! Eén *buffel*, man van de moorden op *Banjermassing!* Eén *buffel*, man van de lafhartige bedelcirculaire voor de slachtoffers van zee-roof! Eén *buffel*, hoort ge? Eén *buffel*. . . één *buffel!*

Daar ge een Christen zyt, met kompensatiestelsel van genade, zoendood, witte-wolwasschery en verlossing, heb ik geen verstand van uw geweten. Ik kan niet zeggen: „ik zal in uw gemoed laten weergalmen: *één buffel, één buffel!*”

Maar dit kán ik, dit zàl ik, dit doe ik by dezen: *ik gelast*

De heer ROCHUSSEN heeft een statistiesch-ekonomische bydrage geleverd, en . . . en . . . ziedaar: ik geloof dat die oud-minister, *wanneer* hy de zaken had aangeroerd, waarover ik klaag, aan *myn* kant zou geweest zyn, en niet *tegen* my!

Ik blyf gelooven dat de heer ROCHUSSEN, die hart heeft in-plaats van dordroge deugdzaamachtigheid, gehoor zou hebben gegeven aan HAVELAAR, en dat er recht zou geschied zyn, als *hy* gouverneur-generaal ware geweest, in de dagen toen VAN TWIST zich ter-ruste legde op 't christelyk hoofdkussen van al te goedkoope vrede met z'n „Heer.” Neen, de heer ROCHUSSEN zou en zal my niet bestryden. Hy staat niet vast genoeg in 't *geloof* om schelmery aantezien zonder wrevel, of om zonder wroeging party-te-trekken tegen iemand die opstaat tegen schelmery. Om te slikken en te verteeren, wat zoo'n VAN TWIST kan verdragen, is godsdienst noodig, veel godsdienst . . . als in 't vers voor die dame. (IDEE 527.)

En dat ook inderdaad de rede van den heer R. niet werd opgenomen als antwoord op myn beschuldigingen, blykt onder anderen hieruit, dat 'n hoofd-ambtenaar uit DEN HAAG -- de referendaris VAN ALPHEN, meen ik -- met zeker *élan* het woord vraagde, en stamelend van drift, de hoop uitte: „dat men my toch eens zou tegenspreken!”

Nu ja, dit hoopte ik al lang. Maar op-nieuw constateer ik, dat men 't niet doet.

Het eenige wat men kan en durft, is onder'shands uittestroomen, dat „die HAVELAAR zoo 'n byzonder slecht mensch is.” Dit is wat al te gemakkelyk, vind ik. NEDERLANDERS! Zult ge dan nooit wakker worden?

en dwing ieder die u ziet, ieder die u hoort . . . te mompelen in zichzelf:

Eén buffel!

En ik veroordeel *U*, tot bewustzyn dàt men 't mompelt! Ja, ik gelast u het nàtezeggen in uw binnenste. Beweer dat ge niet *gehoorzaamt*, als ge durft!

Eén buffel, één buffel!

Ja, *één!* 't Spyt me dat aan sommige bevoorrechten *twéé* buffels zyn afgenomen.

Eén buffel! . . . waarschylyk de laatste!

Twee buffels . . . 't is minder treffend!

Waar men *twee* buffels afneemt te-gelyk, *wáren* nog twee buffels te nemen, en met wat verbeeldingskracht zou men zich kunnen voorstellen dat er nòg meer waren . . . dat er nog 'n buffel overschoot!

Neen: *één buffel!* Zóó moet het wezen!

Ik stel u voor, o deugdzame Kiezers, iemand naar den *Haag*, aftevaardigen, die 't ministerie uitnoodigt, de Javasche Hoofden te gelasten nooit twee buffels te-gelyk aftenemen aan dezelfde persoon, omdat dit -- uit 'n letterkundig oogpunt -- de indrukwekkende monotonie breekt, van alle tegenwoordige en toekomstige SAÏDJAH-histories.

Vervloekt alweer, dat ge zoo hard van gehoor zyt, dat ik spot noodig heb om verstaan te worden! Ik hoop dat ge nu eindelyk begrypt, o Kiezers, waarom ik niet gediend ben met het brevet van mooischryver dat ge my uitreikt. Is er *styl*, is er *poëzie*, is er *geest* in de lyst van gestolen buffels? Is die lyst niet nuchter als vóór-beurstyd? Riekt hy minder naar „*zaken*” dan *uw* lysten van kaveling? Dan *uw* notitien van verkoop?

Zoudt ge 't prettig vinden, wanneer ik aan elken diefstal --

~~~~~

aan elken *officieelen* diefstal namelyk: van onbeambte dieven spreken we hier niet -- als ik aan elken diefstal 'n vertelling vastknoopte? Als ik by elken nieuwen buffel, nieuwe wanhoop uitvond? Als ik nieuwe ellende borduurde op 't kanevas van elke nieuwe misdaad? Als ik nieuwe liefde en nieuwe vertwyfeling schiep by elk nieuw plichtverzuim? Maar, Kiezers, dat doet gy immers ook niet in *uw* staten, opgaven, nota's, en hoe 't verder heeten moog . . .

„N^o zóó! Zóóveel pakken, zóóveel balen, zóóveel vaten . . .

En men gelooft u, zonder 't minste borduursel . . .

Waarom gelooft ge *my* niet?

Doch ik vorder geen geloof. Er is 'n zeer eenvoudig middel om te onderzoeken of al de kavelingen gestolen buffels behoorlyk aanwezig zyn, op 't zondenregister van wien 't aangaat. Vergun my dat ik u het adres opgeef:

~~~~~

Vierde bewys dat de Javaan mishandeld wordt.

Ik wend my tot u, Mr. ALBERTUS JAKOBUS DUUMAER VAN TWIST. Ge hebt gelezen wat ik zoo-even schreef aan de Kiezers. Ge kunt niet NIET lezen, gy kunt niet ignoreeren wat ik schryf. Ik veroordeel u tot kennisname van alles wat ik zal te zeggen hebben aan de Nederlandsche natie. Ik beveel u naar my te luisteren. Ik beveel u dat met het gezag van den man, die z'n plicht deed, tegen-over iemand, die z'n plicht NIET deed.

Ik heb u herhaaldelyk geschreven. Ge wildet niet hooren. Ik heb u tyd gegeven tot bekeering. Ge hebt u *niet* bekeerd. Het oogenblik is gekomen, dat ik u zal aantasten zonder genade. Maar verhef u niet op deze eer. Ze is maar schynbaar. Ik tast u niet aan als persoon. De stryd zou niet gelyk wezen, en door 't groote rangverschil vèr beneden my. Gy namelyk, zyt eenvoudig 'n *gepensioneerd beambte*, die *wat geld overgaerde*, daarvan *rustig* leeft, en *in de Kamer meespreekt over Vryen-arbeid*. Zoo zyn er velen!

Ik ben heel iets anders. Ik ben *niet* gepensionneerd, gaerde *geen* geld over, leef *niet rustig*, spreek *niet* over Vryen-arbeid in de Kamer, en ik DEED *m'n plicht*. 't Verschil is dus te groot dan dat ik u zou aantasten *als persoon*.

Maar ge zyt geweest: *de man op wiens* „KUNDE, YVER EN GOEDE TROUW" *de Koning staat-maakte toen hy u* -- NAMENS DE NATIE altoos -- *het bestuur in-handen gaf over* INSULINDE. Ik kies u tot representant van 't stelsel van uitzuiging dat *Nederland* zich omtrent dat land veroorlooft, en ik kies daartoe juist u, omdat gy in zekeren zin -- straks zult ge zien *in welken zin* -- hooger staat dan vele anderen, voor wier fouten ik meer sympathie voel, dan voor uw deugden. Ge zyt in het bezit eener soort van zondeloosachtigheid die me verveelt, die me walgt, en die meer kwaad heeft berokkend aan Insulinde, dan al de misgrepen van anderen saemgenomen. Ik beschouw u als de type van fatsoenlyke rykgeworden braafheid. 't Is my onmogelyk aan u te denken, zonder my te verplaatsen in den tempel, waar de één bad: *wees my genadig*, en de ander . . . welaan, Mr. VAN TWIST, ik benoem u tot *dien ander!*

Bovendien, ik heb verdriet van u, omdat ge meespreekt in de Kamer. Ik zal bewerken dat dit ophoudt. Er wordt daar véél gesproken wat geen steek houdt, en niet ter-zake dient, maar het is allen eer te vergeven dan u, *omdat ge beter weet*. Heb ik u *al of niet* de brieven geschreven, die vermeld staan in MULTATULI's boek over de koffi? Heb ik u *al of niet* den brief geschreven, dien dezelfde MULTATULI meedeelde in zyn *Indrukken van den dag?* *) Waren er by dien laatsten brief *al of niet* overgelegd BYLAGEN, die u in-staat stelden te weten dat ik als *assistent-Resident van Lebak myn plicht* deed, en dat gy als *Gouverneur-Generaal van Neerlandsch-Indie* uw *plicht* NIET hebt gedaan?

Hebt gy niet ook in de Kamer -- „voor-zooveel hoorbaar en verstaanbaar" staat er in de verslagen . . . eilieve, waarom spreekt

-----

*) De hier bedoelde brief is die welke later in de *Verspreide Stukken* is opgenomen.

~~~~~

ge, als ge niet hoorbaar en verstaanbaar weet te spreken? -- hebt ge niet in de Kamerzitting van 25 September 1860 afkeurende aanmerking gemaakt op de betuiging van den minister: *dat de toestand van Indie alleszins gewenscht was?* Hebt ge niet -- voor zooveel *verstaanbaar*, alweer! -- in 'n lange redevoering betoogd -- en ik erken: *bewezent!* -- dat er *onwaarheid* was in die betuiging des ministers? en was 't naïveteit van u, den schyn aantemenen of ge er niet aan dacht, dat al 't minder gewenschte voor 'n groot deel is te wyten aan UZELF? Aan *U* die pas vandaar waart teruggekeerd? Aan *U* die zoo-even nog daarginds Natie en Koning reprezenteerde? Aan *U*, die zoo kort geleden nog, geroepen waart te *waken* tegen al 't verkeerde dat ge nu zoo openhartig opsomt? Openhartig? Neen, niet geheel! Ik heb er veel bytdoen, dat ge oversloegt in uw onverstane redevoering . . . ja, 't *voornaamste* hebt ge achterwege gelaten, zóó zelfs dat het denkbeeld me niet vreemd is, dat uw geheele oprechtheid in de *byzaken*, 'n krygslist was, om de *hoofdzaak* wegtegoochelen.

En die hoofdzaak? DE JAVAAN WORDT MISHANDELD! Dàt is de hoofdzaak!

Nu wend ik my weer met de oude tuchteloosheid tot de Kiezers ; Mr. A. J. DUYMAER VAN TWIST . . . maar ge moogt lezen wat ik schryf. Ik zou zelfs zeggen: *ik wil dat ge 't leest*, indien ge 't niet reeds gelezen *hadt*. Loochen als gy durft!

Kiezers, vergeeft me den kleinen uitstap naar uw „*geachten spreker uit Amsterdam*, 'n spreker dien ik niet acht, en die niet verstaan wordt àls hy spreekt, waaraan men niets verliest.

Het opschrift van dit gedeelte myner toespraak aan ulieden, heet: *vierde bewys dat de Javaan mishandeld wordt*. Ik heb u 'n vraag te doen. Neemt ge 't als 'n bewys voor die stelling aan, wanneer ik u overtuig dat de wyze waarop ik handelde te *Lebak*, met juistheid wordt voorgesteld in dat boek over de Koffi? Ik spreek nu niet van SAÏDJAH-vertellingen, of minneliedjes ... ik spreek met menschen van *zaken over zaken*.

Welnu, nadat ik te *Lebak* vruchteloos by uw tegenwoordigen *geachten spreker uit de hoofdstad* had aangedrongen op *recht* . . .

nadat ik met opoffering van bestaan en toekomst, m'n ontslag had gevraagd, wyl ik het onrecht niet dienen wou . . . nadat er op de meest volledige wyze was gebleken, dat er voor m'n ondergeschikten geen voordeel of bescherming was te wachten van *my*, maar integendeel haat en vervolging te vreezen van de *Slymeringen*, die aan 't bestuur *bleven* onder de hooge bescherming van uw *geachten spreker uit de hoofdstad* . . . *nà* dit alles, schreef ik aan den *kontroleur* der afdeeling *Lebak*, aan den man die me dagelyks had gadegeslagen, die door lang verblyf *beter nog dan ik* weten kon wat daar omging, die op 't punt stond het bestuur dier Afdeeling van my overtenemen . . . aan dien man schreef ik den volgende brief. Kiezers, ge behoeft nu niet meer te vragen: is het wáár wat MULTATULI schryft? Er is nu antwoord op de flink gestelde vraag van 't kleine *Tielsche* courantje, dat -- byna alléén onder velen! -- begrepen heeft, *hoe hier geen spraak behoorde te zyn van 'n boek, van schryverstalent, van romanlezery, maar van 'T RECHT DER NATIE OP KENNIS VAN DE WAARHEID!*

Rangkas Betoeng, 29 Maart 1856.

Ik heb de eer u te verzoeken, en des-noods te gelasten: *op uwe eer, uwen eed en uw geweten*, in margine te beantwoorden de volgende vragen, *zonder omwegen, zonder halfheid*, met JA of NEEN.

1° Heb ik, zover u bekend is, den Regent van Lebak ooit onvriendelyk, onwellevend of onheusch behandeld? 1° NEEN.

2° Heb ik niet integendeel bewyzen gegeven van welwillendheid, byv. door hem, als hy om geld verlegen was, en voorschot vraagde op zyn tractement, zulks terstond te geven? JA.

3° Is 't u bekend, dat ik zelfs eenmaal, wetende dat hy geen geld in huis had, hem ongevraagd geld heb gezonden? 3° JA.

- ~~~~~
- 4° Heb ik niet, toen de Regent zoo met aandrang verzocht, den onderkollekteur de hem nog kompeteerende gelden uittebetalen, daarin op eigen verantwoordelykheid terstond toegestemd, ofschoon de machtiging hiertoe nog niet verleend was, en hoewel gyzelf nog in 't midden bracht, dat er mogelyk aanmerkingen op des kollekteurs administratie vallen zouden? *)
- 4° JA.
- 5° Was zulks niet kort voor de komst van den Regent van *Tjanjor*, en heb ik u niet later gezegd, dat ik daartoe gemoveerd was door de meening, dat de Regent *zelf* dat geld noodig had, wyl *hy* er zoo op aandrang?
- 5° JA.
- 6° Heb ik niet op den twintigsten Februari, den Regent gevraagd, of ik niet iets konde doen, of laten doen, om hem behulpzaam te zyn in de ontvangst van den Regent van *Tjanjor*?
- 6° JA.
- 7° Heb ik u niet gezegd, dat de komst van den Regent van *Tjanjor* wel eenige reden opleverde om iets door de vingers te zien, want dat ik best begrypen kon, hoe stuitend het voor den ouden Regent was, zoo afsteekken by de vertooning die z'n Neef maakt?
- 7° JA.
- 8° Heb ik ooit, in de vele gesprekken die ik met u had, termen gebruikt, hetzy van minachting, hetzy van kwaadwilligheid omtrent den Regent?
- 8° NEEN.
- 9° Heb ik u niet integendeel meermalen gezegd, dat ik medelyden met hem had, dat hy door de komst des Regents van *Tjanjor* in zoo
-

*) Zie 't boek over de Veilingen, 2de deel, pag. 145 (eerste druk). Men vergelyke overigens alle antwoorden van dien kontroleur met dat boek, *voor zooveel de hoofdzaken aangaat*. Wie nog twyfelt, heeft belang by twyfel, en liegt uit dat belang.

moeielyke positie verkeerde, dat hy bovendien zulke slechte voorbeelden had gehad, en dusdanige uitdrukkingen meer, die goedwilligheid te kennen gaven?

10° Heb ik niet meermalen gezegd, dat de Regent nog beter was dan vele anderen, en dat het my leed zou doen, als juist hy het slachtoffer worden moest van myn wil om kwade praktijken tegen te gaan? 10° JA.

11° Heb ik niet eens, toen ge naar *Serang* zoudt vertrekken, u uitdrukkelijk verzocht, den Resident het volgende (in substantie) te zeggen: „*Dat ik bevreesd was dat hy, hoorende van de misbruiken die hier plaats hadden, meenen zou dat ik onverschillig was, of flauw. Dat ik hem verzocht dit niet van my te denken. Dat ik integendeel zeer veel werk maakte van het tegengaan daarvan, maar dat de Regent in eene zoo moeielyke positie was. Dat ik meende zeemannschap te moeten gebruiken. Dat ik slechts dáárom niet dadelyk officieel rapporteerde, om hem (den Resident) niet als het ware te noodzaken, daaraan terstond te streng gevolg te geven, (ik geloof dat m'n term was: die zaak terstond aan de groote klok te brengen) want dat ik medelyden met den Regent had, en eerst pogen wilde hem met zachtheid tot z'n plicht te brengen?*” 11° JA.

12° Is het u bekend, dat ik, toen ik van den Regent inlichtingen wilde hebben omtrent vele misbruiken die my bekend waren, hem 'n dertigtal vraagpunten heb voorgelegd? 12° JA.

13° Waren die niet alle door *myzelf* geschreven? 13° JA.

14° Waren niet die vragen slechts gepara- 14° JA.

~~~~~  
*feerd*, en bovendien was niet de geheele in-  
 richting daarvan, als het ware in-officieel?

15° Heb ik u niet later, toen ik genood- 15° JA.  
 zaakt was die vraagpunten met de daarop ge-  
 geven antwoorden in uw handen te stellen,  
 gezegd: „*dat ik dit aldus had gedaan, om den*  
*Regent niet te doen denken dat ik hem kwaad*  
*wilde, en om hem aan te sporen tot oprechtheid?*”

16° Is het u bekend, dat de antwoorden op 16° JA.  
 die vraagpunten niet door den Regent zelf  
 zyn geschreven, waaruit blykt, dat *hy* minder dan  
*ik* vreesde door dat onderzoek gekom-  
 promitteerd te worden?

17° Heb ik niet later u medegedeeld, dat 17° JA.  
 de *Pattie* \*) my, namens den Regent, bedankt  
 heeft voor de delikate behandeling der zaak?

18° Ik verzoek u den *Pattie* te vragen, of 18° De *Pattie*  
 ik niet by het overgeven dier vraagpunten: heeft al deze vra-  
 1° *heb aangedrongen op oprechtheid,* geen met JA beant-  
 2° *gezegd heb, dat de Regent my als vriend zegd,* woord, en zelfs  
*kon beschouwen, en dat ik hem zou helpen waar* ongevraagd ge-  
*ik kon en mocht.* zulks on- der eede te wil-  
 3° Of *hy, Pattie, my niet bedankt, en daarby fen te* zyn door  
 gebruikt heeft de woorden: „*Belom ada satoe* uwe welwillend-  
*toewan bitjara begitoe?*” †) heid.

19° Hebt ge later -- toen ik tot het besluit ge- 19° NEEN.  
 komen was, dat onder'shandsche vermaningen  
 niet baatten) iets bemerkte van publieke on-

-----  
 \*) Een inlandsch beambte die den Regent ter-zyde staat, en *in casu*  
 diens vertrouweling was.

†) „Nog nooit heeft eenig heer aldus gesproken.”

derzoekingen, of van wat het ook zy, dat kompromittant was voor den Regent?

20° Hebt ge niet integendeel eerst op 26 Februari kennis gekregen van myn brieven, waarin ik den Regent aanklaagde, en wel van den *Resident* zelf, die de u onbekende brieven voorlas?

20° JA.

21° Waart ge dien dag niet zeer verwonderd, en gebruikt ge niet later uitdrukkingen als deze: „*Ik wist niet wat er gaande was. . . ik begreep er niets van*” en dergelyke, alle aanduidende dat myn onderzoekingen en de resultaten daarvan, u onbekend waren gebleven?

21° JA.

22° Gelooft ge, na uwe opmerkingen omtrent myn handelingen aangaande u of anderen, dat ik lust heb in wèldoen?

22° JA.

23° Bleek u niet, dat ik verheugd was over de armoede der bevolking te *Lebak*, in dien zin dat ik het als 'n schoone roeping beschouwde, die te doen wyken?

23 JA.

24° Heb ik niet zelfs meermalen gezegd, dat: „*hoe achterlyk ook m'n geldelyke omstandigheden waren, ik ongaarne zoude verplaatst worden, hetzy ter bevordering, hetzy naar 'n voordeelijker Afdeling, want dat ik er zoo'n genoeg in schiep, die arme verdrukte menschen te releveeren?*”

24° JA.

25° Toonde ik niet, in al m'n handelingen, dat ik zulks uit den grond van m'n hart meende?

25° JA.

26° Bleek u niet, b. v. uit vele kleine arrangementen, dat ik hoopte en wenschte en trachtte, lang in die arme Afdeling te blyven?

26° JA.

27° Heb ik niet zelfs gezegd, dat ik hier wel

27° JA.

~~~~~  
altyd zoude willen blyven, zonder *ooit* bevorderd te worden, mits men my toestond om wèl te doen?

28° Geloofst ge -- naar ge my hebt leeren kennen in al m'n handelingen -- dat dit oprecht gemeend was? 28° JA.

29°. Heb ik niet by vele gelegenheden gezegd dat ik zoo vele plannen in het hoofd had, ter verbetering van den toestand der bevolking -- denk aan heeredienst, aan traktement van inlandsche hoofden, schryfbehoeften, aan zoutverkoop-pakhuizen, 'n machine om water optevoeren, enz. -- doch: *dat vóór alles knevelary moest ophouden?* 29°. JA.

30° Hebt ge den moed, indien daartoe naar uwe meening moed noodig is, ronduit te antwoorden op de vraag: of er knevelary bestaat in *Lebak?* 30° IK VERZOEK U VRIENDELYK, MY VAN HET ANTWOORD OP DEZE VRAAG TE VERSCHOONEN.

Nota by deze vraag. My is het vry onverschillig, of gy deze vraag al dan niet beantwoordt, want hoe omzichtig uw rapporten ook waren ingekleed, hebt ge hier-en-daar niet kunnen vermyden, daarop te doelen. Het was dan ook moeielyk die waarheid overal te onderdrukken in schriftelyke opgaven, wanneer ze in gesprekken tusschen ons, als uitgemaakt werd aangenomen.

31° Erkent ge, my gezegd te hebben: *dat ook myn voorganger tegen misbruiken te-velde trok, en dat ge daarop liet volgen: „als hy langer hier was gebleven, ware hy stellig vergeven?”* 31° JA.

32° Erkent ge, dat, toen onlangs werd gesproken over vergiftiging, ik u op-eenmaal vraagde: „*Ah, dat is wáár, ge hebt zusters,*

waarvoor ge zorgt, is dit ook de reden van uw vrees, van wat ik halfheid noem? en dat ge daarop toestemmend antwoordde?

Ten-slotte verzoek ik u nogmaals, de antwoorden eenvoudig in JA of NEEN uit te drukken, en daarby te bedenken, dat hoe weinig ge ook voortaan met *my* zult hebben uittestaan, uw geweten niet van verplaatsing of ontslag afhankelyk is.

De assistent-resident van
LEBAK,
MAX HAVELAAR.”

De bovenstaande antwoorden, die door my zyn gearafeerd, heb ik gegeven in goede, en naar waarheid.

De kontroleur
van LEBAK,
VERBRUGGE.

Is dit voldoende, Kiezers? Zyt ge tevreden?

O, ik heb méér!

Wilt ge, dat ik u aantoon hoe, op de ontvangst van MULTATULI's boek over de koffi, de tegenwoordige Gouverneur-Generaal met spoed naar *Lebak* is gereisd: „om daar eenige zaken te onderzoeken” -- stond er in de *Javasche Courant* -- en hoe dit onderzoek niet geleid heeft tot het zoo gewenschte bewys dat MULTATULI 'n lasteraar is?

Zoo'n bewys toch zou iets waard geweest zyn!

Wilt ge, dat ik u de houding schets van 'n andere ex-Excellentie, thans „geacht lid” in de Kamer, natuurlyk, die -- voor zooveel hoorbaar en verstaanbaar natuurlyk! -- gezegd heeft . . . „dat hy over dat boek en den schryver van dat boek wel iets zou kunnen zeggen, maar dat hy sich daarvan onthield uit vrees voor verdenking van partydigheid?” Ik geloof 't graag: hy heette VAN TWIST.

Wilt ge, dat ik de schoone speech analyseer van 'n ander „ge-

~~~~~

acht lid" die ook excellent was vroeger *) en nu, party trekkende voor de eer van 'n gewezen mede-excellentie -- voor zooveel hoorbaar en verstaanbaar alweer! -- betoogd heeft, „dat er wel eens onder z'n kollega VAN TWIST recht gedaan was in Indië?" Ei, waarlyk?

Wilt ge, dat ik voor u afschryf de zinsnede uit het Regeeringsverslag over 1856, WAARIN DE GEGRONDHEID MYNER BEWERINGEN WORDT ERKEND? †)

Wilt ge, dat ik na dit alles ga betoogen hoe valsch, hoe lafhartig, hoe eerloos men my heeft behandeld?

God-bewaar-me, Kiezers! 't Zou schynen of ik PUBLIEK erkende als rechter! Dit kàn toch niet!

Neen . . . neen . . . over myzelf spreek ik nu niet! Men ga voort my te beschimpen, te beleedigen, te belasteren! Men houde my voor 'n slecht mensch, voor 'n ondier, voor 'n geestverwant zelfs. . . en geloove niet ooit die zyde van m'n gemoed te leeren kennen, waar ik de pyltjes opvang die ik -- *anders* treffend! -- zal weer-geven als de geschikte tyd gekomen is.

-----

*) Mr. P. MYER.

†) Ziehier wat Prof. VETH hiervan zegt in den *Gids* van Augustus 1860:

„Sedert heeft HAVELAAR met de zynen gebrek geleden, hy is het voorwerp geworden van den smaad der Droogstoppels -- want de Droogstoppels in Nederland maken altyd gemeene zaak met de Slymeringen in Indië -- hy is geworden: *Multatuli*, niet alleen in aangenomen naam, maar inderdaad.

„En wat bewyst nu het feit, dat, na zyn ontslag, werkelyk een onderzoek naar de knevelaryen in het Regentschap LEBAK plaats had, dat de Regent een scherpe vermaning ontving, en eenige mindere hoofden werden afgezet?

„Primo: de waarheid van het spreekwoord, dat de kleine dieven gehangen worden, terwyl men de groote laat loopen.

Secundo: dat de zaak te veel ruchtbaarheid had verkregen, om nu nog gesmoord te worden.

Tertio: dat de knevelary in Lebak al zeer erg moet geweest zyn, wanneer zelfs een Resident, die zoo gaarne schipperde en zoo ongaarne een inlandsch hoofd vervolgde, constateren moest, dat er werkelyk reden tot klagen bestond, en by gevolg

Quarto: **dat Havelaar volkomen gelyk had."**

Ook over de ellende van den *Javaan* spreek ik nu niet. Ik weet dat gy van „zaken" houdt: Kiezers! Welnu, ik spreek nu over: „zaken" over niets dan: „zaken". Ik spreek over: *duizend millioen!* Zyn dat *zaken*?

Ik heb U aangetoond -- maar ik heb meer! -- hoe er *Duizend millioenen* verloren gaan, onder de regeering van één Gouverneur-generaal die z'n plicht niet doet!

Ik heb méér, zeg ik u! Neemt echter voor lief, wat ik u heden geef en laat ons nu overgaan tot het laatste gedeelte van m'n brief, waarin ik -- heel kort, ik beloof het u -- zal nagaan, wat er te doen valt, opdat de *Javaan niet langer worde mishandeld*, wanneer althans dit onderzoek niet beneden uwe aandacht is . . . wat me wel eens zoo toescheen.

DUIZEND MILLIOEN!

Ik weet niet of gy 't genoeg vindt, o Kiezers, maar *ik* vind het veel! En ik verzeker u, dat de bevolking daar-ginder 't ook nog-al veel vindt. Er zyn volstrekt geen beginselen van staathuishoudkunde noodig -- *eerste* beginselen, natuurlyk: 't blyven altyd *eerste* -- om te begrypen dat het voortdurend afnemen van die duizend millioenen niet geschikt is om de bevolking van *UW Neerlandsch-Indie* gunstig te stemmen voor uw lasthebbers, die dat afnemen mogelyk maken, noch voor u, Kiezers, die 't be-noemen van zulke lasthebbers toelaat.

Wy zyn alzoo genaderd tot de toepassing onzer preek.

Maar laat ons nog eenmaal vaststellen, wat we nu als vastgesteld kunnen aannemen:

Nederland heeft Indie noodig.

Nederland moet dus trachten Indie te behouden.

Daartoe is 't 'n vereischte, dat de bevolking van Indie dat Nederland 'n *goed hart* toedrage.

Dit doel wordt *niet* bereikt, zoolang elke nieuwe Gouverneur-

~~~~~  
 Generaal die bevolking te-staan komt op *Duizend millioenen schats*. . .  
 en wat bloed. Maar 't bloed ga ik voorby, omdat ik begryp met  
 u te moeten spreken over: „*zaken*.”

Het is dus uw belang, te zorgen, dat zoo'n Gouverneur-Generaal wat goedkooper wete huis-te-houden met de bezittingen van die bevolking. Dit in de veronderstelling dat ge 't met my ééns zyt, dat duizend millioen *genoeg* is. . . of *te veel!* Zoo niet, dan heb ik u niets meer te zeggen, en ge kunt de toepassing overslaan.

En die toepassing?

Als ge u eens *bemoediet met uw zaken*, o Kiezers?

Als ge eens personen naar de Kamer zondt, die. . .

Ik heb 't u meer gezegd, maar ge hebt er niet op gelet. Misschien omdat ik 't wat eenvoudig zei, en geen *vertellingen* vastknoopte aan m'n eenvoudigheid.

Ziehier hoe ik 't u eenmaal gezegd heb:

„Ik geloof dat er 'n man noodig is van *studie*, maar niet van studie alleen, 'n man van *praktyk*, doch niet *alleen* van praktyk. Een man die het volk in *Indie* kent, die daaronder en daarmede geleefd heeft, die tevens echter genoeg man van wetenschap is, om niet door z'n praktische richting geleid te worden op bloot empirisch gebied. Een man die *het goede* voorstaat door het streven naar *waarheid*. Iemand die, gebonden *noch* door systeembanden, noch door menschenvrees, *noch* door zucht om Ministers te believen, *durft* en *kan* aantoonen, hoe diep de wonde is, die er kankert aan ons Staatsbestuur. Iemand eindelyk, die *ondervinding* heeft, *bekwaamheid*, *moed*, en, *dit* vooral: een man, die 'n HART heeft! \*).

HART! Ja. . . *les grandes pensées viennent du coeur!*

Kiezers, als ge eens trachtet iemand te vinden, die *hart* heeft?

Als ge eens daaraan de voorkeur gaaft boven de byzondere achtenswaardigheid . . . die niet spreken kan?

-----

\*) *Brief aan de Kiezers te Amsterdam*, by J. H. de Ruyter.



boven de gave van 't spreken dergenen, die niets te zeggen hebben, omdat ze niets weten?

boven 't weten van zoovelen die 't goede niet *willen*, omdat het kwade hun voor 't oogenblik beter te-stade komt?

boven het *willen* zelfs van de meesten, die niet geboren zyn om hun wil *doortedryven*?

boven 't advokatengewawel?

boven de studie van parlementaire vormpjes?

boven de kunst om stemmen te verzamelen, door 'n soort van ruilhandel . . . dat is: boven infame verkrachting van eed en plicht, zoo-als dagelyksch in de Kamer gebeurt? \*)

boven de zekerheid dat „*die persoon met de meeste onpartydigheid -- komiek! -- met de meeste onpartydigheid de belangen zal voorstaan van uw distrikt?*” †)

boven de gehechtheid aan 'n party . . . dat is: aan een der beide cliques, die by afwisseling den Javaan uitzuigen op liberale of behoudende wyze?

boven de aanbeveling van de redactien der dagbladen, die wèl zouden doen hun pretentie op 't leiden der publieke opinie te verruilen tegen wat degelykheid, wat kennis en wat styl?

-----  
\*) (*Noot van 1865.*) „Help *ons* hierin, dan beloof ik u de stem van dat of dat geacht lid voor *die* zaak!” Verbeeld u het lid eener jury, die tot 'n kollega zei: „help my dezen man hangen, dan zal ik u helpen aan 't geeselen van dien ander?”

†) (*Noot van 1865.*) Ik *citeer!* Hoe ik denk over dien *esprit de clocher*, moge uit het volgende blyken. In 'n *Friesche* courant lezende dat men my had voorgesteld tot kandidaat, onder verzekering dat ik 'n *kordate* Fries was, heb ik terstond tegen die eer geprotesteerd. Kordaat beweert ik te zyn -- en ik zal 't toonen -- maar 'n *Fries* ben ik niet. Er is 'n kreet van verwondering opgegaan, toen ik daarop betuigde: „*Frie of geen Fries, dit is hetzelfde. Ik zou m'n votum weigeren aan 'n wet ter bescherming van de Jenever, al ware ik met algemeene stemmen gekozen te Schiedam.*” Zie *Leeuwarder Courant*, 30 Oktober 1860.

~~~~~

boven de problematieke bekwaamheden van lieden die niets of weinig geweest zyn?

boven de positieve onbekwaamheid derzulken, die wèl wat geweest zyn, maar nooit iets hadden moeten wezen?

Ziet, Kiezers, hoe zou 't zyn, als ge in-plaats van dit alles, eens iemand afvaardigde naar den Haag, die in 't bezit was van wat *hart*?

Iemand, die in dat hart inspraak, taal en toon vond, om tot ministers te zeggen:

„ik gedoog niet langer dat ge het Hollandsch volk deelgenoot maakt aan dat geknoei, aan dien perpetueelen broedermoord?“

Iemand, die op de klacht over 't voorbyzien van *parlementaire vormen* durfde antwoorden: „dat ook de *Javaan* vormen kent, die verbieden dat hy zich straffeloos laat villen?“ „Dat het evenmin past, in welken zoogenaamd-staatkundigen vorm ook, daar-ginder gedurig te zaaien, om hier te oogsten . . . dáár te doen arbeiden, om hier te genieten . . . dáár te laten lyden, om hier te zwelgen . . . dáár te moorden, om hier te blyven leven?“

Iemand, die zoo-iets zou weten te zeggen op 'n toon, die wat ontzag inboezemde aan de kleine mannen van parlementaire vormpjes? Zóó, dat het *gehoord* werd, en *verstaan*, en *begrepen*, ook buiten de Kamer?

Iemand, die de ledige hand kan uitstrekken, met de betuiging: „*ziet . . . aan deze hand kleeft het bloed niet!*“

Iemand, die de ledige zakken zou kunnen omkeeren, en daarby uitroepen: „*ziet . . niet hier vindt gy 't gestolen erfdeel onzer verslagen broeders?*“

Iemand, die de vraag durft opperen: MOET NEDERLAND EEN ROOFSTAAT BLYVEN?

Iemand eindelyk, die wat meer was dan *gewezen Gouverneur-Generaal*, of *Minister*, of *rykgeworden oudgast met ter-juister-tyd geboren principes!* Iemand die niet *vereerd* werd of *verheven*, door

't innemen eener plaats naast al die „geachte sprekers." Iemand die *de Kamer vereerde* door z'n kortstondig lidmaatschap . . .

Kortstondig . . . ja! Want, geloof me, Kiezers . . . zóó-iemand zou niet *heel* lang lid willen blyven van uwe glorieryke Vertegenwoording, wat men dan ook van zoo-iemand niet vergen mag.

Want *vervelend* is 't in uw Kamer . . . dit zult ge toegeven! Zou 't waar zyn, dat de Keizer van *Rusland* uw afgevaardigden subsidieert, om Europa te doen walgen van den parlementairen regeeringsvorm? Men zegt het. En als 't waar is, moet men erkennen, dat die Keizer behoorlyk bediend wordt voor z'n geld . . . of neen, 't helpt niet! Europa komt het niet te weten. Want -- en dit is van treurige beteekenis -- men geeft zich in *Europa* de moeite niet, te onderzoeken wat er gesproken wordt door uwe „geachte sprekers" die niet verstaan worden.

Kiezers, ik stel u ernstig voor, u *eens te bemoeien met uw zaken*.

Daar gy in-den-regel nog al op uw belang let, en wellicht veronderstelt, dat ieder aan u in dit opzicht gelyk is, eindig ik met de verzekering: dat *ik geen woord tot u heb gesproken in myn belang*.

Integendeel!

Myn belang is, dat ge u by voortduring *niet* bemoeit met uw zaken . . .

Dat ge ministers, dagbladen, residenten, Gouverneurs en *tutti quanti* laat huishouden naar hartelust . . .

Dat ge Gouverneurs-Generaal naar Indie zendt, die niets geweest zyn, om 'n proef te nemen of ze iets *worden* kunnen, en wel ter vervanging van anderen, by wie gelyke proef totaal mislukt is. . .

Myn belang is dat ge voortgaat den Javaan te mishandelen tot hy *opstaat* . . .

~~~~~  
*Myn* belang is, dat gy u vòlzuigt aan welvaart . . . òvervol . . . méér dan vol . . . tot ge *berst!*

En hiermede neem ik voorlopig 'n allerhartelykst afscheid, in de welmeenende hoop dat ik me nooit weer zal laten verleiden tot de wanhopige poging om u iets aan 't verstand te brengen, waartoe noodig wezen zou . . . ik groet u!

P.S. Wanneer misschien myn schryven niet naar uw zin is, bedenkt dan dat ik eigenlyk niet aan *U* schryf. 't Is me volkomen onverschillig hoe ge myn geschryf beoordeelt. Spaar u gerust de moeite van dit oordeel. Gelooft, dat uw afkeuring me byzonder vereert, en dat ik walg van uw lof. De eisch voor my is alleen later aan de *Javanen* en aan *Europa* te kunnen toonen dat ik u gewaarschuw heb. Waarvan ik akte neem by dezen.

~~~~~

A A N T I N E .

Vindt ge niet, dat het op 'n preek lykt, lieve? Op 'n preek met deelen, onderdeelen, halve deelen en bydeelen. 't Zal zeker algemeen bevallen.

Wat me dat schryven aan de Kiezers zwaar viel! Ik voel zoo-veel vrees, niet begrepen te worden! En toch is 't eenvoudig. Ja, juist hierom! maar ik heb niets te vertellen dan eenvoudige dingen. Als ik eens 'n systeem maakte? Later, later! Nu ben ik wat moe. Ik heb nog altyd dat zonderling gevoel van leegte. Zou 't van de koffi komen? Of van de maan . . . die er niet is, want gister-avond was 't donker, toen ik wandelde met dien artist en z'n verloofde.

Nog altyd geen antwoord van den minister. Was m'n brief misschien niet goed geschreven? 't Is wel mogelyk. Alles gaat me zoo slecht van de hand, tegenwoordig. Daar hebt ge dien brief aan de Kiezers . . . wat een draderig ding! 't Zal zeker bevallen. Begryp eens: *ik* . . . *deelen* en *onderdeelen!* Ik ben niet wèl, dit voel ik aan alles, maar wàt me scheelt, weet ikzelf niet. Ik heb

altyd die leegte in 't hart, alsof me 'n kies was getrokken op die plaats, en dit kan toch niet waar zyn.

En die stortvloed van allerlei brieven houdt aan. En m'n droomen! Dag, beste TINE! Kunt ge 't nog wat uithouden? De minister zal wel antwoorden . . . schryf me hoe het gaat met de kinderen . . .

~~~~~

VAN TINE.

Alles wèl, MAX! De kinderen zyn héél wèl . . . Ook ik ben héél wèl, MAX! Geloof me, alles is héél wèl . . .

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

Ik roep u . . . ik smeeek u . . . ik bezweer u, FANCY, kom hem en my te hulp! Hy bezwykt als ge niet spoedig komt, en zelfs IK, die toch moeder ben, en sterker wezen moest dan 'n man! FANCY . . . FANCY!

~~~~~

AAN TINE.

Lieve TINE! Ik ben zeer onwel. Houd u nog wat goed, m'n kind . . . ik zal wel beter worden. Houd maar moed, en zeg aan de kinderen . . . o god, ik ben moe!

~~~~~

VAN TINE.

De kinderen zyn héél wel, MAX! En ik ben heel wèl . . . o héél wel! We zyn opgeruimd en vroolyk . . . ge moest eens zien, hoe vroolyk! O, we zyn zoo wèl, MAX!

~~~~~

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

Ik roep u . . . ik bid u . . . ik smeek u: *kom!*

~~~~~

AAN TINE.

TINE, ik ben boos op u! Ik heb u honderdmaal gezegd, dat ik die wanorde niet *wil*. Daar ontvang ik allerlei brieven van menschen, die me om geld vragen. Zy zeggen, dat ik 't hun schuldig ben! Ge weet, ik *wil* geen schulden hebben! Betaal liever 'n rekening vyfmaal, tienmaal -- om 't even! -- dan dat ge my laat manen door kooplui en allerlei volk!

Foei, foei, foei! 't Is schande, dat ge my aan zoo-iets blootstelt door uw slordigheid! Hoort ge, *gy, gy, gy* stelt me daaraan bloot! 't Is de schuld van *uw* slordigheid, dat ik daar brieven kryg, als-of ik 'n onfatsoenlyk mensch was, 'n kwade betaler, 'n bankroetier! Betaal die menschen, en zorg in-godsnaam, dat zoo-iets niet weer gebeurt. Ik verzoek u, winterkleeren te geven aan al de weeskinderen, en zeg dat ze niet hoeven te bidden voor ons, want dat helpt niet, en we hebben geen biddery noodig. Koop wat arme meisjes los, die kronen dragen van modder, en *hoerah, hoerah*, voor hem, haar, *Golgotha*, VAN TWIST, FANCY . . .

FANCY . . . kent ge FANCY? Lange haren, neen, de stiefmoeder in 'n verbeterhuis. Wat is er toch? Ik weet het al. Nu weet ik alles. Ze schilderen en schoonmaken! En ze metselen! Bouw maar, bouw maar . . . hoog en nauw . . . nauw . . . nauwer . . . nauwst . . . al nauwer, tot het knypt . . . met vryen arbeid . . . vry, vry, vry . . . alles vry! Laat dien VAN TWIST maar los . . . hy heeft geen lust om te vry-arbeiden met één buffel . . . neem hem niets af . . . en de schoolmeesters . . . *tst! tst! tst!*. . . roep allen mee. . . laat hem z'n witten das geven, en 'n blikken ster op de borst . . . heet, heet . . . och, wilt ge 't kind overzetten . . . op dien anderen schouder . . . 't drukt

zoo . . . die schouder is rauw . . . rood is de rug . . . 't is 'n pret!
Ben je de moeder of de vrouw? Waar zyn de kinderen? Zyn de
kleertjes al verkocht? Hu, huup . . . waar is je tulband? Zingt,
kindren, zingt, uw vader draagt het kruis! Dag, SCHMOEL . . .
dag, NATHAN . . . dag, JUDAS! Heb je FANCY gezien? Mee, mee,
allen mee . . . JOCHÉBED, wil je dien Gouverneur-Generaal wat om-
hoog houden? Zwaar is hy niet! Geef hem 'n buffel . . . één, hoort
ge? Laat hem kruismannetje spelen . . . 't arme schaap! Geef hem
hier . . . kun je zien, vlugge EPHRAÏM? Heb je nog van je zilver-
lingen? Bukken, bukken . . . gauw . . . duizend millioen . . . haast je . . .
pak op, lief kind, vol yver, kunde en goede trouw! Neem MIR-
JAM terug, JOCHÉBED . . . en smyt het neer . . . klik, klak . . . 'n
zweepslag . . . zie, daar rolt alles weg onder 't volk! Hei, hei,
trap er niet op . . . 't is een vry-arbeider met principes! Duizend
millioen zilverlingen voor VAN TWIST! Koop wat vleesch voor de
kinderen, en dring zoo niet, JÖCHAZ! Hoerah, hoerah voor *Golgotha*
en de *Hollandsche natie*! Hoerah voor één buffel, Excellentie!
Eén . . . één . . . één . . . zeg ik u! Eén Excellentie en één buffel . . .
Zóó moet het wezen . . . Hoerah! Ik ben moê!

~~~~~

VAN TINE AAN FANCY.

FANCY . . . hy bezwykt! Ik roep u. Ik beveel u: kom hem te-
hulp!

Breekt gy aldus de beloften die ge zoo plechtig me deed, toen
ik my aan hem verbond?

Zyt ge als 'n god, door de menschen gemaakt, dat ge niet ant-
woordt aan wie u roepen?

FANCY, in naam der heiligheid van de roeping die ge op u
naamt te vervullen, beveel ik: kom hem te-hulp!

~~~~~

~~~~~

VAN FANCY AAN TINE.

Kleinmoedige! Waarover bezwaart gy u? Waarover verwondert gy u? Zaagt ge ooit kiem schieten uit ongespleten korrel? Zaagt ge ooit baren, zonder wee?

Wees gerust! Ik zal dààr wezen te-zyner-tyd!

Ik zeg u, dat hy taai is, die daar gaat! Hy zal gewis aan 't kruis niet zwygend sterven . . .

Ik zeg u: wees gerust . . . het einde is naby!

~~~~~

AAN TINE.

Lieve TINE! Ik ben recht vrolyk! Gy raadt nooit waarom? Ja, lieve, geld kan ik u niet zenden . . . dáárover is het niet! Ook heeft de minister niet geantwoord. Dáárover is 't dus ook niet! Neen, maar ik ben den laatsten tyd wat onwel geweest, en TINE, ik geloof zelfs héél onwel. Doch ik voel me nu veel beter, en dit maakt me zoo opgeruimd. Ik kan u niet recht beschryven wat er met my gebeurd is, maar ik heb veel gedroomd en geyld. Ge weet wat HAMLET zei:

There are more things in heaven and on earth, Horatio,
Than are dreamt of in your philosophy . . .

Welnu, HAMLET had gelyk! HAMLET had gelyk!

In m'n ziekte -- want waarachtig, 't schynt dat ik ziek geweest ben -- scheen 't my dat ik verliefd was. Dit nu is zoo vreemd niet, zult ge zeggen. Maar 't was 'n zonderlinge liefde . . . hoor maar! Dan eens was ze 'n meisje, dan 'n spook! Dan omhelsde ik haar, zoo-als ik U doe, en dan weer viel er aan geen omhelzen te denken, want ik zag haar niet. Jazelfs wist ik niet, waar of wie ze was. Dan zat ze 's avends by me, en las me wat

voor, dan weer kwam ze voor m'n venster spelen op 'n guitar. Ze sprak Fransch, Hollandsch, Maleisch, Coptisch, Sanskrit, en allerlei talen meer, waarvan ik nu de namen zelfs vergeten heb, maar die ik vlug sprak, en goed verstond. Dan was 't my, of ze machtig was en sterk . . . dan weer of ze verdrukt werd, en behoefte had aan myn hulp. En ze vertelde my geschiedenissen . . . o! Ik heb niet alles onthouden -- ge weet hoe 't met ylen gaat -- maar toch *iets*, en ik geloof het voornaamste.

Eerst moet ik u zeggen, hoe ik met haar in kennis kwam. Ik heb u die geschiedenis meer verteld, maar ik wist niet dat ze zulke gevolgen hebben zou.

Toen ik tien jaren oud was, wandelde ik op de zoogenaamde Hooge-sluis te Amsterdam. 't Was op 'n zaterdag-namiddag. Nog heb ik dat zaterdagsgevoel: morgen geen school! Kerk . . . ja, maar dat duurt kort, schoon 't altyd lang leek door de verveling.

't Was zaterdag. Wat al joden op zoo'n dag! En wat ze vroolyk en kleurig gekleed zyn! Nog nu zie ik dat met zooveel genoeg. De joodsche opschik op den Sabbath heeft my altyd meer aangetrokken, dan die koude dorre griformeerdheid. Als ik God was, zou ik 'n profeet zenden met de boodschap dat ik veel hield van lucht, licht, leven, kleuren . . . en dat ik vermaak schiep in vroolykheid. 't Denkbeeld is me niet vreemd, dat de joden uitverkoren zyn, omdat zy hielden van wat opschik. Maar 'n beetje meer smaak zou niet kwaad wezen. Als ze dat hadden, waren ze misschien uitverkoren gebleven. 't Is ook wel mogelyk, dat ze hun smaak hebben verloren door 't lang omzwerven onder de Christenen.

Een joden-jongetje wandelde met z'n zusjes voor my uit. Hy had 'n barètjen op, met schotsruit rand, en scheen regt grootsch daarop. Het waaide sterk, en 't barètje woei af. Och, wat waren die kinderen bedroefd! PUBLIEK riep: 'n pet in 't water! en vermaakte zich met den angst van 't jongetje. 't Was in dien tyd voor PUBLIEK 'n *bonne fortune* als iemand in nood zat. Hy begreep zeer goed, dat het schotsruit petje een sabbathstooi was, 'n familiestuk, een hoop van 't huisgezin, een palladium! 't Was niet: 'n pet, het was: *de* pet! Nu is er in 't ongeluk van onze

~~~~~

beste vrienden altyd iets dat ons plezier doet. Ga dus eens na, wat 'n vermaak het was voor PUBLIEK, iemand in nood te zien, die geen beste vriend was niet alleen, maar bovendien 'n jongetje van 'n ander geloof!

Die kinderen wrongen de handen, en PUBLIEK stak de zyne in z'n zakken, zoo diep hy kon.

Een oude metselaar of opperman, met kalkbak en verdere attributen van z'n beroep zag my aan. Ik voelde dat hy iets zeide en ik verstond hem. Hy antwoordde op de vraag die ik mezelf deed: „zou *ik* dat petje niet aan het jongetje kunnen weergeven? 't Kind is zoo bedroefd . . .”

Misschien heb ik 't antwoord van dien ouden man niet goed begrepen. Misschien was 't reeds de groote verwaandheid die in m'n binnenste woonde, en me toeriep: „zeker, zeker, *gy kunt helpen!*” Hoe dit zy, PUBLIEK was *niet* verwaand. Ik bezorgde dat kind zyn baret weer, en nog ben ik bly dat ik zoo verwaand geweest ben.

Toen ik weer op die Hooge-sluis stond, zocht ik den metselaar, maar vond hem niet. Een dame glimlachte, en zeide: ZOEK NIET, IK BEN HET! En ze noemde my haar naam, dien ik later vergat, maar nu onlangs weervond: FANCY .

-- Ik zegen u, zeide zy. *Ik geef u thans den wil, later de kracht, en de overwinning in 't eind!*

Dit begreep ik toen niet, omdat ik maar 'n kind was, beste TINE. Als ik haar iets te verzoeken had gehad, zou ik zeker gevraagd hebben: *vry van kerk morgen!* Anders niet.

Ik vergat die historie nooit, maar wèl werd zy op den achtergrond geschoven door allerlei dingen van schynbaar grooter belang. Meermalen heb ik FANCY weergezien maar altyd anders. Wat nooit veranderde, was haar belofte: „*thans de wil, later de kracht, en in 't eind de overwinning!*”

Dit alles weet ge, beste Tine!

Maar zie, onlangs kwam ik in aanraking met 'n jong meisje, dat zich beklaagde over de bekrompenheid van haar omgeving. Ze scheen te lyden. Ge weet, dat ik alles liefheb wat lydt. Daarom zeker heb ik zoo velen liefgehad, en zoovéél! Ze verzocht my haar wat te leeren, en dit stuitte me vreeselyk tegen de borst. Want in den beginne meende ik haar te herkennen, als de dame van de Hooge-sluis, en ge begrypt hoe plat ik neerviel in de dagelyksheid van 'n huishouderig meisje, dat 'n examen „leert" voor sekondante! Maar aan den anderen kant werd ik aangetrokken door haar verzoek om hulp. Al weet ikzelf dan niet veel, dacht ik, ik kan haar toch wat op den weg helpen, en ik schreef haar allerlei brieven. Wat en hoe ik schreef, weet ik niet meer. Het zal zeker een pedante winkel geweest zyn! Gaande-weg werd ik verliefd, schoon ik haar nooit zag, want ze scheen 'n stiefmoeder te hebben, die gehoord had dat ik zoo'n slecht mensch was, die alle meisjes verleidde, en geen goed geloof had. Bovendien zou ik ergens in 't een of ander Nut, 'n verhandeling gehouden hebben tegen 't kouzenstoppen. Dit althans schreef my de kleine, maar ik verdenk haar nu van foppery. 't Was maar 'n voorwendsel om my belang in-te-boezemen, en te beletten dat ik haar opzocht, of by me noodigde. Die kleine, domme, ondeugende meid moet FANCY geweest zyn! Wat zal ze zich vermaakt hebben met de pedanterie, waarmee ik haar wat leeren wilde, en met de verwaandheid die me drong verlossing te beloven uit haar nauw huis!

Men had den laatsten tyd my 't leven zuur gemaakt. Ik had -- ook zonder bestiefmoederde meisjes -- veel te denken en te bepeinzen, wat me ernstig bezig-hield, en zie, daar tref ik juist dat in 't huis, waar ik 'n kamer heb, een groote verbouwing geschiedde. Allerlei werkvolk scheen 't er op toe-te-leggen, myn arm hoofd in den war te brengen. Als razend liep ik gedurig de kamer af. Ik had veel te doen, en kon niets uitvoeren. Onder anderen had ik te schryven aan den Minister, om hem te vragen of de nieuwe Gouverneur-Generaal van my gediend wilde zyn in het tegengaan van al de schelmery die daarginds weldra de positie van de Hollanders onhoudbaar maken zal. Ook herinner ik me, dat ik 'n brief schryven wilde aan de Kiezers, waarin ik

~~~~~

hun -- vóór ik my rechtstreeks wend tot het Buitenland -- op 't hart drukken wou, dat er 'n DERDE PARTY te scheppen valt, die zich ten-doel stelt, de twee *cliques* op-zy te gooien, die nu by afwisseling den Javaan mishandelen. En ik had nog veel meer te doen, dit weet ge!

Ik zat te schryven, en kon niet voortgaan. Zeker heb ik gevloekt! Radeloos liep ik naar 't venster, en zag 'n opperman die steenen aandroeg. Z'n houding, z'n gelaat, z'n blik . . . alles verplaatste my op dien saturday! Ik ontstelde, en wilde iets zeggen, maar kon niets uitbrengen dan . . . FANCY !

Want zy wàs het!

Wèl was dat haar fors hoofd, langgelokt en fier schuddende, met trilling als van de pyl die zich 'n weg boort in 't juistgetroffen doel! Wèl was dat de blik van haar groot oog, waarmee ze voor lange jaren m'n heele kinderziel in zich opzoog! Wèl was dat de korte bovenlip, die zonder geluid één woord herhaalde: IK WIL!

-- FANCY , riep ik, waarom liet ge my zoo lang alleen? Wie zyt ge? Waar woont ge?

-- Ik was *steeds* by u, ondankbare! Maar . . .

Zy wierp 'n bedroefden blik op wat schryvery waaraan ik bezig was . . . brieven aan koningen, kiezers en ministers, geloof ik.

-- Steeds was ik by u! Is 't *myn* schuld, dat ge blind zyt... *menschenkind!*

-- Ik heb u lief, FANCY ! O, al ben ik maar 'n menschenkind . . . ge weet, dat ik u liefheb! Maar, FANCY , bedenk dat er verschil is, tusschen de mate myner *kracht*, en de maat van m'n *wil!*

En op-eenmaal zweefde my 'n aardsche liefde voor den geest! Ik wilde haar omhelzen, maar ze ontweek me . . .

-- Ik zal u verlossen, FANCY ! Ik zal . . .

-- Dwaas! niet IK ben 't arme mishandelde kind, dat verlossing noodig heeft! Niet IK heb behoefte aan *weten* en *kunnen*.

't Heelal ligt voor my open, als 'n opgeslagen boek. Geen stof sluit me in, geen band houdt me gebonden! Ik ben die *is*, die *was*, en *wezen zal*, van eeuwigheid tot eeuwigheid!

Ik wilde spreken, maar 'n wenk gebod my 't zwygen.

-- Luister! Veertig jaren lang -- o, oneindig langer! maar men moet spreken van *tyd* met u! -- veertig jaren lang sloeg ik u gade. Steeds hebt gy *gewild*, maar tot nog toe waart ge *zwak*. Ge hadt allerlei fouten, die me bedroefden! Die my bedroefden juist in *U*, want ge waart bestemd voor iets beters, dan 't *willen* alleen. Gy moet *kunnen!* Kunnen . . . dat is: *zóo willen, dàt ge kunt!*

En haar gelaat toonde my, *hoe* men moet *willen* om te *kunnen!* Maar weer kwam 't me voor, dat ik haar meer had gezien . . . onlangs nog . . . en ik voelde smart, omdat ze my gedurig afweerde.

-- Maar FANCY , riep ik, waart gy 't niet, die me hulp vraagde en hulp toezei, ter-zelfder-tyd? Waart gy 't niet, die me beloofde . . . myn God . . . het is waar . . . die leegte van m'n hart. . . nieuw-maan . . .

En ik greep naar de lokken die 't heerlyk hoofd omgolfden . . . maar te-vergeefs alweer!

-- Wat gezegd is, blyft gezegd, hernam ze. Wat beloofd is, blyft beloofd! En GY, *doe uw plicht!*

-- Ik zàl . . . ik zàl! Ik zal haar verlossen . . . zeg me waar ze is, FANCY , ik zal haar verlossen!

-- *Zy is dáár!* sprak ze ernstig, en wees met plechtig uitgestrekte hand naar de kaart van *Insulinde*, die aan den wand hing. Ziedaar het stiefkind dat behoefte voelt aan ruimte, aan vryheid, aan beweging! Ziedáár 't mishandeld schepsel dat aanspraak heeft op wat opvoeding en geluk! Verlos háár . . . dat is de roeping die ik u opdraag!

-- Maar FANCY , *genius*, *engel*, juist dit heb ik immers *steeds* gewild . . .

-- *Gewild* . . . ja! *Ik* gaf u dien *wil* . . .

~~~~~

O, lieve TINE, toen verdween ze! Is 't niet jammer? Juist toen ik haar vragen wilde om de *kracht!*

Ik kan u niets zenden, lieve, ik heb niets! De minister antwoordt niet. Kunt ge 't nog wat uithouden? Ga anders naar den *Haag*. *Holland* heeft er aanspraak op, u te zien bezwyken. Ieder het zyne. LAEKEN heeft niet betaald voor zoo'n schouwspel. Ik ben veel beter. Nog altyd voel ik wat pyn in 't hart, maar 't is niet meer zoo hevig.

~~~~~

VAN FANCY.

Lieve MAX! Hu . . . hoe langer hoe erger! Nu vorderen ze van my 'n belydenis, dat ik allerlei dingen geloof, die gebeurd zyn voor achttienhonderd jaar! Ik weet er niets van. En als ik 't *niet* belyd, worden ze boos en zeggen dat ik 'n slecht meisje ben, dat toch niet waar is.

Ik heb in lang niet van u gehoord. Zoudt ge ziek wezen? Dit zou me zeer spyten. Ik had juist noodig van u te weten, hoe ik me zal afhelfen van die belydenis? 't Komiekste is, dat ik tegelyker-tyd belyden moet, dat ik altyd de waarheid zal zeggen. Dit klopt immers niet! Ik stel me voor hoe ik 't aanleggen zou om 'n wilde aan 't verstand te brengen -- ik leer m'n examen voor sekondante -- het volgend theorema:

„Om gelukkig te wezen na je dood, moet je gelooven, dat er allerlei dingen die niet gebeuren kunnen, gebeurd zyn vóór je geboorte.“

Ik denk dat zoo'n wilde den samenhang niet zou begrypen, en ik ben vreeselyk wild op dit punt.

Lieve MAX, tòch kan ik niet alles wegwerpen wat er in dien Bybel staat. Ik vind het *Hooglied* schoon . . . ach, ik zou wel willen trouwen! Sommige *Psalmen* ook. En 't boek van de *Makkabéen* . . . dat is 'n waar heldendicht! En ik dweep met JOB! JOB is m'n man! Maar niet om z'n geduld, neen . . . om de flinkheid waar-

med-i opstond tegen den god die hem overleverde in de handen van SATAN . . . nog-al valsch, vind ik!

Ik heb in dien Bybel veel gelezen, nadat ge my geschreven hadt dat er zooveel instond wat 'n fatsoenlyk meisje niet weten mag. Die geschiedenis van SIMSON heeft me byzonder getroffen omdat er iets dergelyks had plaats-gehad met myzelf. Neen, ik heb geen *Philistynen* doodgeslagen . . . en met een leeuw gevochten ook niet. Maar m'n *haren* . . . 't is 'n malle geschiedenis. Verbeeld u dat er op m'n zesde jaar voorspeld is dat 'n lok van myn haar -- op nieuw-maansdag geknipt -- kracht geven zou . . . ik word geroepen, MAX! Morgen meer. Dan is 't knipdag. Ik zal u dan met-een die historie vertellen. Ik begryp 't nu beter . . . door SIMSON, weet ge? Ik word geroepen om te rekken. Morgen . . .

O, MAX, wanneer kryg ik die tiende geschiedenis van gezag?

~~~~~

AAN FANCY.

O gaarne! DAAR LIGT 'N ROOFSTAAT AAN DE ZEE, TUSSCHEN OOST-FRIESLAND EN DE SCHELDE . . .

Maar eilieve, FANCY, ook gy hebt my iets beloofd! Wanneer ontvang ik . . .

~~~~~

VAN KAPPELMAN.

Mynheer! Ik ben KAPPELMAN! Myne zaken gaan zeer goed, en ik leid 'n rustig en gemakkelyk leven. Ik zie, dat gy, in weerwil daarvan, voortgaat, u te bemoeien, met de stiefdochters myner vrouw. Dit versta ik niet langer. Myne vrouw mag met die kinderen doen wat zy wil -- daarvoor is zy myne vrouw -- en ik zal zorgen, dat uw zedeloos geschryf, niet in derzelve handen kome. Ik bevind my zeer goed, by de tegenwoordige inrich-

~~~~~  
ting, van myn huis, en dit is het voornaamste. Ik ben KAPPEL-  
MAN. Ik zal 't vertellen aan myn vriend den kruienier dat gy  
een demokraat zyt . . . enz.

~~~~~  
VAN EEN DOMINEE.

God laat niet met zich spotten. Ik verzoek u myn bef terug-
tezendende, die ik laatst by u heb laten liggen. Uwe verdoemenis
is zeker, want er staat geschreven dat men aan de gestelde mach-
ten moet onderdanig zyn. Ik verwacht myn bef met den eersten
trein. Ik zal de kinderen op de katechisatie voor u waarschuwen,
en hun inprenten dat ze u myden als den ANTICHRIST . . .

~~~~~  
**VAN EEN OOM.**

Als gy voortgaat de kinderen van myn broer zoo wys te maken,  
dat het ouderlyk gezag ondermynd wordt, zal ik op de beurs  
publiek maken, dat uwe denkbeelden kommunistisch en onfat-  
soenlyk zyn . . . enz.

~~~~~  
VAN EEN STIEFMOEDER.

Ik doe met de kinderen van myn man, wat ik verkies, en
als gy niet ophoudt hun dingen te vertellen, die zy niet mogen
weten, zal ik hen opsluiten. 't Gaat u niet aan, dat ik uit die
kinderen haal, wat er uit te halen is, en dat ik ze voor my
laat arbeiden, 't geen ze bovendien geheel vrywillig doen. Met
al uwe geschiedenissen heb ik niets te maken. Dezelve brengen
wanorde in myn huis. Als ge niet ophoudt, zal ik de wet tegen
u inroepen, en overal kwaad van u vertellen . . . enz.

~~~~~

VAN EEN MEISJE.

Ik ben een boetvaardige zondares, en mag u niet langer broeder noemen. Want in-stede van te antwoorden op myne genade-deelachtigheid aanbiedende brieven, stoot gy den Heiligen Geest van u af, en roemt op eigen daden. Ik zegge u, dat gy behoort te roemen in dien eenigen waren onwrikbaren hoeksteen des Geloofs, JEZUS, dat is: de CHRISTUS, die neergedaald is ter-helle, en verheven ter rechterhand GODS. Reinig u met het bloed des kruizes. Anders zal ik genoodzaakt zyn een *Oefening* tegen u op te zetten, en daarin zal ik verkondigen, dat gy de verzenen tegen de prikkels slaat . . . *enz.*

~~~~~

VAN EEN BEHOUDER.

Ik zal rondstrooien dat gy een radikaal zyt, en een oproermaker, en dat ge uw schulden niet betaalt . . . *enz.*

~~~~~

VAN EEN LIBERAAL.

Als ge niet ophoudt, ons huichelaars te noemen, en te zeggen dat onze aangebeden THORBECKE, een onbeduidend mannetje is, zal ik my verplicht achten, u overal uittemaken voor 'n onverlaat, een dief, een echtbreker, een mooischryver, een gek en een poëet . . . *enz.*

~~~~~

**VAN EEN GOUVERNEUR-GENERAAL
IN RUSTE.**

Ik zal niet antwoorden op al uw beschuldigingen. Als ik trachtte te betoogen, dat ik geen gewetenlooze schurk ben -- zoo-als

~~~~~

ge van my zegt -- zou ik vreezen my schuldig te maken aan partydigheid. Daarom zal ik liever -- zoo-ver myn geringe mid- delen, en de christelyk-plichtmatige zorg voor myn bezittingen, en 't opzicht over myn buitenplaats toelaten -- u overal diskre- diteeren, opdat het arbeiden u zwaar valle, en gy eindelyk, al te diep neergebogen door zorg, moedeloos moogt worden, en op- houden my aantevallen in 't dierbaarst wat ik heb, in myn over- gegaerd tractement . . . Overigens . . . enz.

~~~~~

VAN FANCY.

Myn belofte? . . . Ziehier! . . .

Maar nu heb ik aanspraak op de TIENDE GESCHIEDENIS VAN GEZAG!

Doch MAX, ik wensch dat ge daaraan een slot maakt!

GY KUNT HET . . . JA . . . NU KUNT GE!

~~~~~

AAN TINE.

Ik heb het . . . ik weet het . . . ik voel het! Myn hart is niet meer leeg! Zy zond me . . .

O God, ik begryp alles!

EERST DE WIL . . . NU DE KRACHT . . . EN IN 'T EIND DE OVER- WINNING!

TINE . . . Ik zal overwinnen! Ik beloof u, dat ik overwinnen zal! Wees gerust!

-- Ga van-tyd tot-tyd eens kyken naar dien m'nheer op nummer *zes!* had de doctor in de letteren tot den bediende gezegd.

Deze voldeed hieraan, en vond den „man in de kamer" zeer wèl. Hy scheen opgeruimd en vroolyk.

Die bediende begreep dat de letterdokter verkeerd geoordeeld had.

En dit begryp *ik* ook.

Hoe gy dit begrypt, PUBLIEK, is me om 't even.

Neen, niet *geheel!* Als gy 't ééns waart met dien bediende en my . . . zou ik me haasten te veranderen van opinie!

Tot ziens!
